

•

NÎQAŞÊN FELSEFEYÊ 21.

Abdusamet Yîgît

weşanên

.
.
.
.
.

Niqaşên felsefeyê 21.
@Abdusamet yigit
Weşanên felsefeyê
2014-Almanya-Berlin

.
ISBN 968-4-940996-35-1

Pêşgotin:

Piştî demên barokê wê, hin bi hin wê bi felsefeyê, zanîne û ankû rengên aqilî û hwd re wê, têngîna duitiya obje-subjeyê wê di awayekê de wê derkeve li pêş. Hinekî jî wê di aslê xwe de wê bandûra têngînên barokê mirov dikarê di awayekê de wê, li ser têngînên çandî û hwd ku wê pêşkevin bi wê re wê, di rengekê de wê kifşbikê.

Ji demên ronansê û pê de wê, pêşketina hûnerê û ankû berhemên hûnerî wê, di wê warê de wê, pêvajoyek hizirkirinê, intiba û hwd wê biafirênê. Di wê temenê de wê, têngînên subje û objeyê wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Subje û objeya hûnerî, çandî, estetîkî û hwd wê li ser wê temenê wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin bê.

Di aslê xwe de wê, ji wê demê û pê de wê, felsefe jî wê li ser wan têngîn û temenan wê hin bi hin wê were û pêşkeve. Wê ji têngînên derpêşî wê hinekî wê dûrkeve û wê bi aqilekê rasyonelî, dahûrî û hwd re wê dest bi pêşketina xwe wê bikê.

Subjektivism wê di rengekê de wê, dema ku em ji aliyê têngîna felsefeyê ve wê, werênê ser ziman wê weke ya ku mirov di hişê wê de bê û wê bi wê re wê çawa wê, weke bi wê zanîn û hişê wê re wê di awayekê de wê bi nerînî û hwd wê pêşbixê bê. Objektivism wê beremberê wê, zêdetirî wê weke bi morfolojikî wê têngînek bêalîyî û ankû weke ya bi têngîna 'zanîna objektiv' û hwd re wê di rengekê de wê, pêşkeve û wê derkeve li pêş.

Li ser wê temenê wê mijarên subjeyî ku wê bi aqilî û zanîne wê pêşkevin wê bi xwe re wê mijarên hiş û zêhnê jî wê di rengekê de wê weke ku mirov wê dikarê wê fahmbikê wê derxê li pêş. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare subjeyê wê, di wê çerçoveyê de wê, di nava jîyanê de wê bi aqilî, zanîne û hişmendî wê wateyên wê li ser di derbarê xwe û jîyane xwe de bi hiş bûn û bi wê gihiştina şiyarîyek bi hişmendî û bi wê karibîna di derbarê xwe û hewirdora xwe û hwd de biryara xwe bide û xwediyê wê rewşa biryardariyê bê.

Wê dema ku wê, dîroka hizirkirina bi aqilê subjeyê wê li wê binerê wê di awayekê de wê, di nava rengên hizirkirinên serdema navîn de wê bi gotinên weke yên xwûdê û hwd re wê were pênasekirin û ev wê weke gotinek ku wê di wê de wê li ser wîn, xwestek û hebûna mirov wê were lê hizirkirin û hwd bê. Di wê temenê de wê, ya ku wê piştî ronansans û bi teybetî piştî barokê wê bibê wê, aqil subjektiv wê li ser wê temenê wê, tekoşîna xwe ji wê temenê rizgarkirinê re wê, di nava jîyane mirov de wê, bi wê re wê, pêşkeve û wê, bi wê re wê, bi wê pêşketina mirov weke bi wînbûna mirov, di derbarê xwe de biryardayin, kifşkirina xwestekên xwe û hwd re wê, di rengekê de wê bi wê re wê, xwe di rengekê de wê, bide dîyarkirin.

Ji wê aliyê ve wê, weke ku mirov wê bi hesanî wê dikarê wê kifşbikê wê, aqilê subjeyî wê weke qadaka bi wê a di derbarê xwe û jîyanê xwe de a kifşkirinê bê. Wê bi wê re wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê piştî wê di nava felsefeya demên hemdem de jî wê li ser kevneşopîyên hizirkirinê ên kevn re wê li ser wê nûqteyê re wê, tekoşîna biaqilê mirov re a li ser navê xwûdê bi wê bi zêhnî wê were dayin wê, di wê temenê de wê, çawa wê bi wê re wê mirov wê bê xistin weke bindest, girêdan û hwd de wê, bi rengekê wê bi wê re wê, xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Li ser wê temenê wê, di awayekê de wê, şerên di nava aqilê mirov de wê li ser qada subjeyê û ankû bi aqilê şubjeyê ku wê were dayîn wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku inrov wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê.

Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê qada aqilê subjeyê wê di wê temenê de wê hê jî wê hinek aliyên wê yên ku wê di wê temenê de wê, werina fahmkirin û wê, li ser temenekê rast wê werina pênasekirin wê hebin. Di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, dema ku em di wê temenê de wê, di çerçoveya nerînekê de wê bi nerîne wê, bihizirê wê weke gotina zêhnê wê derkeve li pêş. Lê bi têtînek dîtîni a di derbarê jîyanê û hebûnê û hemû rewşên jîyanê de ku wê wê wê weke wê were lê hizirkirin wê gotina hiş wê di rengekê de wê, zêdetirî wê temenekê fahmkirinê wê biafirênê. Ber ku wê gotina hiş wê lê bi hişbûnê, lê şiyarbûnê, ketina farqê û hwd wê bi têtînen bi wê rengê ên morfolojikî û hwd re wê, di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têtîna objeyê û subjeyê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê felsefeya hemdem jî bê ku wê di wê temenê de wê li ser wê re wê were kûrbûn. Şîroveyên li ser ziman, wateyên ziman, û

aliyên din ên weke etimolojiyê, morfolojiyê, epistemolojiyê, antropolojiyê û hwd wê hinekî jî wê weke aliyna ku mirov wê karibê ji wê aliyê ve jî wan fahmbikê û werênê ser ziman bê.

Di demên piştî barokê de wê, pêvajoyên felsefeya hemdem û ankû aqilê hemdem ku wê pêşkeve wê hinekî jî wê li ser wê temenê wê xwe tabîî dahûr û şewayên fahmkirinê wê bikê. Di wê temenê de wê, mijare subjeyê wê di destpêkê de wê ji têngînên weke ên estetîkê, hûnerê û hwd re wê weke ku wê were hiştin. Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku irov wê, di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Lê di sedsale 20an û pê de wê şîroveyan bi çandî, wêjeyî, zimanî û ankû bi giştî di wê rengê de bi felsefeyî û hwd wê zêdetir wê bibin û wê, di etimolojiya gotinan û hwd de wê were lê hizirkirin û wê bi wê re wê, subjeyên wê werina fahmkirin. Minaq wê gotinên weke derûniyê, civaknasiyê û hwd wê, di wê temenê de wê, temenê kûrbûnê ê ku wê di wan de wê bibê wê, bi gelek awayên din jî wê bi wê rengê wê bi wan re wê bibê.

Subje wê bi felsefeyî wê weke kevneşopîyan wê yên hizirkirinê wê weke ku wê li ser têngînên baweriyê û hwd re wê, di reng û awayan de wê were lê hizirkirin. Ya ku wê bi têngînên weke estetismê, hûnerîsmê û hwd wê bibê jî wê di rengekê de wê, di awayekê de wê, weke ku wê, di dewama wê de wê, subjeyê wê, bi rengê hişkirinên wê re wê, ji wan aliyan wê dûrbikê û wê li ser temenekê aqilê kirinî û ankû pîretîkî ê bi jîyanê û hwd re wê pêşkeve wê bide rûnandin. Di wê temenê de wê, ji wê aliyê ve wê, têkiliya dîtîna bi hiş û jîyanê wê bi kirinên mirov û hwd re wê, êdî wê zêdetirî wê li ser wê temenê wê weke ku wê pêşkeve û wê derkeve li pêş.

Di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê ji wê aliyê ve wê pêvajoyên pêşketinên aqil û zanîna zanyarî û pêvajoyên wê û fahmkirina wan wê di wê çerçoveyê de wê, zêdetirî wê weke temen û bingihêkê fahmkirinê wê bi xwe re wê, weke ku wê biafirênê. Li vir bi kirpendinekê jî em dikarin bahsa têngîna aqilê fîzîkî û ankû bi wê ê objeyî û hwd wê bikê. Li ser wê temenê wê bi wê re wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring bê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê temenê de wê, werênê ser ziman ku wê mijare felsefeyê wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê de wê ji wê demê û pê de wê di awayekê de wê, bi têngînên dualiteya obje-subjeyê re wê, di awayekê de wê êdî wê

pêşkeve. Di wê de wê, hewldanên kifşkirinên bendên ontolojikî li ser kevneşopîyên hizirkirinên berê re wê, di wê temenê de wê di rengekê de wê weke weke aliyekê wê yê din ê klasik ku wê di demên nû ên hemdem de wê xwe li gorî rengê hizirkirina demê ku wê bide dîyarkirin jî wê karibê wê bide dîyaerkin jî bê. Lê ev kifşkirin wê bi serê xwe wê nebê. Ber ku wê di temenekê zêhnî de wê, dema ku wê girseyên civakî wê pêşkevin wê ew bi awayekê wê bi wê û li ser nezanîya wan re wê werina bi sehêtkirin bi wê êdî wê di wê temenê de wê ew alî wê ne tenê wê bê bûhûrandin li demên hemdem wê bi wê re wê weke aliyekê wê bi wê çerçoveyê û sazûmanî wê were pêşxistin jî wê bibê bê.

Her çendî ku wê di awayekê de wê ev aliyên weke ku wê bi têgîna 'aqilê subjeyî' wê werina ser ziman jî lê wê di awayekê de wê, weke ku wê bi wê pêşîya pêşketina wê subjektivîsma jîyanê û aqilê mirov a bi wê jî wê di awayekê de wê weke ku wê were girtin. Yan jî wê rengê wê û awayê wê bide dîyarkirin ku wê çawa wê pêşkeve. Di dewama wê de wê mijare subjeyê û aqilê subjeyê wê di wê temenê de wê dikarê wê bi wê re wê, di wê rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Abdusamet Yigit

Destpêk: nîqaşên felsefeyê 21

Di mijare pêvajoyên felsefeyê ên piştî demên ronansansê de wê were dîtî ku wê ji demên barokê û pê de wê demek nû wê bi xwe re wê dest pêbikê. Ev dem jî wê li ser temenekê civakî û zanistên civakî û bi wê re zanistên xwezayî re ku wê bi wê re wê di ahengekê de wê pêşkeve wê bi wê re wê, karibê wê were kirpendin. Di pêvajoyên hizirkirinê de wê, di wê demê de wê, berhemên nû wê li ser civakê, zanîna civakî, rengê pêşketina wê û hwd re wê, di reng û awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê zanistên civakî wê, di wê demê de wê, derkeve li pêş. Ji hobbes heta Weber û gelek kesên din wê di warê civak û civaknasiyê de wê ji aliyên civakê ve wê mijarê wê hildina li dest û wê werênina ser ziman. Weki din ji aliyê derûnî ve wê kesên weke Freud wê derkevin û wê, zanistek civakê bi keseyetê-derûniyê wê biafirênê. Wekî din wê ji aliyekê din ve jî wê ji Vico û heta gelek dîrokzanên demên piştê wê, di wê temenê de wê, mijare dîrokê wê, weke temenekê zanistî ê fahmkirinê wê were kirpendin û weke temenekê hizirkirinê wê were pênasekirin û ser ziman. Nivîsandina dîroka hebûnê, zindiyê û pêvajoyên pêşketina wan û hwd wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Piştî demên barokê wê di warê civakî de wê, pêşveçûnên dîrokî wê bibin. Şoreşên civakî ên weke yên firansa ku wê çendî li ser temenekê burziwayî jî wê bibin wê bandûra wan wê di pêşveçûnnên piştê de wê, mayinda û temenê bê. Di wê çerçoveyê de wê, bina destpêk ji gelek pêşveçûnên demên piştî xwe re ku wê bibin.

Di dewama wê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, li rex wê şîyarîyek civakî wê bibê û wê, di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê ku mirov wê bikirpênê wê bibê. Pêvajoyên hizirkirinê ên ji demên felsefeya ronansansê û heta wê demê berheviya bi hişmendî ku wê li ser temenê xwezayî, civakî û zanîna wê bide çêkirin wê ji gelek aliyên ve wê, êdî wê, berhemên xwe di wan waran de wê bide dayînê wê

bikê. Wekî din jî wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê humanisma demên dawî a piştê wê di temenekê objektîv û şubjektîv de wê bi kûrbûnek ku wê bi xwe re wê bide çêkirin re wê di dewama wê de wê bi wê re wê, bibê.

Mijare hûmanîzmê wê dema ku mirov wê, hilde li dest ji humanisma dema ronansê û heta ya demên hemên hemdem wê çî pêvajoyan wê bi xwe re wê derbas bibê û wê, biafirênê wê bi serê xwe wê weke mijarekê hêja ku mirov wê bi serê xwe wê weke çerçoveyekê wê hilde li dest û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, di pêvajoyên dawî ên humanîzmê de wê mirov û zanîn, û hwd wê bi hev ve wê têkiliyek û girêdanek kûr wê di çerçoveyek pêşketinî wê bi xwe re wê di rengê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, mijare humanîzmê wê, di wê temenê de wê bi aliyên wê yên derûnî, civaknasî, dîrokî û hwd jî wê, li ser temenekê wê, şîroveyan wê werina pêşxistin.

Şîroveyan bi keseyetê ên ku wê werina pêşxistin wê, di wê warê de wê weke şîroveyna zanînê û keseyetiya ên di zikhevde ku wê werina pêşxistin û wê, di wê rengê de wê, rengê bi zanînê pêşketinê a mirov û keseyetê wê dikarê wê di rengê de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê mijare keseyetê wê di wê temenê de wê, di reng û awayekê de wê, xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Di awayekê din de jî wê, şîroveyan dîrokî ên weke ku wê Ji Vico û heta marks ku wê werina kirin wê mirov wê weke kirdeya afrîner a dîrokê wê werê pênasekirin. Li ser wê temenê wê di rengê de wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, mijare dîrokê û zanîna dîrokê wê li ser wê temenê wê weke çavkaniyek fahmkirin û xwe nasînê û hwd wê, were lê hizirkirin û wê di derbarê wê hişkirin wê were pêşxistin. Mijare dîrokê wê, di wê temenê de wê weke zanistekê wê pênasebûna wê û hanîna wê ya ser ziman wê, xabatên li ser dîrok û civakê ên di zikhev de ku wê di wê demê de wê werina kirin wê bo wê temenekê berfireh a dîrokî û zanyarî wê biafirênê. Bi civakê re şîrovekirina wê di wê rengê de wê di wê temenê de bê ku wê weke aliyekê wê yê din ê girin wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Mijare dîrok û zanyarîya wê pêwîst bê ku mirov li ser wê temenê ku mirov wê hilde li dest bê.

Di çerçoveya nîqaşên li ser felsefeya dîrokê re ku wê werina kirina re wê di rengê de wê dikarê wê fahmbikê û wê hinekî mijarê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê salixkirinên ku wê werina kirin wê weke ku wê di wan de wê were dîtin wê mirov wê weke kirdeyek afrîner wê

were dîtin. Wê weke 'çêkerê dîrokê' wê di wê de wê were pênasekirin. Di wê rengê de wê li ser wê re wê filosofên weke Vico wê, bënina li ser ziman ku mirov wê, ya ku ew weke berhem wê afirand wê li wê têbigihê û wê bi wê re wê bibê xwediyê têtînek afrîner. Yan jî wê, dema ku wê, di demên piştîre wê marks wê werênê ser ziman wê di temenê têtîna 'mirov wê bi afirandina ku ew dikê re wê xwe jî wê biafirênê' re wê werênê ser ziman.

Di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê, di dewama wê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Mijare fahmkirina bi felsefeya dîrokê re wê, têtîna afirandinê û ankû çêkirinê weke berhemê wê, di wê rengê de wê, weke têtînek afrîner ku wê ji pirraliyan ve wê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê li wê were lê hizirkirin.

Di wê rengê de mirov wê dema ku mirov wê li lê bihizirê wê ya ku ew weke berhem hatî afirandin wê pêvajoya wê afirandinê wê di wê temenê de wê çawa wê bê derbaskirin û wê çî hizrê wê bi mirov re wê çêbikê wê weke aliyekê afrîner a bi hişmendî jî wê di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê karibê wê fahmbikê bê.

Li vir wê di aslê xwe de wê têtîna afirandinê wê weke kirdeyekê û ankû weke objeyekê wê karibê wê li wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê di dewama wê de wê, ew berhema afirandî wê, tenê wê weke berhemek afirandî wê tenê mirov wê nikaribê wê bi serê xwe wê bi wê rengê wê fahmbikê. Pêvajoyên wê yên bi azmûnkirinê wê, ji aliyekê din ve jî wê mirov re wê çerçoveyek afirandinê wê biafirênê. Wekî din ew pêvajoya afirandinê a di me de jî wê bi xwe re wê, di temenê wê yê ku wê bi fenomenî wê karibê wê li wê bihizirê û wê fahmbikê wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, têtîliya têtîna dîrokê a afirandinê wê bi temenê wê yê hilberînî-afirandinê û hwd re wê, di renekê de wê weke ku mirov wê dikarê wê têbigirê wê xwe di dîmenekê de wê bide dîyarkirin. Wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare afirandinê wê, ya ku ew hat afirandin wê, weke pêvajoyek bûyî a di nava rûpelê dîrokê de ku mirov wê karibê wê bi pêvajoya wê ya bûyinê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Tiştêkê ku ew bi pêvajoya wê ya bûyî û ankû weke berhemê bûya û heya wê mirov nikaribê wê weke nebûyî û ankû pêknehati wê li wê bihizirê. Ew wê weke tiştêkê ku ew heya wê karibê wê li wê bihizirê û wê fahmbikê bê.

Di dewama wê de wê, di wê temenê de wê têngînek weke ya bi pêwîstîni a hebûnê wê di wê temenê de wê li ser wê temenê wê yê bûjenî-fzîkî û hwd re wê xwe bi wê re wê li ser wê temenê wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare hebûnê wê di wê temenê de wê bi têngîna dîrokê re wê, li ser wê temenê wê yê bûyî re wê, karibê wê li wê bihizirê bê. Wê ew pêvajo wê weke pêvajoyek ku wê bi mirov re wê ji gelek aliyên ve wê encamên wê di wê temenê de wê bibin bin.

Di mijare têngîna dîrokê de wê, ji wê temenê ve wê, di wê demê de wê du aliyên wê yên ku wê bi felsefeyî wê, li wê were lê hizirkirin wê bibê. Aliyê pêşî wê têngîna sedemê û hebûna 'girêdanên bi wê' ku wê bi wê re wê li têngîna dîrokê wê were lê hizirkirin bê. Aliyê din jî wê, weke têngîna 'bêalîbûnê' ku wê rewşek weke ku ew bûya wê bi aliyên wê yên rûdayî û hwd re wê were dîtîn bê. Di wê temenê de wê, di nava herdû aliyên de wê, aliyê pêşî wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê, têkiliya nava bûyan a bi hev re wê danîna wê re wê, êdî wê li wê were lê hizirkirin. Ya ku wê dîrokê wê bi têngînek zanyarî wê êdî wê bi çerçoveyekê wê bikê ku ew were fahmkirin jî wê, ev aliyên wê bin. Di wê temenê de wê, gotinekê din jî wê mirov dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê bi kirpenê bê. Ew jî wê têngîna ahengê bê. Çendî ku mirov wê dikarê wê dîrokzanîyek ku ew bi 'baş were ser ziman' wê, di wê de wê aheng wê hebê. Wê di wê de wê nakokî û ankû ne levkîrin wê nebin. Bêgûman wê di dîrokê de wê ti rûdan û pêkhatinên wê di awayekê de wê nikaribê wê, di ahengê bi wê rengê de wê fahmbikê. Lê her rewş wê dema ku wê bibê wê, di awayekê de wê, ne ji xwe re wê, di rengê de wê bibê. Ev wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê di serî de wê, di dewama wê de wê, werênê ser ziman bê. Ya ku wê mirov wê weke kirdeyek ku ew wê bikê 'dîrok çêker' jî wê di wê temenê de wê temen û bingîhekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare çêkerîya dîrokê de wê, di wê temenê de wê, tevgerên mirov, kirin û pêkhatinên mirov wê di rengê de wê, were dîtîn ku mirov wê, karibê wê bi wê re wê, di rengê de wê, werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, fahmbikê. Di çerçoveya mantiqê zanîna dîrokê de ku mirov bi wê bihizirê wê dikarê wê bibêjê ku wê ti tişt wê ji xwe re wê nebê bê. Her tişt wê di wê temenê de wê, weke ku wê bi wînekê wê were kiirn û pêkhatin. Di wê rewşê de wê, dema ku mirov wê karekê wê bikê wê dema ku ew kir wê weke wê tevgerîyek ku ew weke

dîrokek bi wê pêkhanîbê wê bibê. Lê wê dema ku ew ne kir wê, hingê wê weke ku ew tişteke nebûyî jî wê karibê wê, di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Ev wê tişteke din jî wê bi xwe re wê di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Ew jî wê di wê temenê de wê ew bê ku wê, mijare wê tişta ku ew bû ku em wê weke nebûyî wê bihasibînîn wê çi bibê? Pêşî em wê bibêjin ku ew tişt bibê û pêkhatibê wê demê mirov wê nikaribê wê bi wê re wê bihasibênê. Lê ji aliyekê din ve jî wê, di wê temenê de wê, di herikina wê pêvajoya bûyinê de wê, hertimî wê di nava wê pêvajoya afirandinê de wê rewşa təkili û bendên navê ku wê weyn bileyizin wê xwe di rengekê de wê bidina dîyarkirin. Ev jî wê, di awayekê de wê, di heriikina wê de wê weke pêşxistina wê bê wê di dîmenekê de wê, xwe bide dîyarkirin. Di pêvajoya bûyina dîrokê de wê, dema ku ew bû wê weke ku ew nikaribê wê weke nebûbê ku wê werênê ser ziman wê, bi heman rengê wê nikaribê wê dema ku ew nebûbê wê weke ku ew wê bi wê rengê ku ew bûya wê bibê jî wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê ev rewşa wê xwe di rengekê de wê, bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku mirov wê dikarê wê kifşbikê û wê werênê ser ziman wê xwe bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di mijare têngîna hebûnê de wê, di wê temenê de wê, pêvajoya wê ya bûyinê wê di wê temenê de wê bi têngînek hebûnî wê xwe di wê rengê de wê, bi çerçoveyekê wê êdî wê bide dîyarkirin.

Mijare dîrokê wê dema ku mirov wê ji têngînên baxtawarî û ankû pêwîstîni dîr wê şîrovebikê wê di wê temenê de wê, dîmenekê berfireh ê fahmkirinê wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Wekî din jî wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, di nava têngînên mitolojikî ên kevn de wê, têngîna weke 'li aniyê nivîsîya ku wê çawa wê bibê' ku wê werê hanîn li ser ziman wê, di wê rengê de wê, weke ku wê, bi wê rengê wê, dema ku bûyer nebûya ku wê piştî ku ew bû wê çawa wê bibê wê weke ku wê bizanibê wê, li wê bê hizirkirin. Ya ku wê, di wê temenê de wê, mijare têngîna dîrokê a ku wê ji rastîya wê ya fahmkirinê a kifşkirina wê ya jîyanî wê dîrbikê wê ev bê. Wekî din jî wê di wê têngîna dîrokê de wê weke kirde wê mirov û afrînêriya mirov weke kirde wê nebê. Wê di wê temenê de wê di temene têngînek mekanikî de wê weke 'ji xwe re dibînê' wê çawa wê bibê weke ku ew ji pêşde hatiya dîyarkirin û hwd re wê, werê ser ziman. Di aslê xwe de wê, piştî barokê wê dema ku wê pêvajoyên pêşketina zanyarîya civakî wê pêşkeve wê di wê temenê de wê di serî de wê, ji wê aliyê ve wê, weke aliyekê wê yê ku wê were lêpîrsîn bê. Di wê demên piştî ronansê de wê kirdeya ku ew

afirî a bi hiş wê di wê temenê de wê êdî wê dema ku wê di temenê wê têngîna dîrokê de wê were bi cihkirin û wê were kirin wê di dewama wê de wê di serî de wê ji wê aliyê ve wê encamên wê xwe bidina dîyarkirin û wê bi wê re wê êdî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê bi wê re wê êdî wê li wê bihizirê bê. Di wê temenê de wê, kesên Giambattista **Vico** ku wê têngîna dîrokê wê hildina li dest û wê, wê têngîna afrînerîyê wê weke rastiyeke dervî me ku ew heya ku wê werênina ser ziman wê, di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, di şewayekê aqilê demê ê weke mudahaleya wê ya li pêvajoyên pêşketina bi fahmkirinê û hwd de jî bê ku mirov wê karibê wê bi wê rengê wê fahmbikê bê.

Di wê temenê de wê weke kirdeyekê wê dervî me wê şîrovekirina têngîna dîrokê û civakê dervî me wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku wê bi wê çerçoveyê wê li wê were lê hizirkirin bê.

Mirov wê, piştî ku wê bi hiş bibê wê temenê mudahaleyên li xwezayê xwe ya dervî xwe wê weke ku wê biafirênê. Di wê temenê de wê, mijare xwezayê dervî me ku ew heya wê, pêvajoyên wê yên wê dewrûdayimî jî wê di rengekê de wê, bi wê re wê, weke kirdeyek afrînerî a ku ew di xwe de wê, bi heman rengê wê dide dîyarkirin wê karibê wê fahmbikê bê. Mijarên weke afirîna birehê û hwd û wê, di wê temenê de bûyina baranê û hwd wê, di wê temenê de wê, karibê di wê rengê de wê kirdeyna objeyî ên bi afirîna wê çerçoveyê wê karibê wê di xwe de wê biafirênê bê. Wê, dema ku wê baran wê newê wê ew şînaîya wê jî wê nebê. Wê demê wê di wê temenê de wê ev rewşên kosmolojîkî wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê rengê de wê fahmbikê bê.

Di awayekê de wê, têngîna Vico bixwe jî wê dema ku wê mirov wê aliyê wî yê hizirkirina wê bi dîrokî wê li wê bihizirê wê li ser wê têngîna sedemê re wê weke bi çerçoveyek argûmantasyonê re wê, karibê wê fahmbikê bê. Têngîna argûmantasyonê wê, di rengekê de wê di nava hizra dîrokê de wê bi cihbûna wê, wê di wê temenê de wê çerçoveyek komplika a bi fahmkirinê wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênê bê. Di dewama wê de wê, mijare têkiliya sedem û encamê jî wê ji aliyekê ve wê, weke aliyekê wê yê bi kirpendinê jî wê di xwe de wê weke ku wê bihawênê û wê bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare argûmantasyonê wê bi dîrokê re wê, li ser wê temenê wê, dema ku wê bi wê re wê were lêhizirkirin wê li ser temenekê kirdeyî-objeyî wê bi çerçoveyek fahmkirinê wê karibê wê fahmkirin. Têngîna argûmantasyonê

wê weke têngînek felsefeyî jî wê li ser temenê sedemê, hipotezê, girêdanê û hwd re wê, di rengekê de wê karibê wê hilde li dest bê. Di felsefeyê de wê, weke piştrastkirina têngînekê û ankû pûçkirina wê re wê, di rengek de wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê.

Têgîna argûmantasyonê wê, di awayekê de wê, dema ku mirov wê li ser temenekê felsefeyî wê hilde li dest wê li şûna wê tiştê ku wê bikê wê bêlêpirsînê wê bikê wê, di awayekê de wê lêbipirsê, li ser çî sedemê wê dikê, ber çî wê dikê û hwd re wê di wê temenê de wê, li wê bihizirê bê. Wê ev wê weke şewayekê mirovê bizane bê. Wê, dema ku wê bixwezê ku ew zanibê ku ew çî dikê û ber çî dikê wê bi wê re wê, di rengekê de wê, li wê were lê hizirkirin. Gotinek klîşe a bi wê rengê ku wê bi navê marks wê were ser ziman bi rengê 'nizandin lê dikin' wê, di wê temenê de wê, weke têngînek lêpirsînê ku mirov wê karibê wê li ser wê temenê wê bibîrbikê û wê werênê ser ziman. Di wê temenê de wê, têngîna lêpirsînê wê li ser wê çerçoveyê de wê, dema ku mirov wê di derbarê kirinê de wê bahsa hiş û bi hişbûnê wê bikê wê, di cih de wê têngîna argûmantasyonê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê cih de wê were berbîra mirov.

Di rengekê din de jî wê dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê dema ku em bahsa mirovê bi zane ku ew dizanê ku ew çî dikê di nava dîrokê û têngîna wê de wê, hinekî jî wê di wê temenê de wê têngînek û temenekê lêpirsînê wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê biafirênê bê. Mijare dîrok û argûmantasyonê wê, di wê temenê de wê, têngîna dîrokê wê di derbarê hemû tiştê bi zindî û ne zindî de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê wê li ser wê temenê wê yê mejuyî re wê karibê wê fahmbikê bê. Di warê zanînên weke civaknasî, derûnî û hwd de jî wê bi gelek zanînên din de jî wê, di wê temenê de wê, tişt wê di derbarê de wê, bi hewldana fahmkirinê û li wê zanîna wê serwerbûnê wê ber çî bûnê û çawa bûnê û hebûna wê û hwd ku mirov wê li wê bihizirê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê, werênê ser ziman bê. Wê di aslê xwe de wê, di demên piştî barokê de wê ji wê aliyê ve wê lêpirsînên li ser temenê argûmankirinê û hwd ku wê werina kirin re wê êdî wê bi xwe re wê pêvajoyek hizirkirinê a di wê warê de a lêpirsînê wê bi xwe re wê, di rengekê de wê werênê. Ji wê aliye ve wê pêwîstîya li ser mijarê ponijina wê û fahmkirina wê jî wê hinekî wê hebê.

Argûmantasyon wê mantiqê wê li ser temenekê rastitîyê bê. Wê bi wê re wê, weke têngînek li ser wê temenê wê rastitîyê re wê bi awayekê

lêpîrsîner jî wê bi xwe re wê biafirênê bê. Hinekî jî wê dikarê wê weke têngînek aqilê lêpîrsîner jî wê di wê rengê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Hinek şewayên têngîna argûmanstasyonê wê di wê rengê de wê, weke lêpîrsîner, lêkolîner, bîyardayîn, bi awayekê afrînerî hizirkirin, têngîliya sedemê danîn, bi awayekê dahûr hizirkirin, di dahûrîyên xwe de hevgyirtin (sentez) û pêkhanîn, di hizirkirinê de kûrbûn, bi awayekê rexnegir hizirkirin û hwd wê, çend ji wan awayên wê yên ku mirov wê karibê di wê temenê de balê bikişênê li ser wan bê.

Di pêvajoyên fêrbûnekê de pêşxistina bi gotinkirinê, serbest hizirkirin û awayên rexnegirî hizirkirin û hwd wê bi wê re wê di renekê de wê weke aliyên wê yên ku mirov wê karibê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Di mijare nivîsandinê de wê, pêşxistina zimanekê zanistî û hwd de jî wê, ev alî wê weke aliyên ku wê di demên piştî barokê de wê, pêşkevin û wê di temenê pêşxistina zanînen zanyarî û hwd de wê, temenekê pêşketinê wê biafirênin bin.

Di wê temenê de wê were dîtîn ku wê bi demê re wê ev alî wê weke aliyên ku wê, hin bi hin weke xosletna karigerî ku wê pêşkevin û wê çanda xwe wê bi xwe re wê bi xûy û hwd wê pêşbixin wê werina dîtîn. Di mijarên aqilmeşandin û pêşxistina rest û rêgezên aqilî de wê di wê temenê de wê weke ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman wê bi wê re wê di renekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê, hinekî jî wê argûmantasyon wê di renekê de wê, di temenê wê de bê ku mirov wê, bi xwe bawerbûnê û karibîna aqilmeşandinê weke ku ew dixwezê wê bikê jî wê biafirênê bê. Wê bi wê re wê, xwe bi têngînek hêjabûyî wê xwe di renekê de bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, di demên piştî barokê de wê, nîqaşkirinên bi hizrî û felsefeyî ku wê pêşkevin wê li ser temenê pêşxistina hizrên nû û ankû felsefeyên nû bin. Wê di wê temenê de wê ji aliyên ku wê werina ser ziman wê çawa wê bi argûman bikin wê bi wê re wê, di renekê de wê, werênê ser ziman. BI teybetî di wê warê de mirov dikarê balê bikişênê li ser temenê nîqaşên di nava îdealîzm û metalyalîzmê ku wê piştî barokê û hwd wê pêşkeve û wê, di nava civakê de wê rengên hizirkirinê ên civakî ên hizirkirinê wê bi xwe re wê biafirênin bin.

Di wê rewşê de wê, di awayekê de wê, minaq wê, dema ku wê îdealîzm wê were ser ziman wê çavkaniyê wê weke ji hizir wê bide destpêkirin. Wê li ser wê temenê wê argûmanên xwe wê werênê ser ziman. Metalyalîzm wê li ser temenê bûjenîparêzîyê wê werênê ser ziman û wê li ser wê temen û çerçoveyê wê argûmanên xwe wê dênê li holê û wê

werênê ser ziman. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare argûmantasyonê wê di wê temenê de wê weke temen û çerçoveyek hizirkirinê a weke li gorî rastîtiyê rasttir ku wê çawa wê bê hanîn li ser ziman re wê dikarê wê di rengê de wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê weke aliyekê din jî wê dema ku wê li ser temenê argûmantasyonê wê bi wê re wê were lê hizirkirin wê di wê temenê de wê çawa wê bi awayekê wê, mijare hizirkirinê wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê, bi çerçoveyek derkkirinê 'fahmkirinê', bi fahmkirinê li wê 'serwer' bûnê, bi hiş ketina 'farqê' de bûnê, di çerçoveya lê zêdekirin û pêşxistinê de dayin û hanîna ser ziman a minaqên cihê ku wê mijarê wê di wê temenê de wê, zêdetirî wê weke 'rasttir' wê bide nîşandin û wê bi çerçoveyek berfireh wê zêdetirî wê weke dewlemend bikê û hwd re wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, argûmantasyon wê di awayekê de wê weke ku wê di rewşekê de wê, di gotinekê de jî wê di awayekê pirralî a fahmkirin û fêrbûnê de wê karibê temenekê fahmkirinê biafirênê bê. Di wê temenê de wê, di rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, bi awayên cihê wê salixkirinên bi wê ku wê werina kirin wê di wê temenê de wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Piştî demên barokê wê, mijare ziman jî wê di wê çerçoveyê de wê weke mijarek di wê de kûrbûn û pêşxistina çerçoveyek berfireh a zimanî jî wê bi wê re wê, bibê û wê, pêşkeve. Wê, di wê temenê de wê, gotinek wê çawa wê rewşek wê pênasebikê û wê werênê ser ziman û yan jî wê, di çerçoveya mimikên me de wê çawa wê, kirpendin wê bibin û hwd wê bi wê re wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di dewama wê de wê li wê bihizirê bê.

Di wê temenê de wê çerçoveya mijarê û di dema ku ew di wê de wê karibê were hanîn li ser ziman, gotinên zelal û hwd re wê, çawa wê were ser ziman û pênasekirin wê weke aliyna ku mirov wê karibê wê bi wê re wê werênê ser ziman.

Di çerçoveya têgîna dîrokê de jî wê di wê çerçoveyê de wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, mijare salixkirinê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê werênê ser ziman bê. Di çerçoveya têgîna dîrokê de wê, di wê rengê de wê, di demên berê de wê vegotinên weke serborî, serpêhatî, rewşên rûdayî û hwd wê bi wan re wê were ser ziman. Ev di demên berê de wê weke ku wê bi devî wê were

gotin wê di nava vegotinên ku wê werina ser ziman de wê were ser ziman. Lê di wê temenê de wê di demên piştê de wê, bi têngîna dîrokê re wê weke aliyekê ku wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dîrok wê di wê warê de wê çawa wê, karibê wê rastiyê wê werênê ser ziman wê li ser wê temenê wê dokum û ankû argûmantasyonê wê were derhanîn li holê wê weke mijarek ku wê li wê were lê hizirkirin bê.

Di dewama wê de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare dîrok û argûmantasyonê wê li ser wê temenê wê weke mijare ku wê êdî wê were lê hizirkirin wê bibê. Di çerçoveya hanîna li ser ziman a dîrokê de wê, lêgerîna li wê a rastîtiya wê bê. Wê di wê temenê de wê çawa wê rast bê û çawa rûdabê û bi çi rengê pêkhatibê û hwd re wê li ser wê re were lê hizirkirin û wê hewl were dayin ku ew were ser ziman. Di wê temenê de wê têngîna çavkanitîyê wê bi wê re wê êdî wê pêşkeve. Piştê ev têngîna çavkanitîyê wê ne tenê wê bi têngînên weke yên dîrokê re wê, bi hemû têngînên din ên zanistî û hwd re jî wê were ser ziman. Çavkanî dikarê wê tiştê bi rastîtiya wê ku ew weke bûya wê bûya wê bide nîşandin? Wê bersiva mirov ji wê pirsê re wê, ew bê ku mirov wê hem mirov wê karibê bêje herê û hem jî wê karibê wê bêjê na jî. Ber ku wê, çavkanî bixwe wê çi bê û çavkaniya wê çavkaniyê wê çi bê wê bi wê re wê weke aliyekê din ku mirov wê karibê wê, li wê bihizirê bê. Di wê warê de wê mijare argûmantasyonê wê, hem dikarê wê, bi çavkaniyan wê werênê ser ziman û hem ji wê bi têngînên weke aqilmeşandinê û hwd re wê, di rengekê de wê karibê li wê bihizirê li wê bihizirê û wê pêşbixê bê. Di wê temenê de wê ev jî wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman ku mirov, minaq mijare dîrokê wê bi wê rengê wê werênê ser ziman wê, demê wê di wê temenê de wê, çavkaniyên wê yên weke rastiyê ku ew heya û di wê temenê de wê weke wê çawa dibê wê bi wê re wê, fahmbikê. Bo îro wê mirov dikarê wê bjî ku wê wê derfeta mirov nebê ku mirov bi demê re rêwîtiyê bikê û bi şênve herê û wê li wê binerê ku ew çawa bûya û ankû pêkhatiya. Ber vê yekê wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê, rengên bi wê hatina ser ziman wê bi wan re wê, hewl were dayin ku ew wê bi wê çerçoveya wê re wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Ew çerçoveya ku mirov wê bi wê re wê diafirênê jî wê çendî wê weke wê rewşa ku ew bûya bê û ankû wê ew wê werênê ser ziman wê ew jî wê di aslê xwe de wê weke mijarek din bê ku mirov wê li wê bihizirê û wê, karibê wê werênê ser ziman bê.

Di mijare argûmantasyonê de wê, di wê temenê de wê, bi dîrokê re wê gelek encamên wê yên baş jî wê bibin. Lê wê jî mirov dikarê wê bibêjê ku wê, her nivîsandina bi argûmantasyon a b dîrokê û nedîrokê wê di wê temenê de wê hertimî wê di wê de wê cihekê gûmanê wê pêwîst bê ku ew di xwe de bihawênê ku ew bi rastî wusa dihênê ser ziman û ankû nayênê ser ziman bê. Wê di serî de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê dikarê wê werênê ser ziman û wê fahmbikê. Di dewama wê de wê mijare dîrokê û wê bi wê re wê zanistên din wê di demên piştî barokê de wê çawa wê pêşkevin wê bi zanistên civakî û xwezayî wê di dewama wê de wê dikarê wê di wê çerçoveyê de bi zêdeyî pêşketin û hanîna wan a li ser ziman re wê dikarê wê êdî wê bi berdewamî wê li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman.

Di demên kevnera de wê têngîna sedemê ku wê were lê hizirkirin wê bi têngînek wê ew berçibûna wê bi wê re wê were lê pirsîn. Ankû wê aliyên wê yên fonksiyonî wê bi wê re wê li wan wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, tişt wê di nava wê têngîna sedemê û encamê de wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê, were lê hizirkirin. Wê dema ku mirov bipirsê ji kesekê avê divexwe wê 'ber çî tu avê divexwe' wê bersivê hesan wê bide. Ew jî wê ew bê ku 'ber ku ez tîbûm.' Li vir tîbûn wê sedema vexwertina avê-tinê wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Ev wê rengekê hizirkirinê û bi wê hanîna ser ziman a teybet wê biafirênê. Di mijare sedemê de wê, di wê temenê de wê weke xosletekê ku wê ji du aliyên ve wê dikarê wê fahmbikê bê. Emê zêde li ser mijare sedemê ne sekin in. Lê di çerçoveya bê beşa mijare me de emê wê di awayekê de wê hinekî wê di wê temenê de wê li wê bihizirin û wê werênina ser ziman. Di wê temenê de wê mijare sedemê wê di çerçoveya têngîna argûmantasyonê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê bi wê re wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare sedemê de wê, di nava felsefeyê de wê piştî wê, hin bi hin wê weke têngînek bi hiş wê bibê û wê pêşkeve. Wê di wê rengê de wê, têngîna dîtina sedemê û ankû bi argûmankirina bi şewayên weke aqilmeşandinê û hwd re wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, mijare sedemê wê di wê rengê de wê hinekî wê aliyê aqilê aqilmeşandinê wê di wê temenê de wê biafirênê bê. Di nava mijarê felsefeyê de wê, ji gelek aliyên din ve jî wê li wê were lê hizirkirin. Lê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di dewama

wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê, di wê temenê de wê, aliyekê din ê hişmendî wê di navaroka aqil de wê bi şubjeyî wê di rengekê de wê biafirênê bê. Wê dema ku mirov wê di nava têkiliya avxewartin û tîbûnê de wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê, weke aliyekê objeyî jî wê di dîmenekê de wê xwe bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Lê têtînek wê di wê temenê de wê, di wê temenê de wê, ne statîk û tenê wê bi ali û awayekê wê newê fahmkirin. Di wê temenê de wê jî wê derhanîna wateyên din ên cihê û ankû jî aliyên din ve jî wê bi watelêkirinê wê weke aliyên ku wê li ser temenekê pîrsedemî wê bi tefkirkirin û wê fahmkirin û wê hanîna li ser ziman. Ez dizanim ku wê kesek wê tîbû wê avê vexwe. Lê wê, av wê tenê wê bo wê hebê? Na, wê tenê bo tîbûnê wê nebê. Wê wekî din wê gelek rewşên din wê bi wê re wê bibê û wê hebê. Di wê temenê de wê, di awayekê din de jî wê, li ser wê re wê bi aliyên din ê weke pîrwateyî lêkirinê û hwd re wê fahmkirina wê re wê deriyekê weke bi watelêkirinê a pîrsedemî jî wê bi wê re wê biafirênê. Di wê temenê de wê, watelêkirin, lêkolîn, çavdêrî, hisandin û hwd wê weke aliyêna ku wê bi wê re wê karibê were lê hizirkirin bê.

Di wê temenê de wê, mijare argûmantasyonê ku mirov wê hilde li dest wê, hiinekî wê weke gotinek çerçoveya wê ya têtînî wê berfirehtir bê. Minaq wê di wê temenê de wê mijare lêkolînê ku mirov wê, di wê temenê de wê, werênê ser ziman wê, dema di nivîsandina berhem û ankû mijarekê wê jî gelek aliyên ve wê, gihiştina çavkaniyan ku ew bi wê were temenkirin û hanîn li ser ziman wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Di wê temenê de wê, piştî demên barokê wê di çerçoveya têtîna civakî de wê mijare dîrokê û ankû zanistên civakî wê di wê temenê de wê pêşkevin û wê derkevina li pêş. Mijare keseyetê û şîroveyên wê bi wê re wê li ser esasê wîna û azadiyê û hwd wê werina kirin wê bi wan re wê derkeve li pêş. Di wê temenê de wê êdî wê ev wê bi wê re wê, xwe weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, mijare zanistên civakî wê li ser wê temenê wê dema ku wê, aliyên wê yên din wê werina kifşkirin û wê bi wê werina hanîn li ser ziman wê bi wê re wê çawa wê bi wê re wê, temenekê pêşxistinê wê bi wan aliyên re wê bi wê re wê çekirin. Wê hanîna li ser ziman wê ne tenê wê bi armanca wê aliyê pêşketî û heyî ku ew bi wê

were ser ziman bê. Wê ji zêdetirî wê armancên wê yên wê yên ku mirov wê karibê wê bi wê re wê kifşbikê û werênê ser ziman wê hebin.

Mijare zanîne wê, di wê temenê de wê, mijarek ku mirov wê di her demê de wê ddûbare û dûbare wê li wê bihizirê û wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di her demê de wê, astek zanîni ku wê bi pîvane pêşketinê wê li wê were nerîn wê bi wê pîvane pêşketinê wê karibê xwe bigihêne encamên cihê. Wê demê wê di wê temenê de wê ne tenê wê ew wê zanîna ku ew hatiya ser ziman wê weke aliyekê tenê bi serê xwe wê, di rengekê de wê bimênê. Wê weke aliyekê wê yê din jî wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê asta pîvane pêşketina û ankû wê di wê temenê de wê weke aliyekê ku mirov wê karibê wê weke aliyekê wê yê giring wê werênê ser ziman bê. Mirov wê zanînek ku ew hanî ser ziman wê di rengekê de wê, kêz zêde wê weke ku wê karibê bi pîvê bi awayê pêşketina wê re. Lê zanîna ku ew ne hatî ser ziman wê di wê temenê de wê weke asta pêşketina mirov wê çawa wê karibê were pîvandin. Ev wê, di aslê xwe de wê weke aliyekê din ê dîtbar wê xwe di wê temenê de wê, di rengekê de wê, karibê wê li wê were lê hizirkirin. Mijare azmûnê wê, di wê temenê de wê, bi fêrbûnên ku wê bibin re wê karibê bi wê re wê were lê hizirkirin û wê werênê ser ziman.

Di awayekê din de jî wê diarê wê werê werênê ser ziman ku wê mijare zanîne wê di wê temenê de wê di nava têkiliya zanîna heyî a hatî ser ziman û ya ku ew weke pîvane me ya pêşketinê ku wê li ser temenekê dîtbar wê karibê wê fahmbikê wê weke têkiliyek ku em çendî wê karibê ji gelek aliyan ve wê fahmbikin jî lê wê, di reng û awayekê din de jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê, mijare zanîne û bi wê hanîna ser ziman a wê pîvanê wê, di wê dîmenê de wê ew zanîn wê çendî ku wê ji aliyekê xwe ve wê weke şenber bê û wê bi şenberî wê hebê jî lê wê di reng û awayekê din de jî wê, li gorî wê zanebûna me ya ku em dibêjin em dizanin weke astek ji wê pîvanê re jî wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Wê dema ku me dem bi dem li hem zanîne nerî û di demên cihê de em gihiştin zanîne cihê wê, ne tenê ew zanîn wê me bi gihêne wê bi encamî. Wê di awayekê din de jî wê weke aliyekê wê yê din jî wê weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê, ew zanebûna me wê bi wê minesebetê ku wê ew wê were hanîn li ser ziman jî bê. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê giring ku wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Ev aliyên bi zanîne ên weke bi pirralî wê bi wê gihiştina li zanîne û fahmkirinên nû û hwd wê, di wê temenê de wê, regekê şewayî ê hizirkirina demên piştî ronansê ên weke dema barokê û hwd jî wê biafirênê bê. Barok wê weke têngnek hûnerî û bi wê re wê razberkirina têngîne û dîtbarîye û bi wê re gihiştina şewayekê fahmkirinê ê şubeyî û hwd bê. Wê di wê temenê de wê, ji têngîne bê û ankû ji tiştên ku ew weke bi dîmenî dibîne derhanîna dîtin û awayên din wê weke xosletê wê ye bi hizirkirinê wê bi wê re wê biafirênê bê. Ev wê weke xosletekê hizirkirinê ê wê kirdeya hebûnî a piştî ronansê ku wê bi hişmendî wê pêşkeve jî bê. Wê di wê temenê de wê di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê ye dîn jî wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare têngîna wê kirdeye û di xwe de wê bi hizirkirinê û hwd re wê, di regekê de wê bi wê re wê, bibê bê. Ronans wê li ser wê kirdeye re wê ne tenê wê weke çeroveyek hizirkî a weke li li felsefeyê veqerina weke bi kifşkirina felsefeyên demên kevnera û hwd bi temenê wê di dîmen de wê bimênê. Wê ji wê zêdetirî wê, weke ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê li ser wê temenê wê bi pîvanî ji zanîne dem bi dem bi awayên cihê fahmkirinê û hwd re wê, zanîna felsefeya ronansê wê li ser wê temenê re wê, di regekê de wê bi aliyê di xwe de hizirkirinê û bi wê re wê bi têtîliya wê ya bi xwezayê derve wê danîn awê û bi wê re wê hanîna ser ziman re wê di regekê de wê weke aliyekê wê ye teybet bê ku mirov wê kifşbikê bê.

Pêşketina argûmana zanîna zanistî û hebûna fizîkî û zanistên xwezayî

Ev çerçoveya zanîne ku me li jor wê hanî ser ziman wê di temenê de wê, weke aliyekê ku wê di demên piştî ronansê û barokê de wê di wan de wê were kûrbûn bê. Wê bi wê re wê di awayekê de wê zanînek pêşketî wê rengê wê xwe di reng û awayekê de wê, bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare zanîne wê, di wê temenê de wê, di regekê de wê xwe bide bide dîyarkirin bê.

Di kirdeya zanîne de wê, dema ku wê bi gotina 'zanistê' wê were pênasekirin de wê di wê de wê, rastîtî, bi hebûna heyî re pênasebûn û hwd re wê were ser ziman. Yanî di wê temenê de wê, rastîtî wê, di awayekê de wê weke aliyekê wê ye ku wê bi wê re wê, were salixkirin bê.

Di wê warê de wê, felsefe wê, dema ku wê were wê demê de wê, di wê de wê hinek nûans wê di wê de wê jinûve wê, pêşkevin. Minaq wê, di wê

de wê, zaninên weke bi zanistî kku wê pêşkevin wê pêşî wê di reng û awayekê de wê weke ku wê, ew weke têgînek li pêşîya ya felsefeyê jî bê wê, hertimî wê ew wê intibayê wê bi xwe re wê biafirênê.

Di wê temenê de wê, ev întiba wê li ser temenê fîzîkê û ankû zanistên fîzîkî û xwezayî û hwd re wê di wê temenê de wê bi wê re wê were lê hizirkirin. Navê felsefeyê û zanîna wê di awayekê de wê li ser wê temenê wê piştî demên ronansansê w dúbare wê weke pêvajoyek lêpîrsînê wê li ser xwe re wê derbas bibê. Marks wê, dema ku wê bi navê *”sefeleta felsefeyê”* wê werênê ser ziman wê di wê temenê de wê têgînek lêpîrsîner a ji temen ve wê di aslê xwe de wê, di temenê wê de wê xwe bide dîyarkirin. Ji wê zêdetirî wê weke aliyekê wê yê din jî wê bi wê re wê, bi cihêbûna û qatagorizekirina zanînan re wê êdî wê ew cihêbûn wê bi wê rengê wê di nava felsefe û zanistê de jî wê were ser ziman. Întibaya zanist û felsefe ji hev cihê wê di wê demê de wê pêşkeve. Ev wê bi pêşxistina gotina ‘felsefeya zanistê’ û hwd re wê di rengekê de wê, weke ku wê bi wê re wê bê gihandin li temenekê fahmkirinê. Lê wê weke ku wê çawa wê, goitna felsefeyê wê ji demên kevnera û pê de wê weke çerçoveya zanina rasttir wê bi wê re wê were ser ziman wê di wê temenê de wê, di wê demê de jî wê bi heman rengê wê yê zanistê wê di heman reng û awayê de wê weke ku wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare felsefeyê wê, di wê temenê de wê, bi awayekê wê xwe bi wê re wê, di rengekê de wê bide dîyarkirin.

Zanina zanistî û wê bi epistemolojikî wê çî ji wê were fahmkirin û ankû wê ji ya din cihê wê çî bi wê karibê were fahmkirin wê bi wê re wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê li wê bihizirê bê. Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê, ev wê weke astek zaninê wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Lê di wê temenê de wê, di wê temenê de wê, zanîn wê çawa wê were fahmkirin û wê çawa wê dikarê wê fahm bikê wê, bi serê xwe wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê wernê ser ziman bê.

Di wê demê de wê, şêwayên hizirkirinê ên weke aqilmeşandinê bi rengê aqilê rexnewî, dahûrî û hwd re wê pêşkeve û wê, derkeve li pêş. Ev wê, weke aliyê ku wê di wê temenê de wê bi şêwayî wê li wan wê were lê hizirkirin bê. Gotina zanîna hemdem wê di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, di wê demê de wê weke gotinek ku ew bi ser xwe û bi teybetî were fahmkirin û were ji hev derxistin bê. Wê tenê wê ne bi herikina pêvajoyên zaninê ên ji demên kevnera û ne jî ên ji demên serdema navîn

û ne jî ên ji demên ronansê û hwd wê bi tenê wê bi serê xwe wê karibê wê di wê de wê weke karibê bi tememî wê fahmkirinek tekûz wê bi serê xwe wê bide me. Di wê temenê de wê di wê de wê di çerçoveya zanîna demê pêşketina wê biazîlî û di wê de wê bi kûrbûnê ku wê bibin re wê pêwîstîya wê fahmkirina wê bi serê xwe wê weke aliyekê wê yê giring ê bi fahmkirina wê hebê. Wê di wê de wê kirdeya zanîna demên hemdem wê bi epistemolojikî wê dîmenên van deman hemûyan wî biqasî ku wê di xwe de wê bihawênê wê wilqasî jî wê, bi serê xwe wê weke bi dîmenekê pêşketinê wê xwediyê rengêkê fahmkirinê ê ku mirov wê di wê temenê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê çerçoveyê de wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê, dikarê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zanîna zanyarî ku wê bi wê re wê pêşkeve wê, di wê temenê de wê, êdî wî weke aliyekê wê yê bi xosletî wî pêşkeve bê. Di mijare zanînê û epistemolojiya wê de wê, dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman û wê fahmbikê ku wê weke ku mirov wê karibê wê fahmbikê wê di awayekê de wê weke kirdeyek zanînî wê di xwe de wê bi kifşkirinê li ser temenê xwezayîya zanînî re wê xwe bide dîyarkirin. Di çerçoveya fîzîk û biolojiyê de tîgînên weke yên atom û ankû şaneyê di wê temenê de wê bi kifşkirinên ku wê di wan de wê werina kirin re û wê bi wê re wê çawa wê di wan de wê kûrbûnê wê bibê wê dikarê bi wê re wê di reng û awayekê de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wan deman de wê di wan çerçoveyan de wê kifşkirinên ku wê bibin wê di zikhev de wê bibin. Weki din wê ev pêşketin û di zikhevdebûyina pêşketinê wê weke gotinek komplika a demê jî wê dikarê wê hilde li dest û wê werênê ser ziman. Minaq wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zanîna di zikhev de wê di serî de wê karibê wê ji gelek aliyan ve wê fahmbikê. Aliyê pêşî ku mirov wê dikarê di demên piştî barokê de wê, kifşbikê wê bi şêwayê wê weke yê kifşkirinên weke bi teknikê ku wê bibin û wê bi saya wan kifşkirinan wê kûrbûnên weke bi biolojiyê û hwd re ku wê bibin. Wê di temenê de wê di awayekê de wê weke li hev hoyandî wê di dîmenekê pêşketinê de wê, xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin. Minaq wê teknikên weke mikroskopê ku wê di wê temenê de wê ya piçûktir wê bi xwe re wê, di reng û awayekê de wê bide dîyarkirin wê di wê temenê de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê bi wê re wê piştre wê, di dewama wê de wê gelek pêşketinên din jî ên bi teknîkî

wê bibin. Wê ev jî wê hem di çerçoveya wan de wê karibin wê bi wê rengê werina fahmkirin û hem jî wê bi wê re wê ji pêşketinên qadên din re ku wê çawa wê bina temen wê çerçoveya wê gotina di zikhev de bûnê de wê, di wê rengê de wê di dîmenekê de wê bi xwe re wê weke ku wê biafirênê bê.

Mirov dikarê wê jî wê di wê rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê, di dewama wê de wê ew jî wê bibê ku wê çawa wê bi wê re wê xwe di renekê de wê bide dîyarkirin bê. Di aslê xwe de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare salixkirinê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di aslê xwe de wê mijare zanînê wê di wê temenê de wê, di renekê de wê, li ser temenê 'zanîna rast' û 'zanîna nerast' û ankû 'zanîna zanist' û 'zanîna nezanist' re wê, derkeve li pêş. Wê bi wê temenê re wê li wê were lê hizirkirin. Wê di wê çerçoveyê de wê, dema ku wê di wê de û ankû wê têgihê wê di xwe de wê weke çavkaniya kifşkirinê wê were lê hizirkirin wê, minaq wê têgînên weke yên 'dîrokê' û hwd ku wê weke bi zanistî wê li wê were lê hizirkirin wê li ser temenekê kirdeya jînbûyî re wê, bi wê re wê were lê hizirkirin. Bi wê re wê, ya jînbûyî wê pêşî wê bi nerînek dahûrî wê weke li ser temenê wê weke xwe wê kifşbikê û wê di awayekê din de wê piştî wê ji aliyekê din ê duyem ve wê bi nerînek darazî wê, weke bi têgîn û gotinên weke 'ji kirinên xwe encam derxistinê' û hwd re wê bi wê were lê hizirkirin û wê derxistin li pêş.

Di mijare zanînê de wê dema ku wê weke zanîna wê, di wê temenê de wê têgîna dîrokê wê weke têgînek zanistî a ku wê ji aliyekê pirralî ve wê li wê were lê hizirkirin û kifşkirin. Di wê temenê de wê pêşî wê her tişt û ku ew bi jîyan bê û ne bi jîyan bê wê, xwediyê meju û ankû dîrokek xwe ya ku mirov wê bi wê re wê werênê ser ziman bê. Wê di wê temenê de wê dîrok wê kirdeya dembûhûrî wê, di wê temenê de wê weke li ser temenekê rastîna wê û kifşkirina wê ji xwe re wê bi têgînên weke epistemolojiyî û antropolojiyî û hwd re wê, bikê mijare fahmkirinê û wê li ser wê temenê re wê êdî wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Wê dema ku wê, darwîn li girava galapagos wê, lêkolînên xwe wê bikê wê dervî têgîna peresendinê wê weke ku wê pêşî wê bixwezê ku ew wê bi mejuya wê re wê di wê temenê de wê kifşbikê. Lê piştî wê, çawa wê peresendinê wê bi xwe re wê bidin dîyarkirin bi pêvajoyên dembûhûrî û hwd re wê, were kifşkirin û wê li wê were lê hizirkirin.

Mijare wê kirdeya dema bûhûrî wê, di wê temenê de wê, giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê hinekî li ser wê bisekinê û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, ev kirde wê weke kirdeyek ku wê temenê fêrbûnên piştre jî wê ji aliyekê ve wê, biafirênê bê. Çendî ku wê bê gotin ku wê, di awayekê de wê aqil wê weke li xwezayê wê vegehihê wê, di wê temenê de wê li ya şenber wê bihizirê û hwd re wê were ser ziman jî lê wê, di aslê xwe de wê, bi wê re wê, di reng û awayekê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê, dikarê wê, di rengekê de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê çerçoveyê de wê kirdeya temenê fahmkirinê wê çêdikê wê, ji wê aliyê ve wê, weke dîmenekê bêsinor a salixkirinê û fahmkirinê wê li ser wê temenê wê bi xwe re wê biafirênê. Wekî din wê hertimî wê di pêvajoyek xweafirandinê de jî bê. Ber vê yekê wê weke kirdeyek ku mirov wê li wê bihizirê bê. Mînaq wê dema ku mirov wê, di wê temenê de wê li wê bihizirê wê, dikarê wê bi wê re wê, di rengekê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê, mijare têgîna di pîretikê de pêşketinê û ankû bi pîretikê kirinê û hwd re wê, di wê temenê de wê, karibê wê bi wê re wê li wê bihizirê bê. Ev wê weke aliyekê wê yê ku wê bi felsefeya jîyankirinê û hwd re wê di dewama wê de wê, bi wê re wê li wê were lê hizirkirin.

Di mijare wê, têgîna kirdeyî de wê, di wê temenê de wê ji aliyekê ve wê weke têgînek darêjkî a li ser wê rewşa 'pêkhatî' re wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ya ku ew pêkhat wê, êdî wê weke ku ew çerçoveyek ku wê, bi geometrikî, fîzîkî, û hwd re weke wan bi gelek aliyên de wê salixbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, dikarê wê di dewama wê de wê, bi wê re wê li wê bihizirê ku wê mijare wê ya ku wê pêkhatî wê, ew wê çawa wê bibê. Wê rengekê wê yê fîzîkî û bûjenî weke kevîrekê li ardê heyî, weke darek çandî ser rûyê ardî heyî, weke kesekê ku ew li hemberî me dijî ku em dibînin û ankû weke tiştêkê ku em di rajihinê, destlêdidin û hwd re wê nebê. Wê demê wê kirin wê çawa wê were fahmkirin. Wê di wê temenê de wê, li ser wê çerçoveya wê ya pêkhatî re wê, ji aliyên xosletên wê ve wê weke aliyekê wê yê giring wê, bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku mirov wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare kirinê û awayê wê, di wê temenê de wê, çawa wê derkeve li pêş bê. Di kirinekê de wê, temenê wê, tevger wê biafirênê û tevger jî wê di jîyanê de wê xwediyê temenekê fîzîkî a ku ew di encama labitandinên me yên jîyanî ên bi

awayên cûr bi cûr re wê bibê bê. Wê di wê temenê de wê, kirinek ku ew bû wê, êdî wê, bi xosletên wê yên fizîkî re wê karibê wê, kifşbikê bê.

Tiştêk ku ew reng û awayê wê ne dîyar jî bê weke tevgerê lê ku ew pêkhat û pê de wê êdî wê weke rewşek bûyî û heya ku mirov wê karibê wê salixbikê bê. Wê, di wê temenê de wê, di her rewşên bûyinî de wê heyinek ku wê di wê temenê de wê bi wê re wê werê salixkirin wê hebê.

Li ser wê temenê wê dema ku ew kirdeya dema bûhûrî wê, were salixkirin wê li ser temenekê felsefeyî wê bi wan aliyên wê yê re wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman û wê salixbikê ku wê çawa wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê karibê wê hilde li dest bê. Di aslê xwe de wê mijare salixkirinên me yên ku em dikin di nava jîyanê de wê, pêşî wê li ser wê pêkhatinê re wê bibin bin. Piştî wê re wê, li ser rengê wê yê darêjkî û awayê wê re wê, bi rengekê aqilê darazî re wê êdî mirov wê salixbikê. Di wê temenê de wê dema ku mirov wê, kirinekê wê bi başî û nebaşî wê êdî wê salixbikê wê di dewama wê de wê bi wê re wê êdî wê salixbikê û wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê, di dewama wê de wê karibê wê werênê ser ziman ku wê, mijare kirdeyê wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê li ser pêkhatinên me yên bûna û me li şûn xwe hiştina re wê, salixkirinên bi wê re wê, di wê temenê de wê, bi şewayên hizirkirinê ên li ser wê re wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku mirov wê karibê wê, di wê rengê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê bê. Di aslê xwe de wê, mirov karibê wê werênê ser ziman ku wê, mijare salixkirinên li ser wê kirdeyê re wê, êdî wê piştî wê re wê, di awayekê de wê, çawa wê bibin wê di nava wê çerçoveya wê de wê, bi awayelê lokalî wê wê, di temenekê hîyararşîyî de wê bi hev ve girêdayî wê karibê wê, di dewama hev de wê, bi wê re wê, bi wê re wê li wê bihizirê. Wê dema ku mirov wê, dibêjê, ber ku te ew kir min jî ew kir û yan jî te ev got û min kir û hwd re wê, di wê temenê de wê, temen û têgînek bi bendî a girêdanê wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê, biafirê bê.

Di her girêdanên me de wê, di wê temenê de wê, hem bi bi awayên wê yên ku me li şûn xwe hiştina re wê ew wê bibê û hem jî bi awayên wê yên ku wê werina jînkirin re wê, xwe di wê rengê de wê, karibê bide dîyarkirin. Farqe di navê de wê ew bê ku wê yên li pêşê ew ne hatina jînkirin û ankû pêkhatin. Di wê temenê de wê, çawa wê bibin wê, mirov karibê bigihijê hizrekê. Lê ti hizir wê nikaribê bibêjê ku wê ew pêkhatin

weke wê, bûya bê. Her timî wê ew pêkhatin wê karibê wê, rewşa bi xosletê xwe yê weke xwe ew xwe bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê mijare kirina dema pêş wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, hizirkirinên me yên ku em wê, bibêjin emê wê bi wê rengê bikin re wê dema ku me kir wê weke ku me ew hizra xwe pêkhanî wê li mirov wê were. Lê ew hizir wê, weke hîsîyetekê ku ew bi mirov re ew çêdibê bê. Di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din jî wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, ew hisiyet wê, di wê temenê de wê, piştî wê pêkhatinê wê bibê. Lê ew awayê wê pêkhatinê ku ew çawa bûya wê, di wê hisiyetê de wê, ne xwediyê wateyekê bê. Ber ku wê, ew hisiyet wê bi awayê wê re wê, bi zêdeyî ne dîyar bê. Ew dema ku ew pêkhat ku em empatiyekê bi wê re wê dênin û wê bikin û em sed demên weke heman demê di heman kêlikê de bihizirin ku em weke wê hizrê bikin. Wê demê wê dema ku ew hemû pêkhatin wê weke hizra pêkhatî wê salixbikin wê, sed pêkhatin wê hebin. Wê demê wê kijan pêkhatin wê di rastiye de wê karibê bibêjê ku ew ya wê weke wê pêkhatinê a rast bê? Wê demê wê, dema ku wê rewş wê ew bê wê demê mirov dikarê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman ku wê, mijare pêkhatinê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê, dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, têngîna wê hizra pêkhati wê weke hizrek razber wê di wê rewşê de wê xwe bide dîyarkirin ku ew çendî li ser rewşek pêkhati re weke were salixkirin jî bê.

Di wê temenê de wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare pêkhatinê wê hertimî wê xosletekê wê yê bi xwe û bi serê xwe wê hebê. Wê di wê temenê de wê ev wê, bikê weke hebûn û heyînek pêkhatî a di jîyanê de ku wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê bi wê re wê, di regekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Di aslê xwe de wê her pêkhatin wê di wê kirdeya pêkhatinê û bûnê de wê, weke darêjkek di wê temenê de ku mirov wê karibê wê salixbikê bê. Wê demê wê di wê kirdeyê de wê bê hasab wê, gelek kirinên ku ew dikarin bi awayên pirrawayî werina salixkirin wê bibin. Ev hemû wê rewşên weke yên ku ew bi zanîna me re ku ew werina salixkirin û fahmkirin bê. Hizrek ku em dihênina ser ziman wê weke ji wê rewşê weke biriqîna wê û ankû weke me ji wê girtîya wê tenê wê weke biriqînek ku ew ji wê hatî girtin bê. Di wê temenê de wê dema ku mirov wê li wê bihizirê wê weke ku wê gelek aliyên wê yên din jî wê bi wê re wê karibin bên kifşkirin û werina ser ziman. Di wê temenê de wê di mijare zanînê û kirinê de wê, têkiliya ku em wê didênin wê di wê temenê

de wê, di awayekê din de jî wê, ji aliyekê din ve wê xwe weke mijarek din wê karibê ew xwe li hemberî me weke mijarek din bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê mijare pêkhatinê wê hertimî wê weke rewşek giring wê xwe bide dîyarkirin. Di nava têkiliya mejiyê me û wê girtinê de wê, dema ku mirov wê, digihijê wê hizirkirinê wê ew kirde wê weke dema ku ew li wê dihizirê wê di xwe de wê, gelek awayan wê karibê biafirênê ku ew weke wê hisiyet û ankû hizrê wê bi wê re wê salixbikê. Di wê temenê de wê mirov dikarê wê weke aferêndiyên wê hizrê ên bi awayekê wê karibê wê salixbikê û wê werênê ser ziman. Ku ew kirde xwe li sed dîmenê zêdebikê wê, her dîmen wê weke bi hizrekê wê were salixkirin wê demê wê, di wê temenê de wê bi awayên cihê wê karibin xwe bidina dîyarkirin. Lê her awayê weke pêkhatin jî wê piştî ku ew pêkhatin wê, di wê temenê de wê, weke bi serê xwe weke pêkhatinekê wê dîmenekê wê bi xwe re wê bi wê re wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê bistênê bê. Ew kirde ku ew xwe li sed dîmenê zêdebikê wê demê wê, bi wê re wê, her dîmen wê weke wê pêkhatinê wê bikê. Lê her pêkhatin wê, bi wê re wê, karibê bi heman rengê bibê sedem û temenê sed hizirkirinê ku ew piştî wê bi awayekê darêjkî ji wê were lê hizirkirin û bi wê re wê were lê hizirkirin. Ev jî wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê weke aliyekê wê yê fahmkirina me wê xwe bi wê re wê, di rengê de wê bide dîyarkirin bê.

Di mijare têkiliya kirin û hizirkirinê û ankû hizirkirin û kirinê wê dema ku mirov wê bi wê re wê, dihizirê wê dibînê ku wê, weke aliyekê wê yê giring wê, mijare ji pîretikê gihiştina wê derkê û ankû ji wê derkê gihiştina pîretikekê wê bi wê re wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov li wê bihizirê bê. Di aslê xwe de wê mijare ji pîretikê gihiştina derkê û ankû ji derkê gihiştina pîretikekê wê weke du têngînên ew ji hev cihê bin û her yekê bi şêwayî wê karibê bi serê xwe were fahmkirin. Lê li vir me li hev bikarhanîn bo ku em ji aliyekê ve wê, bi têngîna wê ya hizrî wê kifşbikin û wê werênina ser ziman me ew kir. Di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, dema ku mirov wê, ji pîretikê gihişt wê derkê wê, piştî wê, pêvajoyên wê ji wê derkê gihiştina pîretikekê wê di mejiyê me de wê aliyekê wê yê din jî wê bi hizirî wê ew bê ku mirov wê, çawa wê xiyalkirinan, afirandinan û hwd wê çêbikê ku ew bi wê bigihijê awayekê ku wê bi wê ew wê salixbikê bê.

Di wê çerçoveyê de wê mejiyê me wê li ser temenekê pîretikî wê bi kirinê wê afirandinên ku ew dikê bo ku ew wê bi wê salixbikê û wê werênê ser ziman wê di rengê de wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê, di dewama wê de wê werênê ser ziman bê.

Di awayê hizirkirina li têtîna pirezekirinê de wê, di awayekê de wê afirandinên mejiyê me wê di wê temenê de wê bikevina devrê de. Wê di wê rewşê de wê, di aslê xwe de wê, şewayekê teybet ê hiş ê ku mirov wê bi wê re wê rewşê di mejî de wê diafirênê wê, di nava têtîli û tûra wê ya hebûnê de wê, xwediyê çerçoveyek fahmkirinê bê. Di wê temenê de wê, pirsek wê bi hesanê wê di mejiyê mirov de wê çêbibê. Ew jî wê ew bê ku wê, di wê rewşê de wê, têtîliya nava wê, hişê û rewşa fizîkî a derve wê çawa wê hebê? Di awayekê de wê, weke aliyekê ku mirov wê azmûn bikê wê hertimî wê xwe di reng û awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin. Lê di aslê xwe de wê, dikarê wê, werênê ser ziman ku wê, têtîna wê azmûnê wê, piştê wê di mejî de wê, awayna ku mirov wê, bi wê re wê, bihizirê wê, di wê temenê de wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin ku mirov dikarê derkbikê wê di wê temenê de wê, were dîtin. D iwê nûqteyê de wê derkkirin wê hinekî jî wê hinek rengên wê yên wê yên fahmkirinê ên bi fizîkî û nefizîkî ên teybet wê karibin xwe bidina dîyarkirin ku mirov bi wan wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Li ser wan aliyên fizîkî û ne fizîkî wê dema ku mirov wê bi wê re wê li wê bihizirê wê, mijare fizîkê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin. Di mijare hizirkirinê de wê, di wê temenê de wê, pêvajoyek û ankû prosesek komplika a ku wê ji herdû aliyên hundûrîn û derveyî ve wê, di zikhev de wê derbas bibê û wê, bi barkirina li hundûr û ji hundûr li derve wê bi wê re wê, bibê wê, bi wê re wê, xwediyê awayekê ku mirov wê, dikarê wê werênê ser ziman bê. Wê, ev pêvajo wê, di wê dema pêvajoya bûhûrîna li hundûrîn û ankû li derve ku wê bibê jî wê, di wê esnayê de wê bandûrên ji wan li hev di wê dema ji hev derbasbûnê de wê, weke ku wê bibê. Yanî wê, di rengekê de wê, pêvajoyek hertimî wê, di temenekê gûharînê de wê xwe bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê di awayekê de wê, bide dîyarkirin wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di mijare zanînê û fizîkê de wê, di wê temenê de wê, ji du aliyên ve wê bi fizîkê wê di destpêkê de wê, dikarê wê fahmbikê. Yek wê, di serî de wê bi temenekê fizîkî wê, were fahmkirin. Ya din jî wê, bi hebûnek fizîkî wê were fahmkirin bê. Ji van herdû aliyên ya ku ew were fahmkirin wê di wê temenê de wê çi bê? Di serî de wê, ji aliyê pêşî ve wê, dema ku wê mirov wê, bahsa rewşa fizîkî bikê wê hewirdor û hemû rewşên ku mirov di navê û bi wê dijî de wê fizîkî bin. Ya aliyê din jî wê hebûna me, mejiyê me û hwd wê, bi hebûnek fizîkî wê hebin û wê dema ku ew nebê

wê, di wê temenê de wê weke ku wê, ew hizirkirin û wê bûyina wê jî wê di awayekê de wê, nebê. Wê demê wê di wê rewşê de wê, aliyekê wê yê giring wê xwe bi wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê di wê temenê de wê bide dîyarkirin ku wê mijare wê hebûnê wê di wê temenê de wê, bi hev girtinîya wê re wê, temen û çerçoveya wê ya ku ew bi wê diafirê re wê, di wê temenê de wê, bingihê wê biafirê.

Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê bixwezayî wê, têgînek wê, di mejiyê mirov de wê çêbibê ku wê, hizirkirin wê di awayekê de wê weke hebûnek ku em wê ji wê rewşa fîzîkî bi peyxamî wê fahmbikin wê bi rehetî wê karibê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, di wê rengê de wê, demê wê, hizrên weke hizir berî fîzîkê hebûna wê, zêde wê, wateyekê wê di wê rewşê de wê nedina me. Wê di wê temenê de wê ya beremberê wê ku wê têgînekê wê bi rehetî wê bide me wê, têgîna ya fîzîk û hebûna wê ya bi hizirê re bê. Di wê temenê de wê, di têgîna fîzîk berî hizirê hebê wê, di wê temenê de wê, paya derkkirinê a di wê navbera pêvajoyê û prosesê derkkirinê a wê de wê, di nava wê û hizirkirinê de wê weke ku wê hebê. Ev wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê, di serî de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman wê, werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê, karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê hebê. Di gotinek din de wê tiştekê ku ew were fahmkirin ku ew hebê bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare têgîna hizirkirina mijare hizirkirinên bi kirdeya aqilî û di wê de wê bi kûrbûnên ku wê di demên piştî barokê û pê de wê bibê wê, di wê temenê de wê temenekê wê bi têgîh û berhemên weke yên barokê ên hûnerî û hwd jî wê, weke ku wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê bibê. Di wê rengê de wê tiştek wê bi xwezayî wê di awayekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di rengekê de wê bê lê hizirkirin. Ew jî wê di wê temenê de wê, ew bê ku wê, kirdeya bi aqil dihizirênê, diafirênê û dihênê li holê wê, bi wê re wê, weke çavkaniya wê pêşketinê wê xwe di wê temenê de wê bi wê re wê di reng û awayekê de wê weke ku mirov wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman re wê, di awayekê de wê, xwe bi wê re wê, weke ku wê bide dîyarkirin bê.

Di wê rewşê de wê, pêvajoya afirandinê wê, di wê temenê de wê, weke pêvajoyek ku wê pêwîstîya wê fahmkirina wê a ji gelek aliyen ve jî wê li ser wê temenê wê pêşketina wê re wê demê re wê weke ku wê hebê. Ber

ku wê, di wê temenê û demê de wê, ev wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di dewama wê de wê, kirdeya ronansê a ku wê, ji wê demê û pê de wê bidest afirandinê û hizirkirinê wê bikê bi aqilî û hwd wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê karibê wê ji aliyekê ve wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê, di wê temenê de wê, pêvajoyên hizirkirina li hundûrînê û di wê de wê bi rêyîn weke bi têrbûnê bi temenê xiyalkirinê û hwd wê, di wê çerçoveyê de jî wê encamên wê yên giring wê, bibin. Wê dema ku wê bi wê reng û temenê pêşketinê wê weke di temenekê ku wê were ser ziman û wê were pênasekirin de wê, *jinûve bûyinên* bi hizirkirinê weke li ser temenê bi kifşkirinê li ser çerçoveyên hizirkirinê ji demên kevnera û hwd ve jî wê, di aslê xwe de wê bi wê re wê, weke aliyekê û dîmenekê din ê ku mirov wê bi teybetî wê di wê temenê de wê, karibê wê kifşbikê bê. Çendî ku wê, ji aliyekê ve wê ev gotinê weke bi rengê wergerîna li kifşkirina felsefeyên demên kevnera, *jinûve şirovekirin* û hwdê re wê werina ser ziman wê rast jî bê lê ev rastî ku ew li ser wê rêja û pîvane wê ya ku wê bi wê temenê wê ew bibê ku ew newê fahmkirin ne tenê êdî wê kêmbimênê di fahmkirinê wê heta ku wê karibê di fahmkirinê de wê di dewama wê de wê hinek ne rast fahmkirinan jî bi wê kêmfahmkirinê re wê bide dîyarkirin. Ev wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di dewama wê de wê, di serî d ewê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Kirdeya ronansê wê di wê temenê de wê bi aqil wê di xwe de wê xwediyê pêvajo û prosesên hizirkirinê û bi wê rengê ên pêşxistinê weke bi rengê afirandinê û hwd bê. Wê demê wê, di wê temenê de wê li ser wê temenê re wê êdî wê regekê hizirkirinê wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Lê ji wê zêdetirî wê, dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê kifşbikê û wê werênê ser ziman ku wê, bi têngîna afirandinê û hwd re wê, aliyekê hebûnê ê ku ew bi wê hebûna me ya fîzîkî û hwd re wê, bibê wê, bi wê pêvajoya bi ber têrbûnê ve wê bûyî wê di wê rengê de wê temenekê fîzîkî wê biafirênê bê. Dihê gotin ku wê mirov wê ji neandartal û ankû homo-sapians'an wê were. Lê mirov wê, ne di dema xwe de wê zaroyên wan werênê ser ziman û ne jî di dewama wan de wê zaroyên weke yên mirovên piştê wê werina dînyê. Ev wê weke di ahengekê pêvajoyê de wê, di xate pêşketinê de wê li ser wê temenê wê bi têrbûna bi fîzîkî û hwd re wê, di regekê de ku wê bibê re wê, bi wê re

wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin bê.

Pêşketina zanistan û felsefeyê

Di aslê xwe de wê, dema ku mirov wê, bahsa pêvajoyên pêşketina kirdeya dihizirê a piştî demên barokê û pê de wê bikê wê di wê çerçoveyê de wê têgîna kûrbûnê û bi wê re hin bi hin pêşketina rengên din ên zanyarî re wê, di rengekê de wê di awayekê de wê dikarê wê werênê ser ziman. Mijare pêşketina zanistan wê, çendî ku wê di wê xate pêşketina felsefeya weke bi fizikê û hwd re wê bibê lê wê ji aliyekê wê yê din ve jî wê, mijare wê kirdeya dihizirê a piştî ronansans û barokê ku wê pêşkeve wê, di wê temenê de wê dikarê wê bi wê re wê, di awayekê de wê, dikarê wê fahmbikê.

Di wê temenê de wê, çendî ku wê ronansans wê li ser temenê lêpirsîna şêwayên serdema navîn û demên berî wê ên kevnera re wê bibê wê, demên barokê û piştî wê jî wê bi heman rengê wê li ser temenekê lêpirsîner ên pêşketina zanînen ronansansê bi felsefeyê û hwd ku wê pêşkevin re wê dikarê wê di awayekê de wê, werênê ser ziman.

Ji wê aliyê ve wê, di wê temenê de wê dikarê wê di dewama wê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman di wê demê de wê, di awayekê de wê, zanyariyên ku wê, werina pêşxistin wan bi du xosletan divê ku mirov fahmbikê. Yek wê li ser temen û xosleta kûrbûnê û ankû dewama pêşveçûnên berî wê bê. Ya din jî wê, di dewama wê de wê, li ser temenê wê bê ku wê di xwe de wê bi kûrbûnê wê bibê û wê, têgihîştinê wê bi xwe re wê pêşbixê û wê bê sedemên têgihîştin û hişmendiyên din. Wê dikarê wê bişibihênê şitle darekê ku ew hin bi hin mazin bibê û çendî ku wê mazin bibê wê çiqil û pelên wê yên nû wê li wê bibin û wê şaqbidin.

Di dewama wê de wê, di wê temenê de wê pêvajoyek hizirkirinê wê xwe di wê temenê de wê, bide dîyarkirin. Mînaq wê, di wê temenê de wê, têgînên weke zanistên civakî ên weke derûniyê, civaknasiyê, antropolojiyê, dîrokê û hwd re ku mirov wê karibê li wan bihizirê wê, hinekî jî wê, di wê temenê de wê, weke zanistna ku mirov wê di wê temenê de wê hin bi hin bi pêşkevina wan re wê, werênê ser ziman bê.

Lê li vir wê mijare çavkaniya wan wê weke aliyekê wan ê din ê giring bê ku mirov karibê wê bi teybetî wê li wê bihizirê bê. Di wê çerçoveyê de wê, sê nûqte wê di destpêkê de wê, derkevina li pêş. Yek wê bêşikûgûman wê, xweza û çavkaniyên wê bin. Di wê temenê de wê xweza wê ji her aliyê ve wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, karibê wê

li wê bihizirê û wê werênê ser ziman bê. Aliyê din jî wê, weke aliyekê giring wê, pêşveçûnên bi hizrî, zanînî û hwd ku wê heta wê demê ku ew pêşketina bin. Wê her demê wê, di wê temenê de wê, di awayekê bi qalitebûyina wê de wê, kûrbûna ku wê bibê wê, rengê xwe wê, di wê temenê de wê bide dîyarkirin bê. Zanînên me yên ku ew hatina ser ziman wê, di her demê de wê, bi nûvexwandinê û hwd re wê, temenê ghiştina kifşkirinên din ên bi pêşxistina mirov jî wê di demên ku ew dibin û bi xosletên pêşketina wan dema re wê biafirênê.

Wekî din wê berheviyên ku wê di wê temenê de wê bi hiş wê bibin wê, di awayekê de wê, temenê dîtina li xwezayê û fahmkirina wê bi nerînî û dîtînî wê biafirênê. Nerîn û dîtîn wê du gotinên wateyên wan ê cihê bin. Gotina dîtînê ku mirov di karê wê di wateya kifşkirinê, têgihîştinê, lê bihişbûnê, lê ketina farqê û hwd de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê wê bi wê re wê, di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di dewama wê de wê, weke aliyekê wê yê din wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Dîtîn wê, di wê temenê de wê, bi dîtina weke ya bi rêya sehan û hwd re dîtînê =weke bi çav dîtînê= û hwd re wê, di wê temenê de wê, di dewama wê de wê, êdî wê, mirov ku ew li wê bihiş dibê re wê, di renekê de wê dikarê wê werênê ser ziman. Nerîn wê hinekî din wê li ser wê dîtînê wê ya ku ew ji me re weke hişbû û wê bi wê rengê wê, di wê temenê de wê, di renekê zêhnî de jî ku wê bibînê wê di wateyekê de wê, xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, şewayên weke bi felsefeyî ên weke ji jor bi ber jêr ve bûyin û ankû vajî wê weke ji jêr bi ber jor ve çûyin û hwd wê, di wê temenê de wê weke şewayna ku wê bi wê hizirkirinê wê karibê wê di wê temenê de wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zanistên me ku wê pêşkevin wê di wê temenê de wê di awayekê de wê, hem wê di wan de wê bi nerîn bibê û hem jî wê bi dîtînî wê pêşkeve. Li ser wê temenê wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di zanistekê de wê, di wê temenê de wê, di awayê weke bi zanyarî li wê hizirkirinê de wê weke ku wê bi dîmenî wê were lê têgihîştin wê dîmenê dîtînê wê zêdetirî li pêştirî ya nerînê wê xwe di renekê de wê, bide dîyarkirin. Nerîn wê hinekî jî wê dîmenek û nûansek baweriyî û hwd wê di xwe de wê, weke ku wê, bihawênê wê hertimî wê intibayekê wê bi xwe re wê bide me. Lê dîtîn wê, di wê temenê de wê hertimî wê li ser temenê lê ketina farqê, bi têgihîştin bûn û ghiştina wê bi hiş û hwd re wê, di xwe de wê di awayekê de wê weke ku wê bihawênê bê.

Di wê temenê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare zanîne wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê, xwe di rengê de wê bi wê re wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di zanîne de wê mijare dîtin û nerîne wê çendî ku wê di zikhev de wê weke ku wê hebin jî lê wê, ji hev cihê wê xwediyê awa û dîmenna ku mirov wan bi serê xwe fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê dema ku mirov wê li zanînekê wê binerê û wê, weke 'rast wê herê bikê' û ankû wê bibêjê 'ez jî wusa dihizirim' û hwd wê, di wê temenê de wê weke kirpendîne li ser temenekê nerîni wê bikê. Di wê rengê de wê ev wê bi wê re wê, di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare nerîn û dîtinê wê di mijare zanîne de wê weke têngîna ku wê rengê wê yê fahmkirinê û li wê nêzbûnê wê weke ku wê bi xwe re wê di awayekê de wê weke ku wê bide gûharandin jî wê têngînekê wê bi rehetî wê karibê bi me re bide çêkirin.

Zanin wê, di awayekê de wê, weke temen û ardnigariya me ya bi hiş a ku mirov li ser wê re wê li wê dihizirê û wê dixwezê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Mirov di wê de wê kifşkirinê wê weke ku wê bikê. Di serdema navîn de wê, di naav têngînekê de wê, bi hizirkirinên weke bi 'kûrbûnê' a di wê de/di xwe de wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê weke aliyna ku wê bibin bin. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê ghiştina wê nerîne û rengê wê yê li jîyanê nerîne wê bi wê re wê bibê. Ev filosofek bê û ankû bawermendek bê. Di demên ronansê de wê ev dîmenê filosof û oldar ê di zikhev de wê, wê hin bi hin wê reng û awa wê bigûharê û wê heta ku wê qalikê li ser xwe wê ji xwe bikê û biavêjê. Wê di wê temenê de wê, filosof û zanyar wê, di wê temenê de wê di dîmenekê de wê weke rengê qalikê wê yê ji wê demê û pê de wê pêşkeve. Di wê temenê de wê, dema ku wê di nava zanîne û ankû zanistekê de wê bi wê were lê hizirkirin û wê di dewama wê de wê, ew wê weke zanînek jîyanî wê pêşkeve û wê felsefeya wê ya zanyarî wê pêşkeve wê, di wê temenê de wê, rengê wê xwe bide dîyarkirin. Felsefe û zanist û ankû felsefeya zanyarî û hwd ku wê pêşkeve wê, di wê temenê de wê weke ku wê dîmenekê fahmkirinê wê bi reng, awa, nerîn û hwd re ku wê, bi wê re wê hebê wê weke ku wê li şûn xwe wê bide hiştin. Ev wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê, di dewama wê de wê, dikarê wê bi wê re wê, di serî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê kifşbikê û wê werênê ser ziman bê.

Felsefe xosletê wê yê bi têtîna nerînê re wê zêdetirî wê weke ku wê li pêş wê xwe bi wê dîmenê re wê, bide dîyarkirin. Ber vê yekê wê, di wê temenê de wê minaq wê piştî ku wê derûnî, civaknasî û hwd wê pêşkevin wê li ser wan re wê ghiştina têtîna wan a felsefî weke bi navê felsefeya derûniyê, felsefeya civaknasiyê û ankû ji aliyê felsefeyê ve wê, ku wê kesên weke wittgenstein û hwd wê felsefeyê wê, di dîmenekê weke yê derûniyê/terapiyê û hwd de wê pêşbixin wê di wê rengê de wê weke aliyekê û dîmenekê fahmkirinê a ku wê di wê temenê di temenê wê de wê hebûn. Dîtin û nerîn wê, di wê temenê di wê temenê de wê, bi dîmenê ku wê dîtin wê bi zanînê û nerîn xwe bi rengê dîtinê weke çawa dîtinê û hwd re wê werênê ser ziman re wê di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Hewldanên weke yên wittgenstein û hwd wê li ser wê temenê wê weke felsefeyê ji dîmenekê tenê bi nerînê û hwd fahmkirinê derxistinê ku wê bikê bê. Wê di wê temenê de wê dervî têtîna şubjeya nerînê wê weke têtînek objeyî a weke ya wan zanyariyan wê çawa wê fahmbikê wê hewldana wî weke hewldanaka wê bê.

Wê dema ku mirov wê li ser têtîna felsefeyê a şubjeyî re wê bibêjin wê mijare wê û ankû pirsgirêka wê ya demên hemdem wê di warê têtîna wê ya nerînê de wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Ev wê, di wê temenê de wê, çawa wê jîyanê û hebûnê wê fahmbikê û wê, di wê temenê de wê bigihijê rastîya xwe ya ku ew bi wê fahmdikê re wê, bi wê re wê, di regekê de wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê, dema ku wê felsefeya kirinê wê pêşkeve wê, weke ku em bi marks, gramscî û hwd re wê dibînin wê zêde wê li ser wê têtîna hizirkirinê a kirinê de wê gotina felsefeyê wê ji ber wê sedemê wê newê bikarhanîn. Wê aliyê kirinê wê, bi wê re wê weke aliyekê ku wê weke beremberê felsefeyê û ankû wê weke aliyekê artarnatif û hwd wê, di wê temenê de wê bibênê û wê werênê ser ziman.

Ev wê di wê temenê de wê mijare felsefeyê wê di wê temenê de wê, weke aliyekê ku wê li ser têtîna kirinê û ankû 'praksis'ê re wê, di awayekê de wê, bi wê re wê li wê were lê hizirkirin bê. Di aslê xwe de wê, di wê temenê de wê mijare felsefeyê û ya zanînê ku wê ji hev wê were cihêkirin û ankû wê weke intibayekê wê di wê temenê de wê, bi wê were lê hizirkirin jî wê ev bê. Felsefe wê weke di bin bandûra têtînenê nerînê ên weke yên baweriyî û hwd de wê, bi wê yekê êdî wê pêşkeve û wê weke têtînek ku wê zêdeyî wê xwe li wan bigirê weke têtîhek ji jîyanê qût wê xwe di wê temenê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di mijare felsefeyê hemdem de wê, di wê temenê de wê, nîqaşên gihiştina çerçoveyek baştirin a felsefeyî wê, bi wê çerçoveyê wê êdî wê bi nîqaşkirinên wê re wê werina kirin. Li ser temenekê kirinê bi wê di wê temenê de hizirkirin û ankû bi ziman û wateyê û hwd re wê di wê temenê de bi wê hizirkirin û hwd wê, weke aliyana wê yên din bin ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê.

Felsefe û zanîn wê di wê temenê de wê weke mijarek ku wê di wê temenê de wê çawa wê bi zanînê re wê were fahmkirin wê di demên hemdem de wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Di awayekê de wê pêşketina zanistên ku wê, di nava jîyanê de wê pêşkevin wê di rengekê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê, bide dîyarkirin. Di mijare zanînê û felsefeyê de wê, di wê temenê de wê, tiştêkê wê di çerçoveya felsefeya hemdem de wê, dikarê wê di awayekê de wê bi wê re wê kifşbikê û wê werênê ser ziman. Li vir wê, li ser temenê gotina felsefeyê û zanînê ku wê di demên kevnera û heta demên serdema navîn de wê, gotina felsefeyê wê li pêşîya ya zanînê wê, bicih bê û wê bi wê re wê li wê were lê hizirkirin. Lê ev wê bi ronansên re wê, weke ku mirov wê dibînê wê hin bi hin wê, di awayekê de wê, bi gûharê. Wê dema ku wê gotina zanînê wê li pêşîya zanînê wê, bicih bibê wê, demê wê di awayekê de wê, li ser wê temenê wê, êdî wê, ji aliyekê ve wê, li ser wê têngîna zanîn û jîyanê û têkiliya wê re wê, di awayekê de wê, bidest têkiliya xwe ya fahmkirinê a bi zanînê re wê dînê.

Di awayekê de wê mijare şewayê fahmkirinê wê weke ku mirov wê dibînê wê li ser wê temenê wê, di rengekê de wê weke ku mirov wê dibînê wê, di nava wê de wê, xwe di rengekê de wê, bi wê çerçoveyê wê bide dîyarkirin. Felsefe wê, heta wê demê wê hertimî wê weke têngînek der dînyayî ku wê bi hizirê bê. Wê di wê temenê de wê, bi têngînên rûhanî, metafîzîkî û hwd re wê, alaquadar bibê. Ji wê demê û pê de wê, dema ku wê dakeve nava jîyanê wê êdî wê li ser wê temenê wê ev aliyên bi têngînî ku wê bi felsefeyê wê werina li wan hizirkirin û wê bi sedsalan wê temen û çerçoveya hizirkirinên mejiyê mirov wê biafirênin wê, bikina berlêpîrsînê de. Temen, çavkani çerçoveya kirina lêpîrsînê de jî wê, di wê temenê de wê ew rengê aqilê felsefeyî ku ew êdî hin bi hin bi hûrgilên jîyanî re alaquadar dibê bê. Wê ev wê, bi wê re wê, di rengekê de wê temenê wê ji aliyê xwe ve wê biafirêne. Wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê bi wê fahmbikê ku wê mijare felsefeyê di wê temenê de wê, li ser temenê nerînê re wê, fahmkirina wê ya li jîyanê wê di wê temenê de wê xwe bide

dîyarkirin. Di demên hemdem de wê, dema ku wê, bi zanistên civakî û ne civakî re wê pêşkeve wê, di wê temenê de wê, dîsa wê bi întîbaya ew zanist û nerîna wan ya li jîyanê çî ya û çawa ya ku wê ew wê fahmbikê wê bi wê temenê û çerçoveyê wê, di rengê de wê weke ku wê xwe di wê de wê bide dîyarkirin.

Piştî sedsala 18'în û pê de wê zanistên civakî ên weke derûniy, civaknasiyê, dîrokê antropolojiyê û hwd wê pêşkevin û wê derkevina li pêş. Wê di wê temenê de wê pêşî wê li ser temenê zanîna wê ya objektîvî wê pêşkeve û wê, çerçoveya wê ku ew hat fahmkirin wê çawa wê xwediyê nerînek li jîyanê bê wê êdî wê bi wê re wê bidest li wê hizirkirinê wê were kirin. Gotinên weke 'felsefeya derûnîyê', 'felsefeya civaknasiyê', felsefeya antropolojiyê', 'felsefeya dîrokê' û hwd ku wê pêşkevin wê hinekî jî wê bi wê temenê û awayê wê di rengê de wê weke ku mirov wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Ev wê bo rengên hizirkirinên ên rêzkariyên din ên zanistî jî wê wusa bê. Wê di dewama wê de wê, dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, felsefe wê, bi wê wan zanistan re wê weke rengê nerînê wê pêşkeve. Wê di wê temenê de wê, ev çawa wê bina xwediyê rengê nerînê li nava jîyanê wê, bi wê re wê, di rengê de wê bi wê were lê hizirkirin.

Li ser wê temenê wê, ji sedsale 18'în û pê de wê, hin bi hin wê pergalên hizirkirinê ên bi wê rengê xwediyê nerîna li jîyanê di zikhev de wê bi awayekê pirrdîmenî wê pêşkevin. Wekî din jî wê hebûna wan têgihan bi zanîn û felsefeyîya wan re wê, di rengê de wê, bi hev re wê çerçoveyek dîmenî a pirrdîmenî wê li ser wê esasê û temenê wê weke ku wê biafirênê bê.

Di aslê xwe de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare zanistê wê, li ser wê temenê wê, xwe di rengê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe bide dîyarkirin. Di mijare felsefeyê de wê, hewldanên rasttirin a gihiştina fahmkirinê wê di wê temenê de wê weke dîmenekê dîtbar wê bi felsefeyî wê bimênê. Di wê temenê de wê, li ser wê temenê wê, di awayekê de wê, dema ku mirov ji aliyê têgînê ve li jîyanê û hwd binerê wê wusa bê. Lê aliyê din ê jîyanî ku wê ji aliyê jîyanê ve wê li wê were nerîn wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê, xwe bi wê re wê, di rengê de wê bide dîyarkirin.

Di mijare zaninê de wê, ev wê, weke aliyekê wê yê ku wê, mirov wê ji kîjan aliyê ve wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê xwe di wê

temenê de wê bi temenekê epistemikî û morfolojikî wê bi wê re wê, di renekê de wê bide dîyarkirin.

Di demên hemdem de wê, dema ku wê li wê gavavêtin wê bibê wê mijare ziman wê bi wê ast û xate pêşketina zanînê re wê, di renekê de wê bide dîyarkirin. Ziman wê, di awayekê de wê, gotinên wê çendî ku wê, weke rêya bi wê hanîna ser ziman jî bê lê wê, di awayekê de wê, weke têngîna ku wê di wê temenê de wê, bi zanînî wê, karibê wê fahmbikê bê. Gotin wê, di awayekê wê dîtînî ê bi hişmendî û epistemikî de wê, renekê qarakterîstikî ê bi rengê dîyarkirina fahmkirina me re wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ber vê yekê mezdek wê mijare gotinê wê bixwezê ji wê aliyê ve wê, hilde li dest. Minaq wê dema ku ez bahsa gotina 'çav' biikim wê, bi têngîna dîtînê re wê, were ser ziman. Wê ne deryeayek û ankû darek wê were bîra mirov. Wê devera dîtînê a laşê mirov weke çav wê were pênasekirin. Wê di wê temenê de wê, di wê de wê hemû tiştên di jîyanê de wê bi objeyî hena wê werina dîtîn. Wê weke rêyek sehî a dîtînê bê. Li ser wê temenê wê di awayekê de wê dikaerê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, mijare mijare dîtînê a bi çav wê, di wê temenê de wê kirdeyên xwe yên bi wateyê wê çêbikê. Wê dema ku mirov wê, bi gotina 'ez dibînim' wê werênima ser ziman wê, di wê temenê de wê, di renekê de wê, bi wê re wê were ser ziman. Ev wê, têkiliyek bi hişmedî a bi tiştê û mejiyê me re wê di renekê de wê çêbikê. Lê ev wê tenê wê weke pêvajoya pêşî a fahmkirinê wê biafirênê bê. Pêvajoyên piştê wê di mejî de wê, di nava gen û ankû temenê me de wê, cihgirtina wan re wê, êdî wê temenekê ku wê mirov wê afirandinên xwe wê ji xwe û ankû wê weke 'jiber xwe' wê bikê wê bi wê re wê dimenekê de wê bikê. Di hebûn û ankû bedenê mirov de wê, bi temenekê fîzîkî berhevbûna dîtbarî, azmûn û fêrên mirov wê di xêva mirov de wê, bibin. Wê, di wê temenê de wê, pêvajoyên wê yên ku ew di xwe de wê, derbas dikê jî wê bi wê ve girêdayî wê di bedenê de wê pêşkevin. Wê dema ku wê, gotina hêskirinê wê bahsa wê bikê wê, dibê ku wê, bi fêrbûnê û hwd wê, mirov wê xwediyê hinek azmûnan bê. Lê dema ku mejî wê, bibîrbikê wê afirandinên xwe yên ku wê, ew bi wan wê têngîna wê werênê ser ziman wê biafirênê û wê bi wê re wê, li ser temenekê fîzîkî û hwd re wê bixwezê ku wê werênê ser ziman bikê.

Pêşketina zanistan piştî dema barokê û kûrbûn û berfirehbûna bi wan re

Piştî demên barokê wê ji aliyê mijare zanîna mirov ve wê demek giring bê. Wê di wê temenê de wê çendî ku wê, li ser temenê azmûnên demên bûhûrî û berheviyên wê yên bi zanîna wê bibê jî lê wê bi xosletên xwe yên teybet re wê, di wê rengê de wê were dîtîna ku wê bibê. Di warê kûrbûnê de wê, ku wê bibê wê hertimî wê çerçoveyek berfirehbûnê jî wê werênê li holê. Ev wê ji aliyê têgîna berfirehbûnê ve ku mirov wê bînerê wê ew jî wê bo kûrbûnê wê temen û çerçoveyek têgînî û temenî wê bi wê rengê wê bi xwe re wê biafirênê.

Di wê temenê de wê di nava zanîna de wê bi hevdû aliyên wê re wê, di temenekê çapraz re wê, têkiliyek ku mirov wê bi teybetî wê fahmbikê wê karibê wê di wê temenê de wê bikê û wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, mijare zanîna wê, di wê temenê de wê, di awayekê pirrdîmenî de wê, pêşketina wê hin bi hin wê bibê û wê ew ji wê ji hev derhanîna wê re wê bi wê re wê, di rengê de wê weke ku wê bi wê re wê, di awayekê de wê bibê.

Di wê demê de wê zanîna wê, bi çerçove û gotinên weke bi felsefeya hemdem û çerçoveya wê re wê di rengê de wê weke ku mirov wê dibîna wê pêşkeve û wê dîmenekê pêşketinê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Zanîna weke yên matematikê ên xwezayî wê, wê li ser temenekê fîzîkî wê çendî ku wê bi têgînên weke astronomî, geometri û hwd re wê pêşkeve jî lê wê di wê demê de wê hin bi hin wê bi serê xwe wê weke têgîna ku wê bi serê xwe wê pêşkevin.

Hizirkirin û pêşxistinên di warê têgînên matematikî de wê, bi demê re wê çerçoveyek berfireh wê di wê rengê de wê bi xwe re wê di rengê de wê weke ku wê biafirênin. Di dewama wê de wê, dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê werênê ser ziman ku wê, matematik jî wê weke ku wê çawa wê, bi têgînên weke astronomiyê û hwd re wê li azmana wê bijî wê, hin bi hin wê dakeve li serrûyê ardê. Ankû wê weke ku mirov dikarê wê pênasebikê wê, dakeve li nava jîyanê. Wê, di wê temenê de wê ji wê zêdetirî wê, bi mijarên din re wê, di wê temenê de wê, pêşkeve û wê derkeve li pêş. Cantor wê, dema ku wê denklêmên xwe yên matematikê wê werênê ser ziman wê di temenê wê têgîna sermed de wê, bixwezê ku wê kifşkirinên wê werênê ser ziman.

Ev wê tenê wê weke mînaqek bê ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman bê. Lê wê di dewama wê de wê gelek mînaqên bi wê rengê wê pêşkevin. Kifşkirin û hizirkirinên bi matematikê re wê, di wê temenê de wê bi wê re wê, di rengê de wê bibin û wê, hin bi hin wê di çerçoveyek

berfireh a zanîni û jîyanî de wê pêşkevin. Wê hin bi hin wê weke nerînek li jîyanê wê pêşkeve.

Di nava têtîninê civakî de wê, têtîhiştîninê weke yê civaknasîyê ku wê pêşkevin wê pêşî wê, bi alaqaçek li nava têtîkiliyên mirov û hwd re wê bidina nişadin. Piştî wê, li ser temenekê dîrokî wê pêşkevin û wê, bi wê re wê di wê ahenga wê jîyane dembûhûrî de wê, êdî wê were hanîni li ser ziman. Di dewama wê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di wê temenê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, bi wê pêşketîninê wê yê bi wê hizirkirina wê re wê hewldanê bi wê gihiştina mejiyê civaknas re wê êdî wê pêşkevin û wê di wê temenê de wê li ser temenekê epistemolojikî, morfolojikî û hwd re wê, hizirkirinê wê êdî wê di temenê wê de wê bèn ser ziman. Wê çendî ku wê pêşkevin û pêşketin wê di wan de wê bibê wê, di awayekê din de jî wê di nava têtîkiliyên mirov de wê reng lê dayinek wê bi wê re wê bibê. Wê di wê temenê de wê, bi wê rengê hizirkirinê xwe naskirin û fahmkirin wê pêşkeve. Di wê temenê de wê, êdî wê li ser wê temenê wê mirov wê, weke ku wê çawa wê bi têtîninê civakî wê bi wê re wê bi serê xwe wê pêşkeve û wê temenê wê bi serê xwe wê pêşketinê wê bide çêkirin wê bi wê re wê bibê. Ew jî wê bi xwe bûn û wê bi wê pêşketinê re wê bi wê gihiştina keseyetîya wê re wê bibê. Keseyetîya civakî wê dema ku wê di wê temenê de wê bi zanîni wê pêşkeve wê, di dewama wê de wê rengê keseyetîya civaknasî, derûnî û hwd jî wê bi gelek aliyên din re wê, li ser wê temenê re wê êdî wê pêşkeve û wê rengê xwe wê bi wê re wê di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Wê dema ku mirov wê, bahsa pêşketina têtîninê weke civaknasîyê wê bikê wê weke kifşa wan a herî giring wê di dewama wê de wê pêşxistin û ankû hanîna ser ziman a keseyetîya wê têtînê bê. Di wê temenê de wê, ev wê, weke aliyekê ku wê di wê temenê wê hizirkirinê û zanînê de wê, weke çavkaniya wê ya di jîyanê de jî ku wê bibê wê bi wê re wê, di rengekê de wê weke ku wê bibê bê.

Di aslê xwe de wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, mijare têtîna civaknasîyê û ankû bi wê pêşketina keseyetîya civaknasî wê, di wê temenê de wê, tenê wê weke aliyekê wê pêşketinê û kûrbûna wê ya bi zanînê jî wê biafirênê bê. Di wê çerçoveyê de xwe nasîn û ankû naskirin wê weke aliyekê ku wê bi wê temenê wê salixkirina wê zanînê di nava jîyanê û ankû bi xwe bixwe re jî bê. Wê di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di dewama wê de wê, bi wê re wê, di temenekê û awayekê de wê weke aliyekê wê yê

din ê ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di dewama wê de wê, di wê temenê de wê, bi keseyetbûna zanînê wê weke aliyekê wê yê din ê bi xêvbûna wê jî wê bi hebûnê re wê ji wê aliyê ve wê biafirênê bê. Di wê temenê de wê dîmenekê teybet bê ku mirov wê, di wê temenê de wê fahmbikê bê. Wê dema ku wê di wê keseyetiyê de wê, çendî ku wê weke xwe naskirin û bi wê re wê dema ku wê pêdeçûyin wê bibê wê di awayekê de wê, weke ku wê di wê têgînê de wê weke ku wê kûrbûn jî wê bibê wê karibê wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Ev wê, di awayekê din de jî wê dikarê wê, bi aliyên din ên zanînê ên weke derûniyê, dadê û hwd jî li ser wê temenê keseyet û civaketiya wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di aslê xwe de wê di dewama wê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare xêvbûnê wê, li ser wan pêşketinên weke bi keseyetê û hwd re wê, di awayekê de wê, pirr zêde wê, weke rewşek komplika bê. Minaq wê, di her rewşê û dema wê de wê, dema ku wê kesek beden wê bi elementên xwe yê bingihîn re wê xwe biadilênê wê li ser wê temenê wê, di rengekê de wê weke aliyekê wê yê li gorî wê asta ku ew gihiştîyê de wê biadilênê. Di wê rewşê de wê, ne tenê wê bi rewşek xêvî a di meji de wê bi wê re wê bi sînor wê ew wê bibê. Wê demê wê di hemû rewşên elementên bingihên ên weke şane û hwd ku ew bedenê afirênin wê bi wan re jî wê dîmenekê wê yê ku wê bibê û wê biafirê wê bi wê re wê bibê. Yanî wê, di wê temenê de wê ew elementên bingihên wê têgîna demê û hebûnê wê, di xwe de wê bi xwe afirandina bi demê re ku wê, li ser temenekê fizîkî û hwd re wê bikê re wê, şenber bikê. Di wê rengê de wê, dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê, her ast û pîvane me ya bi pêşketinê wê ji wê aliyê bedenî ve wê, wateya wê ya ku wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin wê weke rengê wê yê demê wê, temenekê wê yê bingihînê ê xêvî jî wê bi wê çerçoveyê wê re wê weyn bileyizê. Yanî beden wê, di rengekê de wê, di awayekê de wê weke rewşek xêvî a giştîya wê, pêvajoya herîkîna di jîyanê de a bi pêşketinê û pêşveçûnê jî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Di wê rengê de wê, ev wê, ne tenê wê bi bedenê mirov û hwd re wê hebê. Wê di hemû zindî û şînayîyan de jî wê wusa bê. Ev wê, weke rewşek ku wê temenê pêşketina jîyanê ku wê bi wê re wê, xwe misoger bikê jî wê dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê, fahmbikê û wê dikarê wê di wê temenê û çerçoveyê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ji wê aliyê ve wê, mijar wê bi awayekê biofizîkî wê, bi temenekê karibê li ser wê

temenê bi fahmkirina wê re wê, kûrbûna wê were kirin. Lê li vir ev wê bi serê xwe wê weke mijarekê wê karibê bê kirin weke mijare xabatek din. Ber vê yekê emê li vir zêde li ser wê nesekin in û ji xate mijare xwe ya ku em bi wê temenê dihênina ser ziman dûrnekevin.

Di rewşa pêşketina di jîyanê de wê, keseyet wê, di wê temenê de wê salixkirinên wê yên ku mirov dikarê wê bikê wê, di dîmenekê de wê bi wê re wê, xwe di rengekê de wê weke ku wê karibê wê bide dîyarkirin. Di çerçoveya têgîna zanist û di wan re bi kûrbûn û berfirehiya wan re wê, hinekî di wê temenê de bi pêvajoyên wê yên pêşketinê û temen û bingihê wê yê jîyanî ku ew diafirê re wê, dikarê bi berdewamî wê li ser wê bisekinê.

Li vir di dewama wê de wê, bi nûqtêya ku me di paragrafa wê ya li ser wê re wê, hanî ser ziman ve girêdayî wê dikarê nûqteyek din jî wê werênê ser ziman. Hebûna pêşketinê wê di aslê xwe de wê li ser wê temenê wê yê bi pêvajoyên wê yên pêşketinê re wê, diawayekê sê dîmenî de wê weke ku wê pêşde wê herê û wê bibê wê bi wê re wê were dîtin. Yek wê, di wê temenê de wê, di wê çerçoveyê de wê, bi pêşketina mirov a bedenî û dem bi dem wê weke xwe li gorî wê asta demê wê weke bi rewşên peresendinê û hwd ku wê taqabûlî wan bikê wê di awayekê de wê pêşkeve û wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin bê. Ev wê, hebûna me wê, di rengekê de wê, mijare pêşketina şaneyê wê, di hebûnê de wê, weke ku wê, di wê temenê de wê weke xêvê wê di awayekê de wê jinûve wê biadilênê. Di nava pêvajoya ya fîzîkî û nefîzîkî û beremberê wê ya nefîzîkî weke bi pêşketinên bi dîtbarî û hwd û bi ber fîzîkî û hwd ve wê, çawa wê bi wê re wê pêvajoyek pêşketinê wê xwe bi wê re wê, di wê rengê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di nava mejiyên civaknasî, derûnî, dîrokî, destûrî û hwd de wê, di rewşên weke wan ên zanînê de wê pêşketina keseyetîya wan wê, weke encama wê mejiyê wan ê di jîyanê de ku wê bibê û wê xwe di dîmenekê sazûmanî bi wê rengê pêşketina keseyetê û hwd re wê, di rengekê de wê weke ku wê bi wê re wê bide dîyarkirin bê. Ber vê yekê wê, pêşketina keseyetê wê ji aliyê derûnî û civaknasî ve wê weke ku mirov wê bi xwe re wê pêşketinekê wê bide çêkirin û hwd re wê di dîmenekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin. Lê di aslê xwe de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare keseyetê wê di aslê xwe de wê, ji wê zêdetirî wê wateyek wê ya biofîzyolojikî li ser wê temenê pêşketina mirov a di jîyanê de a bi aqil û hwd re wê hebê. Wê di wê temenê de wê, di wê rengê de wê ev têgîna me wê bi wê re wê weke ku

wê piştrast bibê. Wê, ne di demên mirovê neandertal û ankû homo sapiens de wê mirovê roja me wê ji wan wê were dûnyê û ne jî wê di yê roja me de wê, yek ji wan deman û weke wan wê were dûnyê, ku wê çendî wê mireteya rekandî û hwd wê, ew ku ew bi mirovê roja me re hebê jî.

Ev wê tenê wê weke rewşek ku mirov wê, di wê temenê de wê, li ser wê temenê wê, li ser wê têngîna qata pêşketinê a bi demê re wê li ser temenekê fîzîkî ku wê çawa wê pêvajoyên wê yên pêşveçûnê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin wê karibê wê bide dîyarkirin. Em di roja me de wê weke pîvan û astek pêşketinê wê, dibînin ku em pêşketinên nû em derkkirin û fahmkirina wan weke temenekê pêşketinê ê wê pêşketinê jî wê bi wê re wê, dibînin. Ev wê, di wê temenê de wê, di awayekê wê jî aliyekê ve wê weke aliyekê ku wê taqabûlî wê aliyê bikê bê.

Mijare pêşketina di jîyanê de wê, di wê rengê de wê, weke organismayek hebûnê wê hebûna mirovî a di pêvajoyên pêşketinê de ku wê bibê wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê ku wê, bi wê re wê bibê bê. Wê hebûna zindiyî û hebûnê wê weke temenê hem pêşxistinê û hem ceribandîna û azmûnkirinê û hwd bê. Wê li ser wê temenê wê di reng û awayekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê bi wê re wê, di wê temenê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di wê temenê de wê, dema ku em ji wê werina pêşketinên zanyariyên roja me wê, di wê temenê de wê têngînekê wê weke ku wê karibê wê bide me. Li ser wê temenê wê, pêşketina têngînên weke derûniyê, civaknasiyê, dîrokê, dadê û hwd wê weke zanyariyên civakî wê li ser wê temenê wê weke aliyekê wan ê ku mirov wê bi rengê mejiyê wan û pêşketina wê re wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê, ev wê, di nava jîyanê de wê xwediyê temenekê fîzîkî ê weke bi têngîna fîzîkî nayê dîtin re wê, dikarê wê di rengekê de wê fahmbikê û wê derkbikê. Wê, di wê temenê de wê, mijare fîzîkê û pêşketinê wê di wê temenê de wê, dîmenekê berfireh wê li ser têngîna hebûnê re wê bi wê re wê weke ku wê di mejiyê mirov de wê karibê wê çêbikê.

Zanistên ku wê pêşkevin di demên hemdem de wê, di wê temenê de wê mirov wê, li gorî wan adilina ku ew di jîyane xwe de ew çêdikê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di wê temenê de wê di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di aslê xwe de wê, têngîna zanîn û jîyanê wê di wê temenê de wê bi pêşketina wê re

wê bi rengê sazûmana wê ya bi fahmkirinê re wê, di rengê de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Dîroka zanînê û pêşketina wê ji aliyekê ve wê weke dîroka pêşketina mirov a di jîyanê de bi pêşketinê û pêşxistinê wê jî bê. Wê di wê temenê de wê, di rengê de wê, di wê rengê de wê, dikarê wê bi temenekê epistemolojîkî wê li ser wê temenê wê fahmbikê. Wê demê wê têkiiliya hebûna bedenê a fîzîkî û ya zanînê wê li ser wê nûqteyê re wê di rengê de wê dikarê wê di awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Ev wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê, dikarê wê di dewama wê de wê, fahmbikê bê.

Piştî demên barokê û pê de wê pêşketina zanînê wê di jîyanê de wê bi encamên wê yên ku wê bide dîyarkirin û adilandinê wê yên ku wê bi awayekê rast û baş wê bîn dîtin re wê were lê hizirkirin ser ziman. Wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê pêşxistinê wê, di jîyanê de wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê pêşxistinê bi zanînê jî wê di rengê de wê biafirênê bê.

Minaq dema ku wê mejiyê mirov ê teknikî ku ew pêşket û pê de wê mirov wê, bidest çêkirina tiştan û di wê têgînekê de wê bi tevgeran û hwd re wê, bide dîyarkirin. Wê di wê rengê de wê salixkirinê ku wê bikê wê bi wan re wê di rengê de wê weke ku wê, bide dîyarkirin. Salixkirinê di nava jîyanê de wê, bi wê re wê, di awayekê de wê, li ser karîgerîya mejiyê mirov re wê, di dîmenekê teknikî de wê xwe bide dîyarkirin. Pêşî wê, mejiyê teknikî wê bi rengê karîgeriyên mejiyê wê xwe di rengê de wê, bide dîyarkirin. Piştî wê bi azmûnê ku wê bibin re wê êdî wê ew wê were pêşxistin.

Di wê temenê de wê, di demên hemdem de wê gelek zanin wê, di zikhev de wê pêşkevin û wê hemû wê, di awayekê de wê di zikhev de wê çawa wê xwediyê rengê pêşketinê bin wê were dîtin. Ya teknikê û civaknasîyê ku mirov, minaq wê werênê ser ziman wê bandûra wan wê çawa wê li hev û pêşketina hev wê bi herênî û neyînî û hwd wê hebê wê dikarê wê di wê temenê de wê weke mijarek zanyarî wê hilde li dest. Wekî din wê di jîyane jîyane civaknasî de wê têkiliya civaknasîyê û derûniyê wê çawa wê bi hev re wê hebê wê, di wê rengê de wê, weke aliyekê din wê karibê wê li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, gelek fektorên ku wê ji wê aliyê ve wê werina lêkolîn û fahmkirin wê bibin. Wê, di wê rengê de wê, pêşketina civaknasîyê di ya derûniyê de û ya derûniyê di ya civaknasîyê de wê, weke gelek aliyên din ên zanyarî ku wê di wê temenê de wê karibê wê bi hev re wê fahmbikê. Ji aliyê zanînê

xwezayî ve wê, dikarê wê li ser têtînan weke yê astronomiyê, fîzîkê, matematîkê, geometriyê û hwd re wê, fahmbîkê û wê werênê ser ziman. Pêşketina fîzîkê bi têtîna matematîkê û ankû astronomiyê bi karihanîna şewayên matematîkê û ankû geometriyê û hwd wê, di wê temenê de wê ev mijare weke ya di zikhev de wê bi zanînan civakî re ku wê di zikhev de wê, derbas bibê wê bi heman rengê wê bi wê re wê, xwe de wê bide dîyarkirin. Weki din wê minaq wê, têtîna teknikê û tendurustiyê û lêkolînan û hwd wê, di wê temenê de wê ji xwe wê weke mijarek ji rêzê ku wê êdî wê di nava fahmkirinên mirovan de wê, were dîtin û lê têtîhiştin. Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê, zanyarî wê, biqasî her beşên zanistê ên bi serê xwe bi pêşketina wan re wê, di dewama wê de wê weke ku wê were dîtin wê, ew têtîliya wan ya bi hev re a pêşxistiner wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê biqasî wê di wê temenê de wê bi giringî wê kifşbîkê û wê werênê ser ziman. Wê di wê temenê de wê ev wê weke aliyekê wê pêvajoya pêşketina zanin û zanistên demên hemdem ku wê piştî demên barokê û hwd re wê hin bi hin wê pêşkevin û wê di zikhev de wê di awayekê de wê derkas bibin û hwd re wê karibê wê fahmbîkê û wê werênê ser ziman bê. Ev aliyê di zikhev de wê derbasxûna wê, mijarek din wê di fahmkirinê de wê weke bikê pirs û wê derxê li hemberî me. Zanistek bi serê xwe wê çawa wê karibê wê bibê xwediyê temenekê fahmkirinê û ankû wê tenê bi serê xwe wê fahmbîkê? Di aslê xwe de wê, ev wê têtîliyê zaninî, zanyarî û zanistî a pirr zêde girift a di zikhev de ku wê bi wê re wê pêşkeve wê karibê wê bi wê re wê fahmbîkê. Di dewama wê de wê, ji vê aliyê ve jî wê hinekî wê dikarê wê li ser wê bisekinê û wê fahmbîkê û wê werênê ser ziman.

Mijare zaninê û pêşveçûnê bi wê re wê bêgûman wê pirr zêde wê zêde û weke taqdîra şayan bê. Lê wê ji aliyekê din ve jî wê hinek aliyên wê yê ku em di çerçoveya gotina pîrsgirêkê de di nava wê rengê fahmkirinê de wê bi têtînan weke yê zêhnî ku wê hin bi hin wê xwe li ser zanistên civakî re wê bide dîyarkirin û wê temenê pîrsgirêkên demên wê yê hemdem jî wê bîafirênê wê êdî wê hin bi hin wê rengê xwe wê bidina dîyarkirin.

Wê dema ku mirov wê, felsefeya demên kevnera wê lêdikolê wê dibînê ku wê weke bi xwezayê re wê, li aliyê dervî xwe wê bi temen û çerçoveyek hişmendî wê xwe bide dîyarkirin û wê pêşkeve. Beremberê wê di demên piştî wê de wê, di demên serdema navîn de jî wê, bi zêhnî wê di xwe de û ankû wê, di hundurê xwe de wê, bi ontolojîkî û hwd wê

pêşkeve û wê dîyarîya hizirkirinê wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ev rewş wê weke rewşna teybet ên ku mirov dikarê wê di serî de wê bi wê re wê di renekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, di dewama wê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zêhnê wê di wê temenê de wê, di wê temenê wê, felsefeyê wê ji xwezayê wê dûrbikê û wê ji aliyekê din ve jî wê aqil ji nava jîyanê jî wê bi heman rengê wê dûrbikê. Hinek aliyên nîqaşên bi aqilî û hizrî ên serdema navîn wê di wê nûqtayê de wê kirdeyek fahmkirinê wê bihawênin. Di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê mijare zêhnê wê dema ku wê derkeve li pêş wê mijare hizirkirinê wê di wê temenê de wê êdî wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di felsefeya serdema navîn de wê çendî ku wê rewş bi aqilî wê ew jî bê lê wê dîsa wê encamên felsefeyê ên demên kevnera wê, di temenê fahmkirinê de wê cihbigirin û wê ji wan wê sûd wê were girtin. Li ser wê temenê wê pêvajoyên hizirkirinê û pêşketina wê bibin. Di awayekê de wê mijare hizirkirinê ku mirov wê li wê dihizirê wê dibînê ku wê li ser wê temenê wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi awayekê wê bide dîyarkirin.

Di mijare felsefeya serdema navîn de ku wê, dem wê were demên ronansê wê êdî wê li ser wê temenê wê lêpîrsîn û hizirkirin wê li ser temenekê xwezayî wê bibin. Lê wê weke ku wê çawa ku wê aqilê felsefeya serdema navîn wê di xwe de wê hevgirtinekê wê çêbikê wê di dewama wê de wê yê felsefeya ronansê jî wê bi yê serdema navîn re wê li ser wê temenê wê zêhnî û qalibên wê re wê ew wê di renekê de wê çêbikê. Di demên piştê wê gelek qalibên wê yên hizirkirinê bi ji nûve hizirkirina li nava wan re wê, êdî wê ew wê, weke bi temenekê bi aqilê hemdem re wê were kê hizirkirin û wê di wê temenê de wê çerçoveyek hizirkirinê wê bi wê re wê di renekê de wê weke ku wê bibê. Di wê çerçoveyê de wê di demên ji dema ronansê û heta demên barokê wê di awayekê zêde mazin de wê, encamên ku wê depelendina wê aqilê zêhnî ê felsefeya serdema navîn li têgînek xwezayê kirin wê, encamên mazin ên bi hizirkirinê jî wê bi pêşxistinên felsefeyî û hizrî wê bi xwe re wê werênê ser ziman. Ber ku wê ji aliyê hundurîn ve wê bibê wê, têgînên weke yên çandî, hunerî, wêjeyî û hwd wê li ser wê temenê wê pêşkevin û wê renekê jîyanê wê bi xwe re wê bi sazûmanîya wê ya hundurînî û derveyî wê biafirênin.

Ev wê, di w temenê de wê, piştî ronansê wê, weke felsefeya jinûve kifşkirina wê û ankû wê weke li xwezayê vegeerîn wê were ser ziman. Di wê temenê de wê di rengekê de wê, di awayekê de wê, li ser temenê esasgirtina aqil û zanîna bi serê xwe û ne weke têgînekê weke bi zêhnî a olî û hwd re wê, di wê temenê de wê, dîmenekê wê yê berfireh wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Ber vê yekê wê encamên wê têgînî wê bi aqilî û zanîna wê bi pêşketina zanîna weke yên civakî ên weke dîrokê, civaknasîyê, derûnîyê, dadî û hwd wê, weke van wê gelek aliyên din ên zanyarî û pêşketina wê bi wê re wê weke encamê wê xwe bide dîyarkirin.

Şîroveyên li ser van aliyan ku wê bînin kirin wê di xwe de wê weke ku wê 'modelek civakî' wê ji aliyê xwe yê zêhnî ve wê, bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê di destpêkê de wê, çendî wê ev dîmen wê bi aqil û felsefeya wê re wê, weke ku wê pêşketinê û di dîmenekê pêşverû de wê xwe bide dîyarkirin wê di demên piştê wê dema ku wê di wê de wê kûrbûn wê bibê û wê, bi zêhnî wê pêşkeve wê, ewçendî jî wê hin bi hin wê di xwe de wê girtî wê bi zêhnî wê weke têgînek otoriterî û zêhnî a serdest wê xwe bi awayekê paşverû wê hin bi hin wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê dema ku wê di demên piştî barokê wê binerê wê, di aslê xwe de wê ji aliyê zanîna civakî ve wê ev wê weke mijare kirdeyî a ku mirov wê di wê temenê zêhnî de wê li ser wan aliyên zanyarî ên ku wê pêşkevin ve jî wê hilde li dest û wê şîrovebikê bê. Barok wê weke navê wê, ku wê were wateya çand û hûnerê û pêşketina wê, di awayekê de wê, di awayekê din de jî wê ji aliyê wan zanîna din ve wê, di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê têgînî wê xwe di dewama wê de wê bide dîyarkirin. Lê ji aliyekê din ve jî wê wateya gotina barokê wê ser wê têgîna bêsezûmanî wê weke dervî wê rewşa serwerî û zêhnî ku ew heya wê bi wê re wê têgînekê wê bide me. Li ser wê temenê wê dema ku wê bi têgîna hûnerî wê were ser ziman wê çêkerîyên bi hûnerî wê di wê temenê de wê bi wê re wê weke serîrakirinekê jî wê bi wê re wê di wê temenê de wê bi hişmendî û hwd re wê were pênasekirin û wê were ser ziman. Dîmenên ku wê hûner wê bi civakî û hwd wê di xwe de wê biafirîna wê, weke dîmenekê ku wê weke jidil dihê wê, weke yê dervî ya heyî wê weke hebûnek xiyalî wê pêşî wê wê xwe bide dîyarkirin û wê piştê wê, di dewama wê de wê, weke çerçoveyek hişmendî a rengekê din ê bi dîtinî û nerînî a li jîyanê wê xwe bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di wê demê de wê, têgîna weke wêjeyê, hûnerê, musikê, helbestê û hwd wê, di wê temenê de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku

mirov wê dikarê wê di wê rengê de wê, di awayekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Ku mirov wê weke demek ku wê bi temenê aqilê hêstiyarî wê şîrovebikê û wê li ser wan aliyên wê yên wê yên pêşdikevin wê werênê ser ziman wê weke ku wê rast bê. Wê di wê temenê de wê di humanisma demê de wê di wê temenê de wê têgînek bi kifşkirinê a di xwe de a mirovî wê were dîtin. Di dewama wê de wê, ev dîmenên weke ku wê bi kifşkîrnê wê mirov wê bixwezê wê bi gihîştina li wê re wê pêşbixê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di rengekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê, fahmbikê wê xwe di wê temenê de wê bi wê re wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê hinekî jî wê dema ku wê dem wê were demên piştîre wê ev alî wê weke aliyna azmûnî ên bi jîyane kes re ku wê dinava têgînên civaknasî, derûnî û hwd de jî wê xwe di rengekê de wê, bide dîyarkirin. Wê di wê temenê de wê, li ser wê temenê xwe fahmkirinê re wê, bi wê re wê di rengekê de wê bide dîyarkirin. Mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku mirov wê dikarê wê kifşbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare barokê wê weke rengekê hişmendiyê wê di wê temenê de wê xwe ji temen ve wê, bi wê reng û awayê wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, ya ku wê li wê xweş wê were û ya ku mirov wê, xwe di nava wê de baş û xweş hîsdikê wê di wê temenê de wê bi kifşkirina wê re wê, di awayekê de wê mirov wê li ser hêstên başiyê û hwd re wê bigihênê li ast û pêvanekê jî. Ev jî wê weke aliyekê wê yê ku wê di destpêka wê de wê, bi wê re wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare hêsta başiyê, xweşikatiyê û hwd wê, li ser temen û dîmenê hûnerên dîtbar, awadanî, musik, wêja û hwd re wê bide dîyarkirin. Wê bi wê re wê afrînerîya mirovî û aqilî wê bi wê re wê reng û dîmenekê wê yê din wê bi wê re wê ji wê aliyê ve wê weke ku wê were dîtin ku mirov wê karibê wê kifşbikê û wê werênê ser ziman bê. Ev jî wê, di nava zanînen demên piştîre de wê, di rengekê de wê xwe weke aliyekê wê yê din ê giring wê di dewama wê de wê bide dîyarkirin bê.

Bêgûman mijare pêşketina zanîn û zanistên demê ên civakî, xwezayî û hwd ku mirov wan hilde li dest wê di wê temenê de wê li ser temen, çavkanî û encamên wan re wê karibê ji gelek aliyan ve wê werênê ser ziman. Em di serî de ji wê aliyê ve wê pêşî ji aliyê çavkanî û temenê wê

ve wê, di destpêkê de wê bi wê rengê wê werênina ser ziman. Lê encamên wê yên piştre wê di nava jîyanê mirov de wê bi herênî û neyînî wê xwe bidina dîyarkirin wê ew jî wê di wê temenê de wê, çawa wê, bibin wê weke mijarek teybet û giring a pêşveçûnên demên piştre ên di dewama wê de ku wê bibin jî bê. Di wê rewşê de wê, mijare encamê û zanîn û serwerîyê û hwd ku wê bibê wê, di wê temenê de wê hinek encamên bi zêhnî û serwerî ku wê bibin wê, ji ya serdema navîn ku wê bi çerçoveya sazûmana zêhnî a teolojikî wê bi serwerî wê bibê wê ji wê ne cihêtir bê. Ji wan aliyan ve jî wê pêwîstîya fahmkirina wê û hildana mijarê li dest wê hebê.

Di wê awayekê de wê dema ku wê bahsa zanîn û nerînê wê were kirin wê di wê temenê de wê, di rengekê de wê mijare zêhnê wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, mijare bi rengê hizirkirinê wê bi wê re wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Pêşketina zanistan piştî demên barokê wê di wê temenê de wê dema ku mirov wan dinerê wê di serî de wê weke aliyekê wê yê giring wê ev wê xwe bi wê re wê, di rengekê de wê bide dîyarkirin. Di temenê de wê, mijara zanînê wê, di awayekê de wê di wê de wê kûrbûn wê weke aliyekê ku em dikarin wê hinekî din di çerçoveya wê beşê de wê li ser wê bisekin in.

Minaq wê dema ku wê bahsa hundûrîna mirov û di wê de hizirkirin û bi wê gihîştina encamê wê were kirin wê di wê temenê de ew hundûrîn û hizirkirinên wê çendî ku wê weke bi temenê azmûnên ên bi dîtbarîyên me re wê bibin jî lê wê di rengekê de wê aliyê me yê afrînerî wê bi wê re wê giring bê ku mirov wê fahmbikê bê.

Têgîna xwe gihandina li 'nerîna xwe ya teybet' wê hinekî jî wê weke ku ev ali wê bi zêdeyî wê xwe di temenê wê de wê weke ku wê, bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê, di nava zanistên demên hemdem de wê mijare nerînê wê, di rengekê de wê weke ku wê derkeve li pêş. Lê li vir cihê nerînê wê çendî û çiqasî wê di wê de wê hebê? Di aslê xwe de mirov dikarê wê weke aliyekê wê yê giring wê li wê bipirsê û di dewama wê de wê li wê bihizirê.

Wekî din wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, di zanînê de wê, ku ew bi awayekê objektîv wê were hildan li dest wê, ji nerînê zêdetirî wê dîtîn wê di wê de wê bibê. Nerîn wê hinekî wê di temenekê şubjektîvî de wê weke rengekê fahmkirinê wê bi întûbayî wê di mejiyê mirov de wê bi xwe re wê weke ku wê bide çêkirin û dîyarkirin.

Li vir li ser gotinê re wê dikarê wê werênê ser ziman ku di nava obje û objektiviye de wê ew cihêbûn wê hebê ku wê, obje wê weke hebûnek bi fîzîkî û bûjenî wê beremberê wê weke têtînekê wê were dîtîn bê ku ew çendî wê di temenekê rengê wê weke ne dîyar jî bê. Objektîvî wê, hinekî wê weke di temenekê nêhtî de wê weke bêalibûnê û hwd re wê, di awayekê de wê, di rengê de wê, têtînekê wê karibê bide me. Ji wê têtînekê ku em gavê biavêjin em dikarin wê bi wê re wê fahmbikin û wê werênina ser ziman ku wê, di wê çerçoveyê de wê objektîvî wê hinekî wê, weke ya heyî, dîyar bi fîzîkî û bûjenî û hwd jî wê bi morfolojîkî wê di xwe de wê, di rengê de wê kirdeyên wan wê weke ku wê bihawênê. Di wê rengê de wê, di awayekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman.

Beremberê wê, gotina şubje û subjektiviye jî wê dikarê wê bi heman rengê wê werênê ser ziman. Şubje wê hinekî wê bahsa têtîna ya ku ew weke fenomenî ku ew ji wê hebûna bi objeyî heyî wê weke bi derkkirina wê ya ji bîrîqîna wê digirê û wê weke bi darêjkî wê bi hiş wê di xwe de wê bigihijê wê salixbikê. Li ser wê temenê wê hemû tiştên ku em derkdikin wê karibin di rengê de wê di çerçoveya wê de wê, werina fahmkirin. Lê aliyekê wê têtînekê ê dîn jî wê bi morfolojîkî wê hebê. Ew jî wê di wê temenê de wê ew bê ku wê, şubje wê, hinekî wê têtînek afrîner wê, di xwe de wê, wateya wê bide dîyarkirin. Minaq wê, di wê temenê de wê mijare têtîna subje wê, ya ku ew wê weke afirî ku ew bi awayekê wê di xwe de wê bi wê re wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, subje wê hinekî jî wê weke têtînek ku wê di wê temenê de wê bi mijare fenomenê û afirînê a bi hev re wê di temenekê darêjkî de wê bi çerçoveyek fahmkirinê wê li ser çavkaniya wê re wê wê weke ku wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê mijare subje wê ji wê aliyê ve wê, dema ku mirov wê li wê bihizirê wê were dîtîn ku wê pirr zêde wê kûrbê. Wê aliyê me yê bi hiş, dihizirê û bi wê diafirê wê hemûyî wê bi hemû aliyên wê re wê karibê hilde li nava xwe. Ber vê yekê wê çerçoveya wê berfireh bê. Wê dema ku wê di dewama wê de wê bahsa têtîna subjektiviye bikin wê çendî ku wê bi temenekê wê bi wê rengê wê li wê bihizirin jî lê wê karibê hinek têtînen din jî wê bi xwe re wê di rengê de wê bide me. Minaq wê weke bi ali, û bi awayekê ku ew li ser temenê hiş bi dîtîna wê û nerîna wê re wê, xwediyê rengê wê yê hizirkirinê wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin. Subje wê li ser temenekê dîtînê a zanyarî jî wê karibê bi encamên xwe ew xwe bide dîyarkirin. Lê subjektîvî wê, bi wê re wê, li ser têtînek ku wê çerçoveya nerînê jî wê di xwe de wê bicih bikê wê bi

wê re wê weke ku wê di rengekê de wê bi wê re wê di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Di wê rengê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare subje û obejyê wê bi aliyên wê yên din re wê, di awayekê de wê temenekê me yê hizirkirinê wê weke ku wê biafirênê bê.

Di nava têtîna zanistê û temenê wê de wê ev herdû ali wê salixkiriên wan wê weke du aliyên giring wê weke ku wê xwe di rengekê de wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê li ser wê dîmenê obje û subje re wê dikarê wê bi dîmenên din ên ji wê derhanînê re wê karibê li wê were lê hizirkirin. Wê bi derfet bê.

Minaq wê di wê temenê de wê bi têtîna derûnî û civaknasîyê re wê bi awayekê morfolojikî wê aliyekê wê yê din wê pêşkeve. Wê jî wê dikarê wê di wê temenê de wê di wê rengê de wê pênasebikê. Minaq wê ji aliyê objeyê ve wê li subje hizirkirin û ji aliyê subje ve wê, li objeyê hizirkirin wê carna wê, dîmenekê din ê objeyî û subje wê di wê temenê de wê, weke ku wê biafirênê. Di nava nîqaşên metalyalism û idealismê ên ku wê di wê demê de wê pêşkevin bi dîmenekê wê em dikarin wê têtîna wê pênasebikin. Minaq wê îdealism ku wê ji aliyê xwe ve wê xwe bigihênê têtîna xwe ya bûjenî û wê bi wê re wê salixkiriên xwe wê di wê temenê de wê bikê. Wekî din wê dema ku mirov wê ji aliyê idealismê ve li mijarê binerê wê ew jî wê ji aliyê xwe ve wê, çawa wê xwe bigihênê wê têtîna xwe ya metalyalismî. Di wê temenê de wê têtîna metalyalisma idealismê û ya metalyalismê wê di dîmenekê de wê weke ku wê ji hev cihê bin.

Di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê ku wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê werênê serziman wê di dewama wê de wê bi wê re wê, li wê bihizirê. Minaq wê, di wê temenê de wê bûjen û bûjen û ankû biriqîn û biriqîn wê, weke du aliyên ku wê di wê temenê de wê, di dîmenên fenomenî de wê bi wê re wê xwe di rengekê de wê karibin bidina dîyarkirin bin. Di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê, li wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê, mijare wê, di wê rengê de wê xwe bi wê re wê, weke temenekê rengên din ê bi awayekê fenomenî wê di temenekê dîmenî de wê weke ku wê bide kifşkirin wê temen û dîmenekê hizirkirinê wê bi xwe re wê biafirênê bê. Ji wê aliyê ve wê mijare obje û objeyê, û ankû subje û subje wê di wê temenê de ku wê ji wê were derhanîn û wê derkeve wê, çawa wê weke aliyê din ên fenomenî wê karibê wê li wê were lê hizirkirin wê karibê xwe bide dîyarkirin. Ji wê aliyê ve wê,

mijare fahmkirina fenomenê wê dualiteya wê ya bi obje û objeyê, subje û subje yê wê bi wê re wê bi afirênê wê bi wê re wê di rengekê de wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin. Di aslê xwe de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê, piştî wê têkiliyên obje û subje yê wê weke bi biriqînên li hev û ji hev wê di awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê bi fahmkirinê wê xwe di dîmenekê de wê bide dîyarkirin. Ji wê aliyê ve wê ev alî wê weke aliyekê ku wê temenê zanînên bi hizirkirinê ên demên hemdem de jî wê di awayekê de wê weke ku wê biafirênê bi xwe re. Wê ji wê aliyê ve jî wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê ji hinek aliyên wê yên din ve wê werênê ser ziman.

Li ser wê temenê wê mijare kirdeyê wê weke aliyekê pirrdîmenî û di dîmenekê pirrawayê ê bi slaixkirinê re wê were dîtin ku wê derkeve li pêş. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zanînê wê di wê rengê de wê di temenê di wê de wê bi wê hizirkirinê wê hinekî jî ev kirdeya bi hizirkirinê wê di dîmenekê de ku wê destpêka wê di demên ronansê de wê bi hizirkirinê wê bibê wê, piştî wê li ser wê temenê wê di wê de wê bi dîmenên wê yên cihê wê di wê de wê weke ku wê kûrbûna wê bibê.

Ya ku wê bi wê re wê, di dîmenekê de wê bi wê re wê, weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman bê.

Di serî de wê, weke aliyekê ku mirov wê mijare dîtin û nerînê wê bi wê re wê di awayekê de wê pêwîstîya wê ji hev derhanîn û derxistina wê hebê. Di wê temenê de wê, dîtin wê zanînekê wê di temenekê zanistekê de jî wê, bi zanyarî wê çerçoveya wê ya pêşketinê û fahmkirinê wê biafirênê. Lê nerîn wê hinekî jî wê li ser wê temenê ku wê hinekê wê weke ku wê li wê hoyandî wê xwediyê dîmenekê jî bê lê wê weke ku wê bi çerçoveyek zêhnî wê bi wê re wê bibê. Ev alî wê di nerîna li wan têgînên weke mijare objeyê û subje yê ku me hinekî li jor wê awayên wê yên pirr dîmenî wê hanî ser ziman wê di rengekê de wê karibê rengê wê yê fahmkirinê wê bi xwe re wê biafirênê. Di wê temenê de wê ji aliyê dîtinê ve li wê were nerîn û ankû ji aliyê nerînê ve wê were lê nerîn wê, di wê çerçoveyê de wê rengê wê yê fahmkirinê jî wê weke ku mirov wê karibê wê, di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di aslê xwe de wê, mijare kûrbûna di wê temenê a zanînê de wê, di demên hemdem de wê, di wê rengê bi fenomenolojîkî wê weke di wê de wê bi kûrbûnê re wê piştî wê şîrove yên bi felsefeyî ên li ser ziman re bi

morfolojikî, etimolojikî û hwd re wê, watezanîyî û hwd wê, di wê temenê de wê di wan de wê bi kûrbûna wan re wê, weke ku wê temenekê wê yê hizirkirinê wê ji aliyekê din ve jî wê biafirênê. Gotin û rengên wê yên bi wateyên cihê afirandina wan wê, bi awayên cihê wê li ser wê temenê wê bi wê re wê bê afirandin. Wê her zanyarî wê bi literatûra wê ya ku ew di wê temenê de diafirê re wê êdî wê bi wê re wê, di renekê de wê derkeve li pêş.

Ev wê ji aliyekê din ve wê weke dîmenekê ku mirov wê dikarê wê di wê rengê de wê bi wê re wê li ser têtînen weke obje û subjeyê re wê li wê bihizirê bê. Di aslê xwe de wê mijare objeyê û subjeyê wê demên piştî barokê û di nava zanyariya wê ya ku wê pêşkeve de jî wê weke mijare cihê wê hin bi hin wê xwe bide dîyarkirin û wê li ser wê temenê wê di wê de wê bi kûrbûnê wê çawa wê bibê wê êdî wê bi wê re wê xwe di renekê de wê bide dîyarkirin.

Şîroveyan li ser obje û subjeyê re wê bi têtînek dîtîni wê zêdetirî wê li ser çerçoveyek xwezayî û dîtbariya wê ya fizîkî û bûjenî re wê weke aliyekê wê yê ku wê bi çavkaniya wê re wê werina fahmkirin bin. Lê girêdanên subjeyî ên weke li ser temenekê ontolojikî wê weke aliyekê ku wê ji wê dîrkeve. Wê di wê temenê de wê, ev wê êdî wê weke du xatên bi wê hizirkirinê û ankû di wan de hizirkirinê û hwd re wê biafirênê.

Lê di her awayê de jî wê çendî ku wê ev wê bi wê rengê wê pêşkeve jî lê wê ji aliyekê din ve jî wê dibîni ku wê, di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê mijare hizirkirinê wê, li ser wê temenê wê bi obje û subjeyê re wê weke ji aliyê subjeyê hewldana kifşkirina objeyê û ji aliyê têtîna objeyê ve hewldana gihiştina biriqîna wê bi subjeyê û hwd re wê weke ku wê bibê. Ev wê di awayekê de wê temenekê fenomenolojikî wê biafirênê. Her dîmenê ku wê di wê temenê de wê, bi subjeyî wê biafirênê wê karibê wê di wê temenê de wê bi ontolojikî wê fahmbikê? Bêgûman wê di wê temenê de wê ev wê, tenê wê weke renekê nerînê ê ku mirov wê nikaribê bi temenî wê bi wê rengêwê pênasebikê bê. Yan jî wê herê bikê bê. Ber ku wê, di wê temenê de wê, di awayekê de wê, li ser temenekê ji jîyanê qût wê pêşkeve. Ji xwe mijare zanîni bi obje û subjeyê re wê, ji wê aliyê qûtbûn û neqûtbûna jîyanî ve wê weke aliyekê din ê mijarê ê tekûz wê xwe di renekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Ev alî wê weke aliyekê hizirkirinê ku mirov wê dikarê wê di renekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Di mijare obje û subyeyê de wê aliyên wê yên hizirkirinê wê, di wê temenê de wê bi zêde pêşketina zanîne re wê, aliyê subjeya ideayê ku wê xwe di awayekê de wê bigihêne li jîyanê û ankû yê subjeya objeyê ku wê xwe bigihêne li jîyanê wê bi wê re wê di wê temenê kifşkirinê de wê xwe bide dîyarkirin bê.

Di warê fîzîk û matematikê de wê, ev têngîn wê di awayekê de wê di demên kevnera de wê objeyên ne dîyar û hwd re wê bi zêdeyî wê temenekê hizirkirinê ê kûrbûnê û salixkirinê wê di wê temenê de wê were lê hizirkirin. Di serdemên hemdem û destpêka wê de wê nîqwaşên bi felsefeyê ên weke salixkirin û hewldanên fahmkirina objeyên matematikê wê hinekê jî wê weke ku wê li ser wê temenê wê bibin. Ev mijare objeyê wê, salixkirina wê û ji wê gihiştina li jîyanê wê di dîmenekê wê weke bi nerînê de jî wê di awayekê de wê weke ku wê dîmenekê wê biafirênê bê.

Di wê temenê de wê dikarê wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman wê, awayên objeyê û subyeyê ku wê bi wê rengê wê ji hev wê karibin werina derhanîn û di wan de wê derfeta kûrbûnê wê bi berfirehî û ankû wê bi awayekê bêsinor wê di wan de wê hebê wê weke aliyekê din ê bi hizirkirinê û hwd re wê, weke çerçoveyek kirdeyî a hizirkirinê wê weke ku wê biafirênê bê.

Di aslê xwe de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare kirdeyê a zanîne wê di wê temenê de wê, weke aliyekê ku wê di wê temenê de wê di wê de wê bi kifşkirinê û hwd re wê xwe di rengê de wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê mijare salixkirinê bi aqilê razber ku wê di serdema navîn de wê, pirr zêde wê pêşkeve wê li ser wê temenê wê encamên xwe yên bi hizirkirinê wê êdî wê bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê mijare hizirkirinê a di wê rengê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare hizirkirinê wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê di wê rengê de wê weke aliyekê wê werênê ser ziman bê. Di awayekê din de jî wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zanîne wê bi wê kirdeyê û wê pirralî wê fahmkirina wê re wê dîmenekê wê rengê razberiyê a bi hizirkirinê wê di nava hizirkirinê felsefeya hemdem de wê di xwe de ku wê bi temenê şenberiyek xwezayî jî wê bê lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, li ser wê mijare obje û subyeyê re wê mijare şenberiyê û razberiyê wê di fahmkirinê de wê li ser temenê hebûna beremberiya û ankû nebûna wê re wê, ji aliyekê ve wê, li wê were lê hizirkirin. Lê aliyên din jî wê weke aliyên bi zanîne û hwd re wê, di wê temenê teorizekirinê û hwd de wê xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Lê razberî wê xosletên wê yên di nava zanîn û pêvajoyên pêşketina wê ya di demên hemdem de wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di awayekê de wê, dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare zanînê wê, di wê rengê de wê, di awayekê de wê bi zêdeyî wê li ser temenekê di wê de wê bi kûrbûnê re wê xwe bide dîyarkirin. Dîmenê di wê de û ankû di wê de weke di xwe de ê kûrbûnê wê, ji yê demên serdema navîn û hwd wê cihêbûna wê ew bê ku wê pêvajoya zêde berfirehbûna bi azmûnî wê bi pêşketina wê re wê, di temenê wê de wê bi çerçoveya xwezayê dîyar re wê di temenê wê de wê hebê. Aqil û zanîna ku ew daketî nava jîyanê wê dema ku wê di wê de wê li razberîyê bigerihê û ankû wê di wê dîmenê de wê di awayekê de wê bidest pêşketina xwe wê bikê, û wê li ser wê temenê wê di rengekê de wê êdî wê, awayekê fahmkirinê wê bi xwe re wê di rengekê de wê weke ku wê bînenê li berçav.

Di aslê xwe de wê mijare kirdeya zanînê a zanîna demên hemdem bi obje û subjeyê re wê, destpêka wê ya hizirkirinê û pêvajoyên wê yên bi hizirkirinê û argûmankirinê û hwd ku wê pêşkevin wê li ser wê temenê wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring bê ku mirov wê di dewama wê de wê bi wê re wê li wê bihizirê bê û wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di awayekê de wê, obje û subjeyê wê, di wê temenê de wê bi zanînê wê bi temenbûna wan û li ser temenê wê çerçoveyek azmûnê pêşketina wan wê temenê wê yê bi têgînek xwezayî a bi pêşketina wê bê. Li ser wê temenê wê, di nava jîyanê û xwezayê de wê pêşketina wê êdî wê dema ku wê bibê wê bi wê re wê, bi têgînenê weke darêjkî xwe gihandina awayên wê yên weke bi pêşxistinê û hwd wê di dewama wê de wê weke ku wê bibê.

Zanîna xwezayê ku wê di temenê zanyarî û pêşketina wê de derkeve li pêş

Di aslê xwe de wê mijare têgîna obje û subjeyê wê weke aliyekê hizirkirinê ê bi wê kûrbûnê a aqilê dema hemdem wê bikê. Wê di wê çerçoveyê de wê dema ku mirov wê kirdeyê bi objeyê û ankû bi subjeyê re wê dikê wê çî ji wê were fahmkirin wê weke aliyekê wê yê din jî wê karibê li wê were lê hizirkirin.

Di serî de wê, di wê temenê de wê, ji aliyê bi kûrbûna wê ya bi aqil re ku mirov wê li wê bihizirê wê ji wê cihê wê aliyekê wê yê din jî wê salixbûna wê kirdeyê wê weke ku ew dihizirê, tefkir dikê û pêşdikeve

wê, di wê temenê de wê li ser temenê azmûnûfêrbûnê wê xwe bide dîyarkirin re jî wê were dîtîn. Di wê temenê de wê têtîgînên weke mirovê dîyarker, mirovê li ser wîna xwe xwedî gotin, mirovê gûharîner, mirovê dîrokê çêdikê, diafirênê û hwd wê hinekî jî wê weke kirdeyekê wê ew wê têtîgînê wê di temenê xwe de wê ji aliyekê ve wê weke ku wê bihawênê. Wê dema ku mirov ji wê aliyê ve wê li wê binerê wê, di reng û awayekê de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê karibê bi wê re wê were lê hizirkirin.

Di nava têtîgîna kirdeyê de wê, dema ku wê bi kirdeyî û obje û subjeyê re wê were lê hizirkirin wê, demê wê kirdeya obje û kirdeya subje wê ji aliyekê din ve wê xwe di dewama wê de wê weke ku wê bide dîyarkirin û wê li ser wê temenê wê karibê wê ji aliyekê ve wê hilde li dest û wê werênê ser ziman.

Di wê ev têtîgîn wê di rengekê de wê, di awayekê de wê hinek têtîgînên ku mirov wê di wê rengê de wê karibê ji wê derhênê wê di reng û awayekê de wê weke ku wê bi xwe re wê, werênê li holê.

Di dewama wê de wê dikarê wê fahmbikê ku wê kirdeya subjeyî wê weke kirdeyek afrîner, bi wîn, bizane, bihiş, têtîgiştin û dîyarker û di wê temenê de wê xwediyê wîna bi hiş a dîyarkirinê jî bê wê karibê wê werênê ser ziman bê. Di awayekê de wê, mijare pêşketina zanînê wê hinekî jî wê di wê rengê dewê bi wê ve wê girêdayî wê hinek aliyên wê giring ên ku ew pêwîstî werina fahmkirin wê hebin.

Di aslê xwe de wê, dema ku wê di serdema hemdem de wê zanîn wê pêşkeve wê, di wê temenê de wê, zanîn wê, bi sê dîmenê wê di karê wê pêşî di rengekê de wê fahmbikê. Dîmenê pêşî wê di awayekê de wê, li ser temenê di derbarê xwe de wê bi kirdeyî gihiştina têtîgiştinê bê Yê din ê duyem û sêyem jî wê li ser temen û awayê ku wê, bi wê re wê, di rengekê de wê, bi kirde û objeyê û kûrbûna wan bi rengê funksiyonaliya wan a bi zanînî ku wê di nava zanîn û jîyane mirov de wê xwe di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê.

Li ser wê temenê wê di dewama wê de wê bi wê re wê, weke aliyekê wê yê giring ku mirov wê karibê wê fahmbikê bê. Di wê demê de wê têtîgîna obje û subjeyê wê piştî demên barokê derketina li pêş wê hinekî jî wê bi temenê wê yê felsefî û hûnerî û hwd re ku wê weke xosletên dema barokê ên di zikhev de wê di awayekê de wê pêşkevin jî bin. Objeyê subje wê di wê temenê de wê di rengekê de wê li ser temenekê hûnerî wê di wê temenê de wê ji wê demê û pê de wê were dîtîn ku wê bi wê were lê hizirkirin. Di wê çerçoveyê de wê, weke du têtîgînên ku afrîner û ankû

ku ew dikarin werina afirandin wê li ser kirdeya fahmkirinê a hûnerê û hwd re wê li wê were têgihiştin. Wê dema ku e, bahsa têtîna estetismê û hwd ên demê bikin wê di wê warê de wê şîroveyên wan ên ku wê bi temenê hûnerî-felsefeyî wê werina dîtin wê di awayekê de wê, ji wê aliyê ve wê mijare obje û subjeyê wê ji xwe re wê di fahmkirina xwe de wê bikina mijare û wê li ser wê re wê bihizirin. Di wê demê û temenê de wê dema barokê wê xosletên wê yên hûnerî ên weke bi têtînlî estetîkî û hwd re ku wê karibê kifşbikê wê di wê warê de wê temenekê kûrbûnê bi dîtbarîya hişmendî û hwd re wê, bi temenekê darêjkî û hwd re wê, di mejiyê mirov de wê biafirênê. Mijare hiş û ankû lêhişbûnê wê weke mijare zêde kûr ku wê ji gelek aliyan ve wê hê bo mejiyê me û funksiyonên ku ew wê diafirênin wê weke ji nepeniyê wê xwe xilas nekiribin. Em çendî ku wê karibin wê bi şêwayên hizirkirinê ên weke bi temenekê bûjenî û hwd wê werênina ser ziman jî û yan jî wê bi biriqîna ji wê bi têtîna kirdeyî wê di renekê de wê werênina ser ziman jî lê wê, di awayekê de wê ev wê hinek aliyên ku wê di wê temenê de ên weke yên afrîner wê, di wê rengê de wê, mirov bi hişê xwe li wan ne serwer bê di fahmkirinê de.

Di wê temenê de wê mirov dikarê wê hinekî li ser têtîna estetîkê re wê di renekê de wê dikarê bi çend gotinan di dewama wê de wê werênê ser ziman. Di dewama hebûna xwezayê û fahmkirina wê de wê, di renekê de wê weke ku mirov wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman wê, li ser têtînek xwezayî re wê li wê were lê hizirkirin. Mînaq wê, di nava xwezayê de wê, bi dîtbarîya weke şînayîyekê, pelekê, darekê, awaye kevirêkê, gûlekê û hwd wê, ew levhatin û levkirina wê ya ku ew weke ji xwe re dibê ew çawa dibê û çavkaniya wê çawa mirov dikarê bi xwezayê re wê fahmbikê? Di wê temenê de wê, dikarê wê gelek pirsên li ser wê re wê bipirsê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, di têtîna estetîkî de wê, dîtbarîya wê bi wê tiştê re wê weke tiştê wê, ew bi xwe wê weke ku ew ne afirênê. Ya ku wê weke hebûna wê bo me heya wê, ew wê têtîna estetîkî û hwd wê bi wê re wê weke ku wê biafirênê. Li hebûna wê hebûna nebetekê weke gûlekê û ankû tiştekekê din ew wateya ku mirov wê ji xwe wê li wê kirîya wê weke hebûnek têtînî wê karibê wê bi wê re wê di wê temenê de wê bi wê re wê li wê bihizirê. Li ser wê çerçoveyê wê şînayîyek weke gûlekê wê karibê bibê weke fenomenek zayendî û ankû rewşek biolojîkî û hwd.

Dema ku mirov wê bahsa têtîna kirdeyî a estetîkî bi hûnerî û hwd bikin wê ya ku wê ji wê were fahmkirin wê ji rewşek biolojîkî, fîzîkî û hwd wê

zêdetirî wê, rewşek civaknasî, zayendî hişmendî û hwd bê. Minaq vegotina rewşek zayendî wê, weke rewşek çandî a ku ew bi wê re wê di rengekê de wê xwe di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin bê, ku wê çendî wê ji aliyekê wê din ê objeyî ve wê bi temenekê fizikî û biolojikî wê xwediyê hebûnekê jî bê.

Di têngîna hûnerî de wê weke ku wê weke objeyê wê dihilde li dest wê ku wê di wê de wê rastîfî wê weke di wê de wê weke rastitiyekê ku wê were dîtîn û ew dîtîn û ankû dîtbarîya wê ku ew bi wê re wê, di awayekê de wê, weke kirdeyek fêrbûyî a ji wê xwe di dîmenekê bi hiş de wê bide dîyarkirin re wê bi wê re wê bibê bê.

Di rastîyê de wê rastîya xwezayî wê weke ku wê dervî mirov wê, bi xwezayî wê hebê bê. Di wê çerçoveya xwezayî a rastîfîyê de ku ew bi hebûnek xwezayî weke bi dîtbarîyek estetîkî û hwd re jî bê wê dema ku mirov wê bi hişmendîya xwe re wê li wê binerê wê weke mirovkirina wê û ankû wê di wê çerçoveyekê de wê kirdeyek mirovî a bihiş wê derkkirinê û hanîna ser ziman wê bi wê re wê, bibê. Di wê rewşê de wê hiş wê tiştê wê weke fenomenekê wê li ser wê temenê wê re wê hilde li dest û wê, di temenekê afrîner û jê derhanîni re wê pêşbixê. Di nava kirdeyekê de wê, wê dema ku mirov wê, ji aliyê têngîna obje û subjeyê re wê li ser têngîna estetîkê û hwd re wê werênê ser ziman wê, minaq wê nîgarvake wê dema ku wê, mirovekê wê xêzbikê wê ji wê rewşa wî ya dîtbar a fîzîkî, û biolojikî wê zêdetirî wê, di wê hebûnê de wê 'weke mirov' ku wê çî wê hebê wê, ew wê ji aliyekê ve wê bixwezê wê bi wênebikê. Ev wê weke têngînek kirdeyî a ku şubjeyî jî a ku mirov wê di wê de wê, derkbikê jî bê. Di rewşa hanîna ser ziman a menzereyek li berçav ku mirov wê bixwezê wê werênê ser ziman de jî wê wusa bê. Wê dema ku wê ew wê xêzbikê wê werênê ser ziman wê, di wê de wê, ya ku ew li wê wate hatîya dayin, derkkirin li wê bihişbûn bûya û hwd bê. Di wê temenê de wê ev aliyê wê yê kirdeyî wê weke bi şubjeyî wê di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê giring ê ku mirov wê di wê temenê de ku wê fahmbikê û wê di dewama wê de wê, derxê li têngiştinê. Li vir li ser temenekê objeyî wê fahmkirina wê aliyê wê yê şubjeyî a têngîna wê di aslê xwe de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê hinekî wê bikirpênê û wê werênê ser ziman bê. Di wê temenê de wê kirpendina li ser sêbjeyê re li ser temenekê xwezayî û bi derkkirinê û hwd re wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê fahmbikê bê.

Têgînên weke yên bi kirdeyî ên weke yên estetîkê û hwd wê bi awayekê wê di rengê de wê bi mirov û ya mirovî ve wê weke ku wê girêdayî bin. Li ser wê temenê bi mirov ve hebûna wê re wê, bi civak û xwezayê re wê xwediyê têkiliyek bi hiş a fahmkirinê bê. Li ser wê temenê wê pêjna mirovî wê bi hiş wê weke ku wê di rengekê fahmkirinê de wê weke ku wê xwe bide dîyarkirin.

Minaq wê di wê têngîna kirdeyî a estetîkî de wê weke bi têngînek subjeyî wê, di aslê xwe de wê mirov wê ji mirovtiyê zêdetirî wê weke bi awayekê mirovbûnê re wê, di dîmenekê ku wê di çerçoveya civakî de wê were fahmkirin de wê, karibê wê were fahmkirin. Li vir wê, hebûna civakê wê pêvajoyên wê yên dîrokî wê li ser wê temenê wê dema ku mirov wê di nava wê ahenge wê de wê fahmbikê ku ev, bi têngînek hûnerî bê û ankû weke bi estetîkî û hwd bi çerçoveyek şubjeyî jî bê wê, di wê têngîna dîyalektîka dîrokî a têngînî de wê di dîmenekê de wê xwe bide dîyarkirin. Li vir wê, mirov û civak wê di hev de wê bi wê re wê bi afirînê û pêvajoya hebûnê ku wê xwe di rengekê de wê bidina dîyarkirin û wê di afirîna hev de wê weke temenekê wê bibin wê bi wê re wê, di rengekê de wê xwe bide dîyarkirin.

Li vir wê, di serî de wê, di awayekê de wê, weke ku mirov wê dibînê wê di mijare fahmkirinê de wê, têngînên hûnerî, estetîkî û hwd wê weke ku wê, dîmenekê li dervî xwezayî û rewşa wê bê wê dîmenekê jî wê weke ku wê karibê bi xwe re bide dîyarkirin. Lê di aslê xwe de wê dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê, di wê herîkînê de wê, di temenekê wê kirdekirina wê de wê, xwe di temenekê şubjeyî de wê bide dîyarkirin. Di rewşek xwezayî de wê, bi dîmenkirina wê bi awayekê şubjeyî li ser têngînên weke estetîkê û hwd re wê, di rengekê de wê, tenê wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di wê nûqteyê de wê werênê ser ziman bê.

Di awayekê de wê, dema ku mirov wê, li ser wê têngîna mirov têngîna hûnerê wê binerê wê, di wê temenê de wê, di mijara hunerê de wê objeya wê çi bibê? Wê weke afrînerê wê, mirov wê, di awayekê de wê, bi kirina xwe re wê, xwediyê çalakiyek afrîner bê. Lê kirdeya wê şubjeyê wê di awayekê de wê xwezaye ku ew dihê dîtîna wê, di wê de wê, xwe bibînê û wê, çendî ku wê weke derhanînek ji wê jî bê wê, bi wê re wê, di awayekê weke azmûnkirinek bi hişmendîya şubjeyî re wê bibê bê.

Di demên piştî barokê de wê, pêşketina hûnerê wê, di rengekê de wê, di awayekê de wê weke ku wê bi aqilê mirov re wê, kifşkirina mirov û civakê wê bi hev re û di zikhev de wê di dîmenekê de wê bi wê re wê

xwe bide dîyarkirin. Wê, di wê têtîna hûnerî de wê, di dîmenekê wê de wê, mirovbûn û civakbûn ku wê weke qarakterekê wê xwe bi wê re wê, bide dîyarkirin wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê karibê wê werênê ser ziman bê.

Di nava têtînek xwezayî de wê, hûner û wê pêşkevin û wê xweza û civak wê di nava hev de wê, weke ku mirov di zikhev de di dîmenekê de wê bi wê re wê karibê wê fahmbikê bê. Minaq wê ya ku wê temenê kirde ya şubjeyî a hûnerê wê biafirênê wê bi wê re wê, di rengekê de wê, ev bê.

Li vir wê, di awayekê de wê, rengê ku em wê derkdikin wê di nava wê ya me derkkirî û rasttîya wê ya jîyanî de wê çî dîmen wê hebê wê ew wê, weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê fahmbikê. Lê ev dîmen jî wê bi wê çerçoveyê wê karibê were fahmkirin. Minaq wê di çerçoveya têtîna hûnerê de bê û ankû estetîkê û hwd de ku wê bahsa têtîna objeyê wê were kirin wê, têtîna objeyê wê li ser temenê xwezayê weke hebûnê û bi wê hebûnê têtînek xwezayî a bi dîmenî a derkkirî wê bi xwe re wê werênê ser ziman. Ya ku ew heya wê, di wê temenê de wê, ew ne tenê wê bi hebûna wê, weke ku mirov wê di çerçoveya wê têtîna objeyî û derka wê de wê, mirov wê dema ku wê bi çalakiya xwe wê tevli wê pêvajoya wê ya bûyin û afirandinê wê bibê wê bi wê re wê pêvajoya bûyina mirovbûn û civakbûnê jî wê weke ku wê bi wê re wê, bi xwe re wê biafirênê. Wê ew wê têtîliyê şubjeyî a afrîner bê. Minaq wê dema ku mirov wê, tiştê wê, bi serifênê jî wê bi hilberîna wê re wê têtîlidar bê. Pêvajoya objektîv a tevli ya afirandinê wê bi şubjektîv jî wê encamên wê xwe di wê temenê de wê bi mejî û derkkirinên ji wê ên bi afrînerî re wê bidina dîyarkirin. Di wê temenê de wê weke du karigeriyan wê aliyê objektîv û subjektîv wê di awayekê de wê li hev hoyandî wê hebin.

Di wê pêvajoya bûyinê a tevlibûnê de wê, ya ku ew hat afirandin wê weke ya heyî wê ji wê zêdetirî bi tevgerîya mirovî ku wê weke objeyekê biafirê wê, weke berhemek encama wê tevgerîya mirovî wê karibê wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê mijare hilberînê, hebûnê û ya ku ew dihê hilberandin wê di wê rewşê de wê, weke fenomenna ji hev cihê bin ku mirov wan di wê temenê de wan bi serê xwe wan di pêvajoyên bûyinê de wê fahmbikê bê.

Mirov wê weke zindiyek dihizirê û bi hiş wê tevlibûna li wê pêvajoya hilberînê wê, bi wê re wê, di pêvajoyek afirandinê de wê xwe derbas bikê. Dervî wê objeya heyî ya ku wê bi tevlibûna mirovî a bi wê re û li wê re wê li ser wê çalakiya mirov re wê civakbûn û dîrokbûnê wê bi xwe re wê qizinc bikê. Di wê berhema ku ew bû wê, hem weke berhem

mirovî bê, hem wê weke berhemek dîrokî bê û hem jî wê weke berhemek civakî bê.

Di wê rewşê de wê, wê di awayekê de wê objeya ku ew di pêvajoya dîrokî de diafirê wê, di wê afirandina wê de wê mirov wê, ji aliyekê ve wê, çendî ku wê, bi wê re wê, xwe biafirênê jî wê afirandina xwe ya ku ew weke objeyek diafirê di wê pêvajoyê de wê bi awayekê weke kirdeyekê wê di wê de wê, danîşandina weke cewherekê jî wê bi wê re wê bikê û wê bi wê re wê di nava wê, berhemê û xwe weke kirdeyê de wê, têkiliyek şubjektiv wê bi mejiyê xwe re wê dînê.

Wê dema ku em li ser têngînek afrîner re wê bahsa têngîna obje weke berhema keda mirov a wê, demê wê bi wê re wê mirov wê weke ku wê çî wê qastbikê? Di pêvajoya bûyina wê objeyê de wê, di aslê xwe de wê, pêvajoya wê ya dîrokî a bûyinê de wê ew wê weke bûjenbûna wê xwe bi wê pêvajoya afirandina wê re wê bide dîyarkirin. Ev obje wê, li ser temenekê civakî û dîrokî re wê, bibê û wê, di wê temenê de wê, weke objeyek afirî ku wê bi wê pêvajoyê re wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Minaq wê, di têngîna objeyî a estetikî de wê, tenê wê bi afrînerîyek objeyî a civakî û dîrokî bi tenê re wê nebê. Weke din wê bi xoslet û wasifên xwe yên estetikî ên dîrokî û civakî re jî wê karibê wê bi wê re wê fahmbikê. Her obje wê dema ku wê li wê were lê hizirkirin wê bi pêvajoya bûyina wê re wê, bi çavkaniyên wê yên azmûnî re wê, li ser çî temenê wûcan, rewşên di nava wê de bûna, girêdanên wê yên dîyalektikî ên navaroka wê bi fenomenî weke bi têngînên hewirdorê ku mejiyê me dikarê biafirênê re jî wê hebê.

Di nava xwezaya wê de wê, weke dîmenekê duyem ê bi hişmendîya me re ku wê xwe li wê weke tevli wê kirî re wê, di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Minaq wê dema ku mirov wê, dîmenekê wê di çêkirina wê de wê, ew dîmen piştî ku ew çêbû wê, hem weke azmûnek ji wê çavkaniya wê weke berhemê bê û hem jî wê ji aliyekê din ve jî wê bi pêvajoya bûyina wê re wê, weke berhemek ku mirov wê di xwe de wê, dikarê wê, fahmbikê bê. Wê, pêvajoyên wê yên bûyinê wê, bi mejiyê mirov re jî wê di ahengekê de wê têkiliyên bi xosletî wê bi serwerîya li wan re wê biafirênê û ev wê weke aliyekê wê li wê rewşa berhemî û ankû objeyî a serwerîya me ya hişmendî wê dîmen û temenê wê bi xwe re wê weke ku wê biafirênê bê.

Di nava têngînek kirdeyî de wê, hertimî wê, bo kirdeya wê hertimî wê hebûna hebûnê wê weke temenê wê bi xwe re wê, bide dîyarkirin. Tişt bo

ku ew hebê û bibê wê ew kirdeyîya di temenê wê de wê bi hebûnê wê pêwîstîya hebûna wê, di awayekê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê fahmbikê bê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê, têtînen weke yên li xoşê çûyinê, hêskirinê, hêstên acibandîne û hwd wê bi wê re wê, temenekê wan ê bi fahmkirina wê kirdeyê û levkirina di wê fahmkirinê de ku wê bibê re wê hebê. Li ser wê temenê wê têtîna objeyê û têtîna wê hebûna wê bixwe wê weke kirdeyê wê, li ser temenekê subjektîvî wê hebûna wê, ji xwe re wê, di rengekê de wê, esasbigirê.

Bo têtîna objeyê wê dema ku mirov wê li wê bihizirê wê, şîyarîya bi wê, bi xwe re wê temenê têtînek şîyarîyî a li wê jî wê biafirênê. Ber ku wê di wê pêvajoya şîyarîya bi wê de ku ew diafirê wê temenê wê hebûnê wê biafirênê ku ew li wê bihizirê weke hebûnekê. Objê bo ku ew li wê hişbûn bibê wê hebûna wê ji aliyekê ve wê bi wê re wê li ser wê temenê wê weke ku wê pêwîst bê.

Di çerçoveya têtîna objeyê de wê, seh û şenberîya wê di awayekê de wê, şewayekê nîtelî wê salixkirinekê wê weke ku wê bi xwe re wê pêwîst bê ku ew bibê. Li ser temenekê dîrokî û civakî wê dema ku mirov wê fahmkir wê, di çerçoveyek berfireh a têtîna objeyê de jî wê karibê wê were fahmkirin. Objê wê, bi ya ku ew di wê de wê weke fenomenekê wê were fahmkirin wê di serî de wê, têtîna wê ya bi salixkirina wê re bê.

Pêvajoyek bûyinê bi mejuya wê re wê, weke pêvajoyek salixkirinê jî wê bi şubjeyî wê di xwe de wê weke ku wê biafirênê. Li ser wê re wê weke pêvajoyek obje wê, di wê temenê de wê, karibê wê bi dîtbarkirina wê ya bi dîtîna weke bi salixkirinê re wê, bikê. Objeyek ku mirov wê wê diafirênê wê, ew wê, di wê temenê de wê, weke berhema çalakiya me bê. Wê demê wê, bi wê re wê bi serê xwe wê di xwemaliya xwe de wê hebê.

Rengek ku ew li me xweşik dihê û ankû bêhnek ku ew li xweşik dihê wê, di awayekê objeyî de wê karibê wê, fahmbikê. Di mijare objeyê de wê, aliyekê wê yê din ê ku mirov wê, fahmbikê wê, bi xosletên wê bê. Wê di wê temenê de wê ew wê bi xosletên xwe re wê weke têtîn û ankû hebûnek dervî me wê hebê. Lê di çerçoveya têtîna estetîkî de wê çendî ew obje wê karibê bi wê xosletê weke wê bi şubjeyî wê bi wê re werênê ser ziman wê, ev jî wê weke aliyekê din ku mirov wê bi wê re wê nêz bibê bê. Di wê temenê de wê dema ku em bi nerînek estetîkî li wê binerin wê di serî de wê li ser wê xosletên şubjeyî ên wê objeyê wê di rengekê de wê xwe bidina diyarkirin û wê bi wan wê ji me wê were xwestin ku ew were fahmkirin. Seha me wê dema ku wê derkkir wê, di wê temenê de wê, dîmenekê din wê bi wan xosletan wê weke ku wê bi şubjeyî wê di

xwe de wê biafirênê. Di wê temenê de wê, di serî de wê gotinê em dikarin wê bibêjin ku wê hişmendîya me wê ji aliyê objeyê ve bi nerîna şubjeyî wê derkkirina wê û bi heman rengê ji aliyê subjeyî ve ya ku ew hatî derkirin û ankû ji wê hatî biriqin ew salixkirîya wê, objeya wê û ankû wê weke objeyekê tefkirkirina wê weke aliyekê din jî wê bi xwe re wê derxê li pêş. Ew ya bi şubjeyî ew derkkirî wê objeyîya wê, dîmenek din ê objeyî wê dervî ya objeyê a ku ew ji wê hatî derkkirin wê li ser wê temenê wê weke ku wê ji wê derkbikê û wê werênê ser ziman. Ev wê, di awayekê fenomenî a weke ya îdeayî de wê, di rengekê fahmkiriinê û dîmenekê wê de wê weke ku wê bibê bê.

Minaq wê têtîna estetismê wê bi felsefeya wê re wê, di rengekê de wê bi wê aliyê subjeyê û wê ji wê afirînê wê têtîna objeyî ku ew digihê wê û ankû wê ji wê biriqînê derkdikê re wê, di awayekê de wê, xwe bigihênê têtîna û rengekê fahmkirinê. Ev wê, di wê temenê de wê, xosletên objeyê ên ku ew bi xwezayî ew hena wê, ji wan cihê wê weke aliyekê din ê afirandî wê bi wê re wê di dîmenekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Yanî wê, di wê rewşê de wê, obje bo ku ew bi têtîna estetîkê were fahmkirin wê bi şubjeya wê, û wê şubjeyê wê weke objeyê salixkirina wê, bi awayekê wê weke ku ew têtîna estetîkê wê bi xwe re wê bigihijê têtîna xwe ya objeyî a teybet ku ew bi wan xosletên wê yên ku ew di wê temenê de wê derkdikê û ankû wan bi wê re wê, ji wê bi biriqînê bê û ankû bi awayekê din de derhênê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê, xwe bide dîyarkirin.

Di wê rewşê de wê rewşek zêde di zikhev de a komplika wê di wê rewşê de wê bi wê re wê xwe bi têtîna obje-subjeyê re wê xwe bide dîyarkirin. Di wê rewşê de wê, ji wê gihîştina wê subjeyê û bi wê salixkirinek bi objeyî wê, di temenekê de wê, weke aliyekê wê têtîna şubjektivismê a afrîner a li ser temenekê bi pêvajoyên dîrokî û hwd re wê, xwediyê temenekê fahmkirinê bê. Minaq di wê rewşê de wê objeyek estetîkî wê weke objeyek afirandî a şubjeyî jî bê. Wê di wê rengê de jî wê dikarê wê, di awayekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê re wê dema ku mirov wê minaq wê têtîna estetîkê a şubjektiv wê li vê nûqteyê wê weke aliyekê wê, bikê temenekê û pêpelokek fahmkirinê û bi wê re wê karibê wê herê. Di wê rewşê de wê, rewşa wê ya hişmendî wê bi tememî wê weke rengekê dîmenî ê şubjektiv ji objektiviteyên hena weke ji wê derhênênin ku ew werina kirin bin. Têtîna şubjektivismê a estetismê wê hinekî wê weke ya epistemolojiya zanînê jî wê di rengekê de wê dikarê wê li vir wê fahmbikê û wê werênê

ser ziman. Ji aliyekê ve wê weke rewşna pisisikî bin, ji aliyekê ve weke derhêninna bi zankirinê bin, ji hine aliyê ve weke derhêninna derûnî bin û hwd. Di dewama wê de wê bi hinek xosletên din jî wê di wê temenê de wê karibê wê fahmbikê. Di wê rewşê de wê, xosletek wê karibê wê azmûnkirina wê re wê, hinek têginên din jî wê çawa wê li bîra mirov bixê weke bi xiyalî, sawêrî, zanî û hwd. Wê di wê temenê de wê, minaq em çûk û ankû tayrekê ku ew difirê em bi dîtîn-hişê xwe re wê azmûn dikin. Lê em xosletên mirovekê jî li ser pêvajoya wê ya bûyinê a dîrokî re wê azmûn dikin. Tayr dikarê bifirê. Lê mirov nikaribê bifirê. Di wê rewşê de wê karibê xosletê afrîner ê şubjektivîsma me ya estetîkî û hwd wê karibê xwe bikeve dewrê de. Wê di wê temenê de wê li gorî wê têgîna objeya mirovî wê çendî wê hizirkirina firîna mirov wê neasayî bê wê bi heman rengê wê bo tayr jî nefirin wê bi heman rengê wê neasayî bê. Wê di wê temenê de wê levkirinek bi têgînî ku ew bi hev re dîmenekê weke bi têgîna acibandinê ku ew bide me em wê, dikarin di rengekê de wê dimejiyê xwe de wê çêbikin.

Di wê rewşê de wê mejiyê mitolojiyî wê li ser temenekê objeya şubjektivî re wê pirr zêde wê, di wê rengê de wê dîmenekê hizirkirinê ê afrîner wê bi xwe re wê, di rengekê de wê karibê bide me. Li ser wê dîmenê re ku em, gotinekê bibêjin wê, dema ku wê li pişta mirovekê tefkirkirina baskên tayrekê û ankû bi şerekê re tefkirkirina serê mirovekê bi rih, taç û hwd wê, di wê temenê de wê, ev şubjektivîsma mejiyê mirov wê di awayekê de wê çawa wê, dîmenekê afrîner wê di wê rengê de wê bide mirov wê karibê bi wê rengê kirpendinekê ji wê bikê.

Obje xwe ji xwe zêdekirina wê bi biriqîna wê ya salixkirina wê re ku wê li ser temenekê weke bi objeyî wê salixkirinê wê bi wê re wê bikê re wê were dîtîn û wê karibê wê were fahmkirin. Di wê temenê de wê mijara objeyê a bi têgînê re ku em, minaq bi têgîna estetîkê weke bi minaqî li wê bihizirin wê çawa wê xwediyê objeya xwe ya bi şubjeyî bê wê, di wê dîmenê de wê karibê bi wê rengê wê kifşbikê. Xosletên wê, objeya ji xwe ku ew heyî û ya ku mirov wê bi biriqîna wê derdkîkê wê di wê temenê de wê, karibin ji hev cihê xwe di dîmen de bidina dîyarkirin. Ev jî wê di rengekê de wê bi têgîna şubjektivîsma estetîkî re wê xwe di awayekê de wê, bide dîyarkirin.

Ji vir ku wê mijarek wê hinekî wê weke ji wê dîr jî bê ku em bi kirpênin a têgîna levhanînê û ankû wê hêsta levhanînê a weke bi adilandinê a di jîyanê de wê dikarê wê bi wê re wê li wê bihizirê. Mirov wê, di şubjeya objeyê de wê dema ku wê bixwezê objeyê bi awa bikê û

rastbikê û wê biadilênê wê hingê wê di wê temenê de wê, di awayekê de wê bi wê rengê aqilê şubjektivî re wê xwe di dîmenekê de wê weke ku wê bi wê re wê, di awayekê de wê weke ku wê karibê bide dîyarkirin.

Ya ku wê di temenê pêşketina mirov a bi şubjektiv ku ew di nava jîyanê de wê bidest adilandinê wê bikê, wê levbikê, wê levbênê û hwd re wê, di wê temenê de wê ev şubjektivism wê weke ku wê di temenê wê de wê hebê. Di wê rewşê de wê şubjektivism ku wê di cewherê xwe de wê weke ku wê têngînek objektivî ku ew bi wê dihizirê û wê dikarê wê, rastbikê wê bi wê re wê hebê. Lê li vir rewş wilqasî ne hesan a ku mirov wê bi wê rengê wê bi hesanî wê werênê ser ziman. Ber ku wê hêsta rastkirin wê têngîna objeyî ku ew weke diadilênê û wê di wê temenê de wê rengê adilandinê bi çerçoveyek darêjkî a objeyî wê, tefkirdikê wê di wê rewşê de wê, weke çerçoveyek objeyî a zindî bê di mejiyê mirov de. Wê bi wê re wê, di rengekê de wê bi wê re wê li wê bihizirê û wê fahmbikê. Di wê temenê de wê şubjektivîma mejiyê mirov a ku ew di wê temenê de wê dikê wê di awayekê de wê di fahmkinê de wê hê ji van aliyan ve wê gelek nepeniyên di fahmkirinê de wê weke ku wê bihawênê. Lê em wê dema ku wê, bixwezîna ku wê fahmbikin herî hindik li ser ya dîtbar a heyî bi objeyî re wê weke referans wê bigirin û li ser wê re wê di wê temenê de wê fahmbikin û wê werênina ser ziman. Di mijare wê têngîna şubjektivismê wê wusa dihê dîtîna wê hê hinek aliyên wê yên din jî wê hebin ku mirov wê, di wê temenê de wê di dewama wê de wê li wê bihizirê û wê werênê ser ziman. Wê ev şubjektivism wê, di awayekê de wê temenê wê gihiştina wê afrînerîya wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê ji wê hê hinek aliyên wê yên din wê fahmbikê û wan werênê ser ziman bê.

Li ser temenekê subjektivî ku mirov wê fahmbikê wê weke ku wê hemû mijare wê di temenê biriqîna ji objeyê û ankû ya dervî me heya re wê, di rengekê de wê xwe bide dîyarkirin. Her çendî ku em nikaribin wê redbikin jî lê wê ev fahmkirin wê di rengekê de wê weke ku wê di fahmkirinê de wê weke ku wê kêmbimênê. Minaq wê rewşa hebûnê wê di wê temenê de wê bihebûna wê ya şubjeyî ku wê li wê bihizirê wê bi derkkirinên wê re wê ne tenê wê weke ku ew derkdikê re wê, bide dîyarkirin. Rewş xewnê mirov dikarê wê di wê temenê de wê, minaq bide. Di mejiyê mirov de wê weke ku wê bi xewnê re wê bibê wê rewşek ku wê dervî wê rewşa rengê hiş, rasyonalitya wê û hwd wê, di rengekê de wê, xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin. Wê, di wê temenê de wê di wê çerçoveyê de wê weke ku wê sazûmanek bi xwe a derkkirî ku wê, li

ser yê derkkirî re wê, pêvajoyek afirandinê wê bi xwe re wê biafirênê wê dikarê wê di dewama wê de wê bi wê re wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Em di ya ku ew di mejiyê me de dibê em nikarin bêjin ku em bi tememî li wê serwer in. Wê beşek ji wê em weke ku em li wê serwer in. Di wê temenê de wê, tiştê ku me derkkir em bi dîtbarîya wê re wê derkdikin. Lê meji wê hem bi dîtbariya wê re ew wê bikê û hem jî wê, di xwe de wê gihiştina xosletên wê û di wê temenê de wê bikê. Ew pêvajoya ku ew di mejî de dibê em bi tememî weke ku em hinekî dervî wê na bi hişê xwe wê, di dîmenekê de wê rewşek wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Ku rewş ne wûsa ba wê demê wê hebûna xewnekê wê çawa wê bûba çima em pêş nabîni ku ew çawa û diafirê û kijna funksiyonên mejiyî wê diafirênin û wê bi çi sazûmane wê diafirênin. Lê ew çerçoveya wê ya weke hipotezekê ku wê biafirê wê qat bi qat wê, intbayên ku wê, bi wan wê werina bîra me wê, weke ku wê têngnek naskirinê ku em çendî ku em li wê ne serwer jî bin lê wê hinek intiba û weke biriqînan wê di wê temenê de wê weke ku wê biafirênê.

Di wê temenê de wê weke aliyekê din wê têngnek wê xwe di wê temenê de wê bide dîyarkirin. Ew jî wê têngna weke biriqîna ji wê têngna şubjektivîteyê ku wê bibê wê di wê nûqtayê de wê hinekî li ser wê bisekinê û wê fahmbikê. Di aslê xwe de wê, di renekê de wê weke ku em wê dibînin wê, her rewşên ku em di wê temenê de wê weke bi hişê wê dibînin wê weke biriqîna wê ya şubjektivî bê.

Tişt û ankû obje wê dema ku em di wê temenê de wê bi hebûna wê re wê li wê bihizirin wê çi wê bi wê re wê di awayekê de wê xwe bide dîyarkirin? Di aslê xwe de wê, hemû ya ku me ji ya ku weke biriqînê me derkkir wê, di wê temenê de wê, çendî ku wê tiştê ku me ji wê derkkir jî lê wê di renekê de wê, ew hebûna wê ya bi darêjkî wê, di wê temenê de wê weke ku wê tenê di dîmenekê de wê, hem bi hişê me re wê ji aliyekê ve wê weke ku wê were derkkirin û ji aliyekê jî wê weke ku wê xewr bibê. Yanî wê, di wê temenê de wê dema ku wê xewr bibê wê, ev bi bandûra mijare afrînerîya di mejî de wê, ew fenomenên wê çerçoveya darêjkê wê, bi awayên din wê bi hizirkirina wan re wê çerçoveyên ku wê bi wê re wê bîn li wan hizirkirin re wê biafirin.

Mirov wê di nava jîyane xwe de wê weke zindiyek aktiv û bi tevger bê. Wê ev tevger û aktîvbûn wê di awayekê de wê bi xwe re wê, dema ku em bi temenê wê şubkeitivîyê û têngna wê de wê fahmbikin wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê di reng û

awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Hemû wê derkkirinên me wê di rengekê de wê weke ku mirov bihizirê wê di temenê wê de wê ew pêvajoya psisikî wê, di temenê de wê di rengekê de wê hebê. Wê dûnya derve ku ew weke kirina wê, li ser wê temenê hevrastiya wê, di awayekê de wê, zanîna zanînê wê weke rêya wê bi wê re wê bide dîyarkirin. Ev pêvajoya şubjektiv wê di rengekê de wê, têkiliya bi objeyê re wê dênê wê, temenê wê serweriya me wê bi wê re wê, ji aliyê ve wê biafirênê. Mijare subjektivismê wê di rengekê de wê, çawa wê were fahmkirin wê, di rengekê de wê, hertimî wê weke mijarek felsefeyî wê bimênê. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê dema ku em mijare subjektivismê wê hildina li dest wê, di serî de wê nûqteya wê ya giring a bi fahmkirinê weke ya çavkaniya wê a hebûna objeyî bê wê, di serî de wê mirov wê bikirpênê. Di dewama wê de wê bi wê re wê, li ser wê re wê, ew aliyê şubjektivî wê bi çavkaniya xwe ya fizîkî û ankû objeyî re wê, êdî wê, bi wê re wê, bibê. Di aslê xwe de wê aliyê subjektiv wê hertimî wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê karibê bide dîyarkirin. Ew subjeya weke biriqînê wê, ji aliyên wê yên piştî wê ên weke bi wîn, dîyarkirin, kifşkirin û her wusa pêşketina wê, derkkirina objeyê bi wê û hwd re wê çawa wê bibê wê weke aliyekê wê yê din bimênê ku mirov wê fahmbikê bê. Di wê rewşê de wê, dema ku em li vir wê têngîna şubjeyê wê ji aliyê wê ve binerin wê demê em divê ku mijare têngîna fizîkî jî wê di awayekê de wê, bi xwezayî weke aliyekê din ê temenî ê fahmkirinê wê bikirpênê. Di rewşeke şubjeyî weke ya estetîkê, weke ku me li jor hanî ser ziman wê, rewşên weke yên bi psisikî, dilperî, biriqînên ji ya heyî, tevgerên ku ew dibin û hwd wê were fahmkirin.

Mirov wê dema ku mirov kirina wê bixwe jî wê hilde li dest wê piştî wê bûyin û pêkhatina wê êdî wê, dervî mirov bixwe jî wê weke rewşek objeyî wê karibê were derkkirin û ser ziman. Wê demê di wê temenê de wê rewşa pêkhatinê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê temenî wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Têngîna objeyê a şubjeyî wê di awa û pêvajoyek din a li ser wê re wê xwe di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, ev rewşên ku me li jor di paragrafa li ser wê de wan hanî ser ziman wê karibê ji aliyekê ve bi wan jî wê werênê ser ziman. Lê bi têngîna subjeyê wê obje wê, ji xwe wê, gihiştina li subjeya wê, hertimî wê weke ji wê bûyî wê bibê bê. Çend kes wê dema ku wê li heman objeyê bihizirin û ankû wê bibînin wê, ji wê bigihijina hizirna objeyî ên cihê. Heman tiştê bo tenê kesekê ku ew di demên cihê de wê, ji heman objeyê

wê bigihijê subjejenê cihê jî wê di wê temenê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di wê temenê de wê mijare objeyê wê dema ku mirov wê fahmbikê wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê, ji wê bi subjejenê gihiştinên bi sehî û hwd wê weke aliyekê wê yê din ê afrîner wê biafirênê.

Li vir wê, dema ku em ji aliyê subjejenê ve wê binerê li objeyê wê, hebûna objeyî wê bi çî xosletan wê hebê wê ji wê zêdetirî wê, aliyê wê din ê subjejenê wê bi xosletên ku ew wê derkdikê re wê dikarê wê, fahmbikê.

Têgîna subjejenê wê dema ku mirov wê, di awayekê de wê fahmbikê wê ji aliyê subjejenê ve wê, weke di temenekê levkîrî a weke bi objeyî wê, di dîmenekê de wê, were fahmkirin. Di rewşa ya derkkirî a subjejenê û ya objeyî ku ew bi hev re ne di nava nakokiyê de bin. Di wê temenê de wê subje bi dîmenê wê yê weke objeyê ku ew bê derkkirin wê di wê temenê de wê, bi serê xwe wê weke hebûnekê wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê têgîna subjejenê wê, bo wê hemû azmûn, dîtbar û heyînên jîyanî û yê bi tevger û hwd re rû didin wê weke çavkaniya wê biafirênin. Bi wê re wê, temenê bûyinê û rûdanê û her wusa pêşketina bi jîyanê re weke bi civakê, kes, dîrokê û hwd re wê, temenê wê yê pêşketinê wê biafirênê. Li ser wê temenê wê pêvajoya objeya subjejenê ve ku mirov wê ji wê aliyê ve wê li wê binerê wê weke aliyekê wê yê giring wê biafirênê.

Ya ku wê subjejenê dihênê li holê wê weke hebûna weke kirdeyê a dihişê û bi hiş a mirov bê. Di wê temenê de wê ew subje wê, di awayekê de wê, bo mirov û hişê mirov wê, bi hişbûna di derbarê wê hişê re wê weke objeyna wê yê bi hizirkirinê ku wê bibin re wê karibê wê werênê ser ziman. Subje di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê giring wê demê wê çavkaniya wê, xwe weke aliyê wê giring wê bide dîyarkirin. Minaq ku em têgîna civakê wê weke çerçoveyek kirdeyî a giştî wê herê bikin wê mirov wê di nava wê de wê weke subjejenê heyî a bi objeyî bê. Têkiliya mirov û civakê wê di wê temenê de wê bi wê re wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê giring wê xwe di dewama wê de wê karibê bide dîyarkirin. Aristo wê mirov wê weke 'zindiyek civakî' wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Di demên piştî ronansansê de wê kesên weke marks wê weke 'hebûnek civakî' wê pênasebikê û wê werênê ser ziman. Li ser wê temenê û çerçoveyê re wê weke kirdeyek dihişirê, diafirênê, dide dîyarkirin û hwd wê, pênasebikê. Ev kirde wê weke kirdeya afrineriya hewirdora xwe wê di dewama wê de wê were pênasekirin û ser ziman.

Wê dema ku wê bahsa mirov wê were kirin wê bi gotinekê ku mirov wê bibêjê wê weke kirdeyek subjeyî wê, were pênasekirin û wê were ser ziman. Mirov wê, di nava jîyane ku ew di wê de dijî de wê xosletên xwe wê pêşbixê û wê bi demê re wê wan bigûharênê. Wê, di wê temenê de wê ne tenê wê li gorî dema ku ew dihê wê bikeve rewşek nava levkirinê wê her wusa wê bi wê re wê, bibê weke kirdeyek subjeyî a bi pêvajoyê a gûharîner jî. Di nava civakê de wê, dema ku mirov wê bahsa mirov wê bikê wê bi xosletên mirov re wê bahsa mirov wê were kirin. Ya ku mirov wê bikê mirov jî wê di awayekê de wê ev bê. Mirov wê bi xwe re wê çerçoveya mirovbûna xwe wê bihafirênê û wê bi xoslet û çerçoveya wan xosletan re wê bide dîyarkirin. Di wê pêvajoya pêşketin û gûharîne de wê, ya ku wê bibê wê weke encama wê kirdeya subjeyî ku wê bibê bê. Wê dema ku em ji aliyê têngînên weke hûnerî, çandî û hwd ve jî binerin wê ew pêvajo û pêkhatinên wê weke çavkani û temenê wê yê ku ew li ser wê were fahmkirin jî wê karibê wê fahmbikê bê.

Di wê pêvajoyê de wê her xoslet wê dema ku ew gûharî wê, bi xwe re wê di mirovbûna mirov de wê, gûharinên ku ew bi xwe re wê bîne wê di awayekê darêjkî de wê, karibê were dîtin û fahmkirin. Em wê demak ku em di pêvajoya dîrokê de wê bahsa pêvajoyên pêşketina keseyeta demên kevnera, keseyeta demên serdema navîn, keseyeta dema ronansê û hwd bikin wê di wê temenê de wê li ser wê xate demê a bi pêşketina wê re wê karibê dîmenê wê derxê û wê fahmbikê.

Di wê temenê d ewê, di temenê wê gûharîna mirovî de wê, subjektivîteya mirovî wê weke aliyekê ku mirov wê dikarê wê fahmbikê wê di temenê wê de wê hebê. Di xosletên mirov de wê, rengê keseyeta mirov wê di rengekê de wê xwe bide dîyarkirin. Wê dema ku wê bahsa alaqa, xwestek, mêyl, hey û gelek rewşên din ên weke ku mirov karibê werênê ser ziman wê di nava wê de wê bi rengê pêşketina wê ya demê re wê, karibê were fahmkirin.

Di awayekê de wê, dema ku mirov wê, bi xosletên barokê bihizirê wê, demê wê bi têngîna subjektivîteyê wê çawa wê, li ser wê têngîna xosletî re ku wê were lê hizirkirin û kifşkirin wê bi wê re wê, di rengekê de wê temenê wê, were fahmkirin. Xosletên ku ew bi hûnerî û ankû di dîmenekê estetîkî û hwd de wê werina kifşkirin bi kirdeyî wê li ser wê têngîna subjektivîteya wê re wê weke xosletên civakî jî bin ku mirov wan fahmbikê bê.

Di wê temenê de wê li ser wan aliyên têngîn hûnerî û estetîkî re wê dikarê wê bi xosletî wê jî wê werênê ser ziman. Ev wê weke aliyekê

subjeŷî wê bi wê re wê xwe bide dŷarkirin û wê, di wê temenê de wê xosletên ku wê kifşbikê wê bi wê re wê reŷgekê keseyetî wê bi wê re wê bide dŷarkirin. Di her kifşkirinên ku wê werina kirin de wê, di reŷgekê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, her hanînên wê yên li ser ziman wê bi xwe re wê weke çerçoveyek civakî û bi xosletên wê re wê xwe di reŷgekê de wê bi wê re wê bide dŷarkirin. Di awayekê kirinî û anû bi kedî ku mirov wê bihizirê wê, weke xosletê wê yê bi hiş ku em li ser wê têgîna wê ya subjeŷê re wê bi wê bihizirê wê weke xosletekê mirov bê. Lê di nava xwezayê de wê, xabat wê, bi hemû zindiyên re wê hebê. Minaq mêşahingiv wê, bostatiyek mazin wê şaneyê xwe wê çêbikê, pîrepind wê tûra xwe wê bi heman hostatiyê wê çêbikê û hwd. Em î ro wê di hizirîn ku wê, xosletê hizirînê wê weke xosletekê ku wê tenê wê bi mirov re bê. Lê minaq rewşa pîrepindê bê û ankû ya mêşahingiv bê wê, çawa wê, weke ku ew pêşî wê di serê xwe de wê, bi pêşnûma bikê û wê piştê wê, weke wê çêbikê wê, di wê temenê de wê, were dîtin. Ev xoslet wê, bi pîrrianiya zindiyên nava xwezayê de wê, were dîtin. Hewldanên xwe parastina ji sermayê, ji rewşên xwezayî ên weke baranê, zindiyên ne avî bin ku ew çawa xwe ji avê diparêzin û hwd. Di wê temenê de wê dikarê wê di reŷgekê de wê bi wê bihizirê û wê werênê ser ziman ku wê her rewş wê, di reŷgekê de wê weke ku wê, bi ahengekê wê, di wê temenê de wê, karibê were fahmkirin. Di dema çêkirina tiştê de wê, di wê rengê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê di dewama wê de wê, çawa wê, weke ku ew di mejî de hatî bi pêşnûmakirin wê weke wê bikê. Meşahingiv wê, weke wê, pêşnûma di serê xwe de wê, bikê û wê, hertimî ku ew ya ku weke xabate wê ya pêşnûmakirî ku wê bikê ku ew kir wê, disa wê weke wê bikê. Yanî wê, di wê temenê de wê, weke ya ku ew di serê xwe de bi pêşnûmakirî wê ew wê bikê.

Em di wê temenê de wê dikarê wê bi kedeka mirovî jî wê werênina ser ziman. Wê dema ku mirov wê tiştê wê bikê û wê çêbikê weke bi berhemî wê, li pişt wê çî hizra mirov wê hebê wê, di wê temenê de wê karibê bi wê were lê hizirîn.

Di wê temenê de wê, di aslê xwe de wê, di nava jîyanê de wê, xabate ku ew dikê wê bi wê hizrê, xwestekê û wîna ku ew dikê wê di temenê wê de wê ew wê, bi çerçoveyek kifşkirî wê bi wê rengê wê weke ku wê hebê.

Me li jor bi tégîna hûnerî û estetikî bi tégîna obje û subjeî re wê destpêkir û wê hanî ser ziman. Em dîsa di wê nûqteyê de wê ji wê bidina domandin û bi berdewamî wê werênina ser ziman.

Di nava nava tégîna hûnerî û estetikî de wê, weke objeyî wê di wê de wê, dîsa wê mirov wê hebê. Lê ji aliyekê din ve jî wê weke subjeî jî wê di çerçoveya afrînerîya wê de jî wê karibê bahsa wê mirov wê bikê. Mirov wê weke kirdeyek subjeî a wan xabatên ku ew bikê jî bê. Lê em wê dikarin wê di dewama wê de wê werênina ser ziman ku wê her xabat wê, di çerçoveya xwe de wê, weke ku wê bi xosletên wê yên di temenê mirovî û civakî ku wê li ser wê çerçoveyê wê weke ku wê li hev hoyandî bin wê bibê. Di nava berhemekê de wê dema ku wê, xweza jî wê were xêzkirin wê di rengekê de wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê di dewama wê de wê, werênê ser ziman ku wê, li ser wê temenê xosletên keseyetî û civakî re wê weke ku wê were ser ziman. Minaq wê di çêkirina nîgarekê de wê, mirov wê weke kirde wê were lê hizirkirin. Lê dikarê bi xosletên ku ew ji wê weke çî wê were fahmkirin li ser aliyên ramiyê re bê, aborî re bê, çandî re bê, û ankû gelek aliyên din ên bi wê re bê wê bibê.

Di wê temenê de wê, berhemek hûnerî wê di wê rengê de wê, çendî ku wê weke ku wê bi kirdeyî wê mirov û ankû objeyek xwezayî wê, bikarbênê jî lê wê li ser wê çerçoveyê û rengê wê, bi xosletên ku ew bi wê werênê ser ziman re wê bibê. Yanî wê, di wê çerçoveyê de wê, bi xosletên jîyanî ên bi rengê jîyanî re wê bibê. Di xosletên xêzkirinê û bi wê hanîna ser ziman re wê, rengê ji wê gihiştina tégîhên subjeî wê bi wê re wê bibê.

Di wê temenê de wê, tiştêkê din wê li ser wê objeyê re wê, êdî wê xwe di dîmenekê de wê bide dîyarkirin ku mirov wê fahmbikê. Ew jî wê ew bê ku wê, dîtbarî û dîmenê ku ew bi wê dihênê dîtî û ankû wê kombinyasyona wê ya ku ew bi wê dihê ser ziman re wê dikarê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di nava xwezayê de wê, dîtbarîyên objektîv wê, di awayekê de wê, bi nerînek subjektîvî wê, di wê temenê de wê, gihiştina li wê derka wê re wê bi wê re wê bibê. Minaq wê dema ku mirov wê bahsa tégîna hebûnê bikê wê weke gotinek razber û ku wê karibê bi hemû tiştê heyî re wê karibê wê werênê ser ziman bê. Lê wê dema ku mirov wê bahsa hebûna mirov wê bikê wê ya ku wê wateya wê bidîyê de wê xosletên mirovî bin.

Di awayekê de wê, her tişt wê dema ku mirov wê bi nirx û wateya wê re wê fahmbikê wê li ser wê temenê re wê bi wê re wê, ew kirdeya wê ya

ku ew wê diafirênê bê. Ev kirdeya wê diafirênê wê karibê weke objeyek ku ew di wê berhemê de wê bi dîtbarî hebê bê. Yan jî weke kirdeya ku ew wê çêdikê û dihênê li holê bê. Wê di wê temenê de wê dema ku wê berhem wê ji dest mirov wê derkeve wê bi xosletên mirov û hişê mirov wê di awayekê de wê weke ku wê biafirê. Di wê temenê de wê dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê, weke kirdeyê afrîner ê bi hiş wê mirov wê ew wê nirxû wateyê wê bi xwe re wê di wê rengê de wê bidiyê de. Minaq wê hûner wê ber ku wê bo mirov bê wê bi rengên mirov û xwezayê ku wê bi wê re wê di ahengekê de wê werênê ser ziman re wê bibê. Ku em di dewama wê de wê, dema ku wê, bahsa berhemekê bi estetîkî û ankû hûnerî û hwd bikê wê demê wê, ji aliyekê din ê subjeî ve jî wê dikarê wê li wê bihizirê. Wê ji wê aliyê ve wê bi têngîna humanismê ku wê weke xosletekê hizirkirina demên destpêka hizirkirinê felsefeya demên hemdem wê biafirênê bi encamên wê yên weke yên demên hûmanismê, romantismê û ankû barokî û hwd re wê, werênê ser ziman. Ji berhemekê gihiştina wê têngîna humanismê wê, bi çerçoveyek berfireh bê. Ji aliyê objektîv ve wê, di wê temenê de wê çawa wê, weke ku ew berhemek mirovî bê û wê ji destê mirov derketibê wê karibê wê werênê ser ziman. Lê ji aliyekê din ê subjeî ve wê, dema ku ew berhem mirov wê werênê ser ziman wê bi rewşên wê yên dîtbarî weke bi hêstiyarî û hwd re wê, kifşbikê û wê bikirpênê re wê karibê wê werênê ser ziman re wê, weke aliyekê wê yê din ê bi subjeî ku wê li ser wê têngîna û temenê ku mirov wê karibê li wê bihizirê bê.

Di têngîna berhemekê de wê, hêsta ku mirov re wê çêbikê wê weke aliyekê wê yê ji wê biriqînên ku wê bibê bê. Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê, mijare hêstê wê hinekî jî wê bi hebûna hebûnê a heyî ve wê girêdayî bê. Wê demê wê, dema ku ew hebê wê her demê wê bi awayekê wê hêstekê ku ew weke ku em wê biacibênin û ankû wê neacibênin wê karibê ew bi xwe re wê biafirênê. Ji kijan aliyê ve ew wê hêstê bide me jî wê di rengekê de wê weke ku mirov wê hêstê wê ji wê hebûnê wê bigirê. Lê di awayekê de wê ji hebûnê zêdetirî wê ji rewş û awayê dîtbarî ê bi pozisyona hebûnî û hwd re wê, ew wê, xwe bide dîyarkirin. Ber vê yekê wê ev wê weke aliyekê wê yê din bê ku mirov wê di serî de wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê.

Minaq hûner wê bi xosletên ku ew di wê temenê de wê bide dîyarkirin wê bi gelemperî wê dana dîyarkirinê re wê weke bi xosletekê gerdûnî jî wê bi wê rabê. Wê di wê temenê de wê, ew wê, bi wê re wê bigihêjê

rengê ku mirov wê fahmbikê. Di nava wê çerçoveya hûnerî de xosletên ku ew hatin ser ziman wê di dîmenekê gelemper de wê weke bê malê civakê wê di rengê de wê bibê. Mijare civakbûnê wê, hinekî jî wê li ser wê temenê hevbeşiyê û di wê temenê de wê weke bi nirxbûnek ku ew pêşdikeve re wê bibê.

Di nava têngîna hûnerî de wê, wateya têngîna objeyê wê çi bê? Di aslê xwe de wê, bii têngîna subyeyê wê dema ku mirov wê ji wê aliyê ve wê fahmbikê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê, di rengê de wê weke ku wê karibê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare têngîna objeyê wê, di awayekê de wê, weke bi nerînek hûnerî ku wê fahmbikê wê, di rengê de wê, hinekê jî wê bi afrinerîya kirdeya subyeyê û dîtbarîya wê re wê, di dîmenekê de wê xwe bide dîyarkirin.

Di hunerê de wê hebûn û rastîtiya bi nerînî a wê wê di temenekê de wê weke ku wê bi şenber bibê wê were û bibê. Dema ku em bi temenekê epistemikî bahsa wê bikin wê bê gotin ku wê, her hûnermend wê, ya ku ew bi rengê ku ew dibînê, awayê ku ew lê dinerê û hwd wê, di wê de wê hebê. Yanî wê weke ku ew di wê de wê nerîna xwe wê werênê ser ziman wê, di wê temenê de wê, werênê ser ziman. Subyeyên hûnerê wê di rengê de wê weke kirdeyna ku wê, di zikhev de wê, pirrdîmenî a ku mirov di temenekê nerînî de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman. Di dîmenekê bi nerînê re de wê çawa wê bi awa wê were kirin wê bi wê re wê, di rengê de wê, were hanîn ser ziman. Lê di wê dîmenê de wê, awayê bi darêjkkirinê bi wê subyeya wê bi wê ku ew afirî re wê, dîmenekê objektivî a wê bikê ku ew raxê li berçav. Di wê temenê de wê tişt wê, çawa wê bi wê nerînê wê were dîtin wê di wê temenê de wê, di wê objeyê de wê bi subjekirina wê re wê, di dîmenekê de wê, were dîtin.

Di wê temenê de wê obje wê, dema ku mirov wê ji wê aliyê ve wê hilde li dest wê, ji dîmenekê ku ew bi xwezayî ew bi wê dihê dîtin wê zêdetirî wê, dîmenê ku ew li wê dihê dayin û ankû pêşxistin wê bi wê re wê, bi wê kombasyonê wê, weke objeyekê wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, xosletên ku wê, li wê werina lê hizirkirin wê di wê temenê de wê, bi wê re wê ew wê pêşkeve. Me li jor hanî ser ziman ku wê çawa wê, bi xosletên levkirinê re wê ew wê were pêşxistin bê. Di wê temenê de wê, di mijare hûnerê û hwd de wê, ew dîmen wê di wê rengê de wê, dikarê wê bi wê rengê wê werênê ser ziman. Subyeyên hûnerî wê, di serî de wê, di lêdayina xosletên wê de wê, vêşarî bê. Wê bi wê re wê, tiştê wê weke objeyek hûnerî wê, were lê kirin û wê were fahmkirin.

Di nava duitiya subje-objeyê de wê fahmkirina hebûnê wê di wê temenê de wê, rewşên ku ew bi wê werina ser ziman re wê ew wê bi wê re wê, di awayekê de wê karibê were ser ziman û bibê bê. Di rewşa hûnerê de ku mirov wê bi wê re wê li wê dihizirê wê weke biriqînek bê. Lê ev biriqîn wê di temenekê subje-yî de wê, ji ya weke ya hebûnek dervî me a bûjenî û wê dîtina wê û fahmkirina wê cihetir wê, weke têgihek subje-yî a afrîner ku wê bi wê rengê wê, were pêşxistin bê. Tiştê ku wê ji têgînek hûnerî re wê bê weke objeyê wê ji wê re bibê wê, di wê temenê de wê, li ser temenekê awayî ê dîtbarî re wê, were û bibê. Di mijare fahmkirina obje û subje-yê de wê dema ku mirov ji wê aliyê ve nêzî mijarê dibê wê çerçoveyek kirdeyî a bi subje-objeyê re wê bi berfirehî wê xwe li hemberî me wê bide dîyarkirin bo ku em wê fahmbikin.

Di mijare fahmkirina duiya obje-subje-yê de wê aliyê wê yê zanînî wê weke ku mirov wê kifşdikê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe di dewama wê de wê bi wê re wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê, dema ku em ji wê gavê biavêjin minaq em, li hewirdora xwe çî dibînin weke objeyê, mal, kes, tişt, û her wusa her tiştên ku mirov weke objeyê dibîninê wê, dikarê wê ji wê di awayekê de wê dest bi fahmkirin û hanîna wê ya ser ziman wê bikê.

Di nava wê, tiştê ku ew mirov wê weke objeyê wê dibîninê de wê mirov wê, têkiliyek aqili, zanînî û ankû hêstîyarî û hwd jî wê dênê. Wê dema ku em, weke ku me li jor bahsa wê kir û me li ser têgîna estetik û hûnerê û hwd re têgîna duiya obje-subje-yê hanî ser ziman ku em ji wê aliyê ve wê li wê binerîn wê demê wê, hêstîyarê wê weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bide dîyarkirin.

Di gelek awayên fahmkirinê de wê hêst wê, di rengê de wê weke dîmenekê hiş wê were dîtin. Her çendî ku mirov wê mirov nikaribê ji wê û di wê de hiş redbikê jî lê wê bi tememî di rengê de wusa de weke yê ji rêzê a hanîna ser ziman a bi epistemolojîkî wê şîrovebikê jî wê weke ku wê kêmbimênê wê li mirov wê were. Ber vê yekê wê di wê temenê de wê, mijare hêstê wê, di wê temenê de wê, dema ku mirov li wê bihizirê wê were dîtin ku wê weke şewayekê hizirkirinê, hişkîrinê û hwd ê teybet wê xwe bi wê re wê di rengê de wê weke ku wê bide dîyarkirin.

Tişt wê, weke ku wê, dervî hişê me yê hêstîyarî wê bi objeyî û subje-yîya xwe re wê weke ku wê hebê. Li ser wê rengê subje-yî ku wê weke çerçoveyek salixkirî wê were dîtin wê di awayekê de wê, ew kifşkîrinên me yên bi hêstî ku wê bi wê werina derhanîn li têgihîştinê jî

wê weke ku wê hebin. Di wê temenê de wê, ev wê weke aliyekê wê yê din ê ku mirov wê dikarê wê bi teybetî wê werênê ser ziman bê.

Di mijare hêstê de wê, têkiliya wê ya bi wê hişê subjeyî û objeyê re wê bibê wê, di wê temenê de wê, di awayekê girêdanî a bi hiş re wê weke ku wê di dîmenekê de wê were dîtin. Lê ew girêdan wê weke li ser hinek xosletên levkirî ên bi hiş re wê, di reng û awayekê de wê weke ku wê xwe bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê di dewama wê de wê, bi wê re wê dikarê wê werênê ser ziman û wê fahmbikê ku wê, ev xoslet wê weke xosletna ku wê bi kombinyona nava wan a bi tiştê û ji aliyekê din be jî bi kombinyona nava dîtbarîya ji mejyê me û hwd re wê, bi wê re ku wê çêbibê bi hiş û hwd re wê, di rengê de wê xwe bide dîyarkirin.

Di mijare têgîna subje û objeyê de wê, mijare derkkirinê wê dema ku mirov wê, derkbikê wê, dikarê wê biacibênê û ankû wê neacibênê. Acibandî jî û neacibandî jî wê rewşna hêstîyarî bin û wê di wê temenê de wê, karibê weke bertekna were fahmkirin. Di dewama wê de wê dikarê wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare hêstê û hiş, hiş û aqil, aqil û zanînê, zanîn û bûjenê û hwd re wê, di ahengekê de wê di dewama wê de wê dikarê wê bi wê re wê, kifşbikê û wê werênê ser ziman. Duiya obje-subjeyê wê li ser wan aliyên dîyardeyî û hwd re wê, weke fenomenna ku mirov dikarê di serî de wan di wê rengê de wê bi hiş fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Wê dema ku em bi subjeyê li objeyê dinerin wê ew obje wê rastîyek çawa wê werênê li berçav wê bi serê xwe wê weke aliyekê wê yê giring wê weke ku wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Awayê derkkirina objeyekê wê di wê temenê de wê weke têgînek subjeyî wê, xwe bi mijarê re wê di wê temenê de wê, bide dîyarkirin.

Di nava dîroka hizir de wê, dema ku mirov li mijare têgîna obje-subjeyê binerê wê were dîtin ku wê, platon û aristo wê weke 'biriqînê' wê di awayekê de wê, werênina ser ziman. Di nava felsefeyên demên hemdem de ku wê di wê temenê de wê derkevin weke ku em bi minaq wê bi felsefeya kesên weke hegel re wê, bi têgîna 'tînê' wê bi temenê epistemolojîkî û fenomenolojîkî û hwd re wê werênê ser ziman. Minaq wê, dema ku wê, di nava têgînên weke marksîsmê binerê wê, têgîna duiya obje-subjeyê wê di wê rengê de wê li ser temenekê subjeyê û bi çavkaniya wê ya objeyî re wê, di rengê de wê weke ku wê werênê ser ziman wê were dîtin. Li ser temen û têgîna mirov weke afrînerê dîroka xwe ya re ku wê li wê were lê hizirkirin wê di wê temenê de wê karibê wê weke aliyekê wê yê giring wê bi wê re wê kifşbikê. Li gorî têgîna

teorikî û ankû subjeyî wê rastîfî wê li pêş bê. Wê li ser wê temenê wê subjê ku wê weke biriqina wê di renekê de wê, xwe bi wê re wê bide dîyarkirin.

Ya ku marks kir wê di awayekê de wê weke ku wê bi gotina wî ya ku ew li ser dîyalektika hegel wê bibêjê 'min re rakir li ser lingê' wê re wê dikarê di awayekê de wê, bi têngîna obje û subjeyê re wê, di renekê de jî wê weke bikê peyxam û wê li ser wê temenê bi awayekê çavkanî wê dikarê wê li wê binerê û wê fahmbikê. Subje wê, heta wê demê wê, di renekê de wê, weke ji jîyanê dûr wê, bi têngînek xwûdayî wê were ser ziman. Marks ew di serî de wê bixwezê ku ew wê bikê wê, têngîna subjeyê ji bin bandûr û tekele wê derxê û wê di nava jîyanê de wê weke têngînek fahmkirinê ku wê, li şûn rastîfîya wê bi fahmkirinê dênê û wê werênê ser ziman bê. Nexwe wê dema ku em li dîrokê subjeyê wê binerê wê çawa wê, gihiştina têngînên weke gîyanê û hwd û bi demê re wê, di wê temenê de wê, têngînên kifşkirinê wê pêşkevin wê di wê rengê de wê di awayekê de wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di dewama wê de wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê mijare subjeyê wê, dema ku wê dakeve li nava jîyanê û wê çavkaniya xwe ji têngînên gîyanî û xwûdayî dûr wê, di renekê de wê bi rastîfîya objeyî a jîyanê re wê biafirênê wê êdî wê encamên wê yên ku wê li ser wê temenê wê bi zanînê re wê bibin wê bi teorikî û hwd re wê, xwe bidina dîyarkirin.

Di mijare felsefeyê de jî wê, di wê temenê de wê, bi wê re wê, dema ku wê di demên destpêka demên hemdem de wê, jinûve şîrovekirinên ku wê bi wê re wê weke ku wê werina kirin wê hinekî jî wê ev alî û têngî wê weke ku wê di awayekê de wê weke ku wê di temenê wê de wê hebê.

Kifşkirina şubjeyê wê, di wê temenê de wê, tiştêkê wê bi xwe re wê bikê. Wê têngîna wî nê û hwd wê, ji xwûdê bistênê û wê radestî mirov wê bikê. Wê di wê temenê de wê mafê kifşkirinê jî wê bi wê rengê wê weke ku wê bide mirov. Li ser wê temenê wê subjê wê, weke aliyê afrîner ê aqil wê, li ser wê temenê wê, bi temenê fahmkirina jîyane ku mirov wê dijî û di nava wê de çawa heya ku ew êdî xwe bi wê bibînê, nasbikê û fahmbikê û hwd re wê, bi wê re wê êdî wê bibê. Di wê temenê de wê subjê wê, şoreşa wê û kirina wê di wê temenê de wê, temenê pêşketina demên hemdem û pêşveçûnên wê yên bi aqilî ên ku wê piştê wê bibin de jî wê hebê bê. **Şoreşa subjeyî** wê di wê rengê de wê, yekser wê mirov wê, di wê warê de wê bikê bi wî nê. Wê, hebûna mirov wê bi wê re wê bi aqil bikê. Wê temenê fahmkirinê wê bi xortayî wê biafirênê. Wê ji

biriqînên dervî xwe gihiştina wê rastîfîya wê ya fahmkirinê û hwd re wê, di wê temenê de wê, di rengê de wê weke ku wê bi wê re wê xwe di rengê de wê di dewama wê de wê, bide dîyarkirin. Piştî demên barokê û hwd wê, di wê temenê de wê, pêşveçûnên bi hûnerî, estetîkî, wêjeyî û hwd ku wê bi hinek aliyên din re jî wê li ser wê temenê wê bibê wê, di awayekê de wê, weke aliyê giring ku wê encama wê têngîna pêşketina şubjeyî ku mirov wê karibê wê di wê temenê de wê, di serî de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê, dikarê wê bi wê re wê werênê ser ziman ku wê, subje û weke objeya wê kifşkirina jîyanê û tenê bi wê re bi sînor fahmkirin û di wê de bi kûrbûnê wê, weke aliyê wê yê ku mirov wê di serî de wê, kifşbikê û wê werênê ser ziman bê. Di wê warê de wê mijare subjeyê wê, di aslê xwe de wê, gelek aliyên wê yê din wê hebin ku mirov wê, fahmbikê û wê werênê ser ziman bê. Di dewama wê de wê subje wê, çawa wê, bê temenekê pêşketinê a bi aqil û zanînê û bi berdewamî wê temenê fahmkirinên cihê wê bi xwe re wê biafirênê wê weke aliyekê giring ê ku wê, pêwîstî fahmkirina wê hebê bê.

Mirov çendî bi ser gotina xwûdê ve dihê û ji wê derbas dibê xwe dibînê û wê di wê temenê de wê ew wê weke subjeyê û kirdeyê wê di temenê kifşkirinê xwe de wê bi wîna xwe re wê rabê. Di wê temenê de wê weke ku wê, bi subjeyê wê xwe bi hişmendiya xwe û kifşkirin û xwestekên xwe re wê, hilde li dest. Di wê temenê de wê, bandûra subjeyê wê di wê temenê de wê xwe di rengê de wê, weke aliyekê wê yê ku mirov wê, dikarê wê fahmbikê bê.

Lê wê dema ku mirov wê bahsa subjeyê wê bikê wê di wê temenê de wê weke aliyekê wê yê din jî wê mijare wê ya hebûnî wê, di wê temenê de wê, weke aliyekê wê yê din ê giring wê xwe bi wê re wê di rengê dewê weke ku wê, bide dîyarkirin. Di nava xwezayê de wê, gelek tişt wê hebin bi objeyî û wê hemû tişt wê, di awayekê de wê karibin ji aliyekê ve wê weke objeyê ku wê temenê wê derkkirina subjeyî wê biafirênin wê karibin werina dîtin û salixkirin.

Di wê nûqtayê de wê mijare salixkirina bi subjeyî wê di awayekê de wê rengê fahmkirinê a mirovî wê bi xwe re wê bide dîyarkirin. Subje wê dema ku wê bi wê re wê objeyek wê hebê wê, di wê temenê de wê ne tenê wê bi objeyîya wê re wê bi tenê wê karibê were dîtin. Ji wê zêdetirê wê, weke têngnekê bi subjeyî wê derkkirina wê re wê, dikarê wê ji aliyekê ve wê weke aliyekê wê yê giring wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Obje wê, di wê temenê de wê di nava felsefeya demên hemdem de wê, weke ku wê were dîtin wê pirr zêde wê ji wê derhanînên ku wê bi têtîna wê werina kirin wê bibê. Matematik, mantiq û hwd wê, di wê temenê de wê, ji gelek aliyan ve jî wê were xabitandin û wê, bi wê bê gihiştin li gelek encamên ku wê bi subjeyî wê weke ku wê werina derhanîn.

Li jor me bahsa têtîna subjeyê a estetikê û hwd wê kir. Di wê temenê de wê, li ser temenekê wê bi hiş wê di wê temenê de wê, ji dîmenekê xwezayê cihê bi wê hizirkirin û ji wê derhanînên ku wê bên kirin wê bi hiş re wê weke dîmenekê serxwezayî wê bistênê wê întîba û têtînekê wê di mejiyê mirov de wê weke ku wê bide çêkirin. Di wê temenê de wê subje wê bi têtînen weke hûnerê, estetikê û hwd re wê, weke subjeyek xwe dispêrê aqilê hiş mirov.

Minaq di nava xwezaye xwezayî de ku mirov bi wê bihizirê wê aliyên wê yên fîzîkî, kimyewî, biolojikî û hwd wê, hebin û wê karibin bi wê têtîna wê ya objeyî re wê bi xwezayî werina kifşkirin. Di nava ya ku mirov wê bi hiş wê, derkdikê jî wê dîmenekê ku ew di wê de were kûrbûn û di wê de wê çawa wê were fahmkirin wê xwe di wê temenê de wê karibê wê bide dîyarkirin. Subjeya derkkirî wê bi objeyî wê ji wê aliyê ve wê azmûn û fêrbûnek teybet wê bi xwe re wê, di rengekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Li ser wê temenê wê objeya wê subjeyê wê weke rastiyeke ne dervî aqilê mirov bê. Ber vê yekê wê dema ku mirov wê li ser wê temenê wê, têtîna objeya derkkirî wê hilde li dest wê, di wê rengê de wê, di dîmenekê de wê, weke aliyekê teybet wê bi wê re wê xwe bide dîyarkirin.

Di aslê xwe de wê, dikarê wê di dewama wê de wê werênê ser ziman ku wê têtîna objeya subjeyê wê weke aliyekê afrîner wê, di wê temenê de wê, xwe bide dîyarkirin. Wê dema ku em, bahsa wê têtînek hûnerî a objeyî wê bikin wê weke bi civakî û mirovî ku wê were hanîn li ser ziman wê di wê temenê de wê bi xosletên wê yên derkkirî re wê, karibê wê were afirandin. Di xwezayê de wê weke objeyekê ku ew ji ardê şîndibê wê keseyetek û ankû civakbûnek wê nebê. Ev wê, di wê temenê de wê, di rengekê de wê weke têtîna ku wê bi wê re wê werina afirandin û wê, bi xosletên wê re wê werina bi temen kirin. Di awayekê de wê jî mirov dikarê wê werênê ser ziman ku wê weke aliyekê wê yê ku mirov wê dikarê wê werênê ser ziman ku wê têtîna objeyî ku wê, bibê wê, bi aqilî wê, li ser wê têtîna subjeyê û salixkirina wê bi wê çerçoveya wê salixkirinê gihiştina hişmendiyekê bi wê re wê, xwe di awayekê de wê weke ku wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê, subje wê weke

fenomenên bi hiş ên weke ya objeyî a xwezayî ku ew hena ku ew werina derkkirin wê bi wê re wê, di awayekê de wê, xwe bi wê re wê, di awayekê de wê bide dîyarkirin. Di wê çerçoveyê de wê dema ku mirov wê minaq wê li mirov wê bihizirê wê tenê wê bi hebûna mirovî bi tenê re wê li wê nehizirê. Hebûna tevgerî û hwd jî wê, di wê temenê de wê, weke aliyna wê yên din ên ku wê bi wê temenê wê li wê têgihîştinê bin.

Mijare têgîna subjeyê wê di aslê xwe de wê, ji gelek aliyan ve wê dîmenekê komplika wê bi xwe re wê, di wê temenê de wê weke ku wê, bide dîyarkirin. Di wê temenê de wê dema ku mirov wê li wê dinerê wê, minaq wê, kirinekê, tevgerê wê bi dîmenekê wê yî dîtîni re wê weke bi wênakirin û wê weke objeyek fenomenî wê hanîna li holê wê weke aliyekê wê yê afrîner wê, li ser hebûna tevgerî û hwd re ku wê bibê û wê karibê were fahmkirin bê.

Di wê temenê de wê, ne tenê wê, mijare subjeyê wê, bi têgînên weke yên hûnerî û hwd re wê, di wê temenê de wê hebê. Bi felsefeyî ku wê, li wê were nerîn wê, di wê çerçoveyê de wê çawa wê weke hebûnek derkkirî a bi hiş ku wê bi xosletên wê re wê, were lê hizirkirin bê. Aliyê subjeyî wê, weke aliyekê aktiv ê bi aqilê me bê. Wê di wê temenê de wê, gelek çerçoveyên newrolojikî, xwezayî û hwd wê, di zikhev de wê temen û bingihê wê biafirênin.

Di wê temenê de wê, mijare duitiya subje-objeyê wê di wê temenê de wê di afirînê de wê hebûna mirov wê weke kirdeyek afrîner wê, di wê temenê de wê bi hiş bikê. Di wê temenê de wê, dikarê wê bi wê re wê, di rengekê de wê fahmbikê û wê werênê ser ziman ku wê mijare subjeyê wê di wê temenê de wê, ne tenê wê, di awayekê de wê mirov wê di derbarê xwezayê û hewdor û kirin û hwd de wê bikê bi hiş. Ji wê zêdetirî wê, bi wê re wê, çawa wê bi xwe re wê weke kirdeyek bihiş wê biafirênê wê temenê wê biafirênê.

Wê dema ku em bahsa hebûna objeyê jî wê, di wê temenê de wê, di nava xwezaya wê de wê, ne weke têgînek statik ku ew di cihê xwe de bi sekn ku ew hebê bê. Wê xwediyê pêvajoyên xwe yên bûyinê û wê di wê temenê de ên dewrûdayimbûnê bê. Di wê temenê de wê, di wê temenê de wê, di objeyê de wê hem afirîn û hem jî serifin wê weke du aliyên ku wê bi wê çerçoveya wê ya aktivîteyî wê biafirênê bê.

Minaq wê, di nava xwezayê de wê, ev obje wê, weke objeyek objektiv ku ew hebê wê, di awayekê de wê hebê. Lê em wê dema ku wê, bahsa kirdeya subjektivî bikin wê, li pêşîya xwe wê bihizirê, xwestekên xwe bide dîyarkirin, armancên xwe dênê pêşîya xwe û hwd wê bi wê re wê

bibê. Subje wê bo kirdeya mirovî wê wateya wê hinekî jî wê di wan aliyan de wê xwe di awayekê de wê bide dîyarkirin.

Di wê temenê de wê, subjeyek ku wê, di wê temenê de wê çavkaniya wê çawa wê, were dîyarkirin û wê bi wê re wê were lê hizirkirin wê di nava pêvajoyên dîrokê de wê, hertimî wê li wê were lê hizirkirin. Di wê temenê de wê, di awayekê de wê bi subjeyîya xwe re xwe afirandina mirovî wê hinekî jî wê di wê temenê de wê bi xwebûna mirov re wê karibê wê fahmbikê û wê werênê ser ziman.

Di awayekê de wê, weke objeyê wê subjeyê wê dema ku wê mirov wê bû û wê, bidest wan karigerîyên xwe kir di xwezaye xwe de wê êdî wê weke ku wê ji xwezaye xwezayî wê weke ku wê derkeve. Di nava wê xwezaye xwe de wê, bidest xwe afirandina xwe wê bikê. Têgînên weke bi felsefeyî ên weke mantiqê, rasyonalismê û hwd wê, li ser wê temenê wê kirpendinek wê xwezayîyê û lêhatina wê di xwe de wê di awayekê de wê weke ku wê bihawênin. Wê dema ku wê bê gotin 'ya li gorî xwezaye mirov', 'ya li gorî mirov rast', 'ya li mirov rast dihê' û hwd wê, di wê temenê de wê weke ku wê aliyê wê di rengekê de wê weke ku wê bi kirpênê.

Di nava têgînên felsefeyî ên kevnera de jî wê weke ku wê bi gotinên filosofên wek sokrat û hwd re wê were dîtîn wê gotinên weke yên 'mirovatiyê' wê weke gotinên razber wê, werina ser ziman û wê pênasekirin. Di wê temenê de wê, di demên felsefeya demên hemdem de wê, weke ku em wê were dîtîn wê di temenekê de wê, salixkirinên bi civakbûnê, mirovatiyê, keseyetê û hwd re wê, bibê û wê, di wê temenê de wê bi wan re wê were lê hizirkirin. Di aslê xwe de wê, ev têgîn wê, weke têgîna ku wê, di wê rengê de wê, çerçoveya wê hizirkirin û xwe demezrendina wê têgîna aqilê subjeyê û bi wê re wê çawa wê bidest hizirkirin û kifşkirinê û hwd wê di xwe de wê bikê wê bi wê re wê bibê û wê were dîtîn. Li ser wê temenê wê dikarê wê bibêjê ku wê her bûjen li ser temenê xwe yê heyînî ku ew, weke encama hevgerî û tememiya mirovî bê wê bi têkiliya bi cewherê mirov re wê hemû objeyên ku wê bibin wê çerçoveya wê bide dîyarkirin. Ev wê, di temenê mirovbûnê, civakbûnê, dîrokbûnê û hwd re wê xwe bide dîyarkirin. Biqasî subjeyê wê hebûna objeyê wê di wê temenê de wê salixkirina wê jî wê weke aliyekê wê yê giring wê di wê temenê afrînerîya wê de wê karibê xwe bide dîyarkirin bê.

Çavkanî:

- *Boucher, Bruce (1998). Italian Baroque Sculpture. World of Art. Thames & Hudson
- *Riegl, Alois (2010). Hopkins, Andrew (ed.). The Origins of Baroque Art in Rome (Texts and Documents). Getty Research Institute
- *Hofer, Philip. (1951). Baroque Book Illustration: A Short Survey. Harvard University Press, Cambridge
- *Lambert, Gregg, (2004). Return of the Baroque in Modern Culture
- *Kitson, Michael. (1966). The Age of Baroque. Landmarks of the World's Art. London: Hamlyn; New York: McGraw-Hill
- *Bennett, M., & Hacker, P. (2003). Philosophical foundations of neuroscience. Oxford: Blackwell.
- *Daston, L., and Galison, P. (2007). Objectivity. New York: Zone Books
- *Fuchs, S. (1997). A sociological theory of objectivity. Science Studies
- *Brentano, Franz (1874), Psychology from an Empirical Standpoint, London 1995: Routledge
- *Burge, Tyler (2010), Origins of Objectivity, Oxford: Clarendon Press
- *Davidson, Donald (1986), A Coherence Theory of Truth and Knowledge in: LePore, Ernest (ed.), Truth and Interpretation, Oxford: Basil Blackwell
- *Farkas, Katalin (2005), The Subject's Point of View, Oxford: Oxford University Press
- *Hilpinen, Risto (1970), Knowing That One Knows and the Classical Definition of Knowledge, Synthese
- *acquette, Dale (2002), A Companion to Philosophical Logic, Oxford: Blackwell
- *Lehrer, Keith (1968), Belief and Knowledge, The Philosophical Review
- *McDowell, John (2003), Subjective, Intersubjective, Objective, Philosophy and Phenomenological Research
- *Nagel, Thomas (1979), Subjective and objective, in: Mortal Questions, Cambridge: Cambridge University Press
- *Parfit, Derek (1984), Reasons and Persons, Oxford: Clarendon Press
- *Pitcher, George (1971), A Theory of Perception, Princeton: Princeton University Press
- *Rorty, Richard (1979), Philosophy and the Mirror of Nature, Princeton: Princeton University Press

*Berns, A. D., (2014), *the Bible and Natural Philosophy in Renaissance Italy. Jewish and Christian Physicians in Search of Truth*, Cambridge: Cambridge University Press

*Blair, A., (1992), "Humanist Methods in Natural Philosophy: The Commonplace Book", *Journal of the History of Ideas*

*Cassirer, E., (1927), *Individuum und Kosmos in der Philosophie der Renaissance*. Leipzig: Teubner. Translated as *The Individual and the Cosmos in Renaissance Philosophy*, New York: Harper, 1964

* Sohm, Philip(2001). *Style in the Art Theory of Early Modern Italy*, Cambridge: Cambridge University Press,

*Vincent Cronin (June 30, 2011). *The Florentine Renaissance*. Random House

Abdusamet Yigit, Kurdistan, cizirabota, 2014